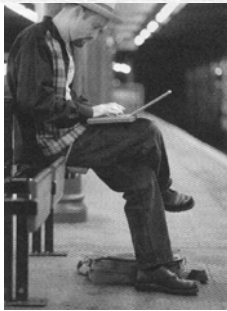

Komedia tulevaisuuden Suomesta

Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Valtio-oppi
Syksy 2005
Anu Kettunen
Pro gradu -työ

TIIVISTELMÄ

Komedia tulevaisuuden Suomesta

Anu Kettunen

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Valtio-oppi

Ohjaajat: Klaus Sondermann ja Suvi Soininen

syksy 2005

139 sivua + liitteet 7 sivua

Tutkin tässä työssä Suomen itsenäisyyden juhlarahaston, Sitran, Suomi 2015 - koulutusohjelman raporteista koostuvaa tulevaisuusstrategiaa, josta käytän nimitystä Suomi 2015 -strategia. Aineistoni koostuu kuudesta ensimmäisestä ohjelman puiteissa julkaistusta raportista. Analysoin strategiassa muodostuvaa maailmaa, Suomea ja suomalaista sekä sen heijastamaa maailmankuvaa. Lisäksi tarkastelen kriittisesti strategian visiota tulevaisuuden Suomesta. Tämän työn tarkoituksena on muun muassa avata kriittisempi näkökulma ajankohtaiseen kilpailukykyä koskevaan keskusteluun.

Käytän retoriikan ja narratiivisen kritiikin tutkimusotetta ja lukutapaa. Tarkastelen Suomi 2015 -strategiaa retorisenä ja poliittisena tekona ja puheenvuorona, joka on suunnattu yleisölle. Narratiivisen kritiikin avulla jäsenän strategian kertomuksena sekä tutkin sen elementtejä ja sen sisältämää maailmankuvaa. Käytän myös useita teoreettisia lähestymistapoja. Tutkin kansallisen identiteetin muodostumista ja siihen sisältyvää vastakkainasettelua muun muassa Benedict Andersonin, Paul Ricoeurin, Zygmunt Baumanin ja Ulrich Beckin teorioiden avulla. Strategiassa muodostuvaa tulevaisuuden yhteiskuntaa ja siihen sisältyvää ihmiskäsitystä tarkastelen kriittisesti brittiläisen politiikan teoreetikon Michael Oakeshottin teorioiden näkökulmasta.

Narratiivin analysointi osoittaa, että strategian tarinaa jäsentää komedian juonilaji. Se luo sävyiltään positiivisen maailman, jota kuitenkin varjostavat vakavat uhkat. Strategiassa kuvattu maailma rakentuu pitkälti talouden näkökulmasta ja sen pohjalta strategiassa muodostetaan myös visio tulevaisuuden yhteiskunnasta. Visio osoittautuu yksilöotteiseksi, sillä siinä Suomen taloudellisen kilpailukykyyn parantaminen nousee kaikkea yhteiskunnallista toimintaa määrittäväksi tavoitteeksi. Visiota leimaa myös hyvin kapea ihmiskäsitys ja ymmärrys inhimillisen toiminnan luonteesta.

Strategian maailmaa jäsentää komedian ohella myös sisä- ja ulkopuolen välinen vastakkainasettelu. Se muodostuu muun muassa kansallisen identiteetin luoman meidän ja muiden välisen vastakkainasettelun pohjalta. Kertoja muodostaa strategiassa me-identiteettiä, joka jäsentää sisäpuolta. Ulkopuoli rakentuu sisäpuolen negaatioksi eli se on sitä, mitä identiteetin kuvaama ”me” ei ole. Selkeä vastakkainasettelu tekee strategian maailmasta helposti luettavan, sillä se tekee valintatilanteista itsestään selviä ja häivyttää epävarmuutta ja kysymyksiä. Myös strategian esittämän tulevaisuusvision itsestäänselvyys perustuu tähän esittämistapaan eli vaihtoehtojen vähäiseen määrään ja niiden keskinäiseen vastakkainasetteluun. Strategiassa kysymykset häivytetään identiteetin esittämään yksimielisyyteen ja politiikka tehdään tarpeettomaksi.

Avainsanat: strategia, narratologia, komedia, Michael Oakeshott, kansallinen identiteetti, ihmiskäsitys

Sisällysluettelo

1. Johdanto	3
1.1 Suomi 2015 -strategia aineistona	7
1.2 Metodologiset ja teoreettiset lähtökohdat	10
1.2.1 Narratiivisen kritiikin ja retoriikan lukutapa	10
1.2.2 Kokemusvaraston ja odotushorisontin aikajänne	16
1.2.3 Kuvitellut yhteisöt	18
1.2.4 Kansallinen identiteetti ja modernin epäharmonia	20
1.2.5 Michael Oakeshottin teoria valtioiden ideaalityypeistä kritiikin pohjana	22
2. Myyttisestä menneisyydestä tulevaisuuden toiveuneen – kertomuksen jäsentely	24
2.1 Kertoja ja yleisö	24
2.2 Globalisaation hallitsema maailma ja sen muut toimijat	26
2.3 Suomi – myyttinen sankari, poliittinen ja taloudellinen toimija	31
2.4 Säiliön kaltainen tila	37
2.4.1 Valtion ja yhteiskunnan käsitteiden sekoittuminen	39
2.4.2 Elinympäristö, taloudellinen toimintaympäristö ja poliittinen päätöksenteko	41
2.4.3 Vakaus, arvopohja ja ongelmat	47
2.4.4 Tulevaisuuden yhteiskunnan määreitä	51
2.5 Johtopäätökset	57
3. Kansallinen identiteetti ja ambivalenssin torjuminen	64
3.1 Mielikuva yhteisestä yhteisöstä	64
3.2 Modernin epäharmonia ja ambivalenssin uhka	67
3.3 Kansallinen identiteetti	70
3.4 Me-identiteetti Suomi 2015 -strategiassa	75
3.4.1 Globalisaatio ambivalenssina	75
3.4.2 Identiteetti samuutena, ajallisena jatkumona ja erojen muodostajana	77
3.4.3 Kansallinen identiteetti vastakkainasettelun järjestyksenä	86
3.4.4 Tehty itsestäänselvyys ja luonnolliset valinnat	90
4. Tulevaisuuden Suomi kilpailukyvyyn parantamisen projektina	94
4.1 Käsitteistä	94
4.1.1 Kansalaisten yhteenliittymä ja yritysytteenliittymä	94
4.1.2 Societas ja universitas	95
4.1.3 Valtio korporatiivisena tai teollisena yrityksenä	101
4.1.4 Terapeuttivaltio	103
4.2 Tulevaisuuden Suomi yritysytteenliittymänä	104
4.3 Tulevaisuuden yhteiskunnan ideaalikansalainen	113
5. Lopuksi	127
Lähteet	133

Liite 1: Suomi vuonna 2015 -visio

Liite 2: Suomi 2015 -koulutusohjelman kursseille osallistuneet

1. Johdanto

Vuosituhannen vaihde sai aikaan Suomessa ”tulevaisuusstrategiabuumin”, jonka puitteissa selvitetään kuumeisesti Suomen tulevaisuutta ja siihen liittyviä haasteita. ”Buumille” on ominaista, että se edustaa elinkeinoelämän näkökulmia ja sen keskeiseen sanastoon kuuluvat muun muassa kansainvälinen kilpailukyky, huippuosaajat ja innovatiivisuus. Voidaan jopa sanoa, että: ”Kansainvälinen kilpailukyky on noussut rytinällä Suomen poliittisen eliitin ja talouselämän muotihokemaksi.” (Karismo 2005, 1). Kansainvälisen kilpailukyvyn käsitteen sisältöä ei sen suuresta suosiosta huolimatta juurikaan selvennetä, vaikka sillä perustellaan moninaisia Suomeen, suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen rakenteisiin kohdistuvia muutosvaatimuksia. (ibid)

Helsingin Sanomissa käsiteltiin tammikuussa 2005 kansainvälistä kilpailukykyä tavanomaisesta poikkeavasta näkökulmasta. ”Suomi täyttyi kilpailukyvyn liirumlaarumista” –artikkelissa (Karismo 2005, 1) haastateltiin sellaisia tutkijoita, jotka tarkastelivat kilpailukykyä esimerkiksi etiikan, historian, politiikan, perheiden ja yhteiskunnan näkökulmista. Haastatellut suhtautuivat kilpailukykykäsitteen suosioon epäillen ja kritisoivat erityisesti poliitikkoja riittämättömästä keskustelusta kilpailukyvyn parantamisen keinoista ja päämääristä. Esimerkiksi valtiotieteen tohtori Mika Ojakankaan mukaan kilpailukyky nostetaan esiin aina silloin, kun ihmisiltä odotetaan uhrauksia tai heitä vaaditaan alistumaan. Käsitettä käytetään usein sekä keppinä että porkkanana. Ojakankaan mielestä on merkillistä, että suomalaisessa yhteiskunnassa on vapaaehtoisesti alistuttu kilpailukyvyn terrorille kysymättä, keitä kilpailukyvyn jatkuva lisääminen palvelee. (ibid)

Suomen tulevaisuutta ja sen kilpailukykyä hahmottelevia raporteja ja selvityksiä on useita. Näistä uusimpia ovat esimerkiksi Vanhasen hallituksen asettaman globalisaatiotyöryhmän Osaava, avautuva ja uudistuva Suomi -loppuraportti (2004), Elinkeinoelämän valtuuskunnan Suomen menestyksen eväät –Tiekartta tulevaisuuteen -raportti (Ruokanen 2004) ja Teollisuuden ja työnantajain keskusliiton julkaisu Kansallinen globalisaatiostrategia: menestyvä Suomi (2004). Erilaisten arvovaltaisten tahojen tuottamissa raporteissa ja strategioissa tulevaisuuden suuntaviivoista ei kiistellä

vaan niistä esitetään suhteellisen yksimielisiä näkökulmia ja tulkintoja. Helsingin Sanomissa todetaan, että:

”Suomi on kuin yritysvalmennuksessa. Kansakuntaa tsempataan kilpailukykyiseksi, dynaamiseksi, innovoivaksi ja luovaksi lukemattomilla raporteilla ja selonteoilla. Tulevaisuuden strategiaa etsitään kiivaasti, eivätkä tavoitteet ole pienet: vaikka väki vanhenee ja Kiina-ilmio heittelee, Suomi haluaa olla maailman kilpailukykyisin maa.” (...) Kaikilla näillä selvityksillä on myös jotain yhteistä. Niiden mukaan Suomen pelastavat huippuosaajat.” (Kauhanen 2004, 1)

Tavoitteet näissä julkaisuissa ovat suuret. Esimerkiksi Elinkeinoelämän valtuuskunnan visiossa Suomi on tulevaisuudessa globaali huippuosaaja. Yrityksille se on edelläkävijäyhteiskunta ja kansalaisille mahdollisuuksien yhteiskunta, jossa kansalaisille tarjotaan ”oikeuksien lisäksi velvollisuuksia ja omaa vastuuta”. (Ruokanen 2004, 28-31) Useissa visioissa taikasanoiksi nostetaan ahkeruus, joustavuus, kannustavuus ja vastuullisuus, joiden perustalle tulevaisuuden yhteiskunta rakennetaan. Elinkeinoelämän visioissa laiskistunut Suomi pyritään muuttamaan kilpailukykyiseksi maaksi, jossa ”ihmiset ja palkat joustavat kuin benjiköysi”. (Aaltonen 2005, 1)

Tulevaisuutta kartoittava ja ennakoiva strategiatyö on ajankohtainen ilmiö myös muissa Euroopan maissa. Ainakin Tanskassa ja Irlannissa on pohdittu tulevaisuuden strategioita globaalien talouden ja kilpailukykyyn parantamisen näkökulmista (Osaava, avautuva ja uudistuva Suomi 2004, 6). Näiden kaikkien tulevaisuusstrategioiden taustalla vaikuttanee Euroopan unionin vuonna 2000 julkistama tavoite olla maailman kilpailukykyisin talousalue vuoteen 2010 mennessä (ibid, 5). Se asettaa omalta osaltaan vaatimuksia unionin jäsenvaltioille, sillä talousalueen muodostajina niiden tulee vahvistaa kilpailukykyään, jotta unionin tavoite toteutuu. Toisaalta myös vuosituhannen vaihtuminen saattoi antaa sysäyksen pohdinnoille tulevaisuudesta.

Tämä toimikoon taustoitukseksi graduni aiheelle. Keskityn nyt tutkimaan tarkemmin yhtä tulevaisuusstrategiaa, Suomen itsenäisyyden juhlarahaston, Sitran, Suomi 2015 -koulutusohjelman raporteista koostuvaa strategiaa, josta käytän tässä työssä nimitystä Suomi 2015 -strategia. Sitran strategia kuuluu mainitsemieni tulevaisuusstrategioiden joukkoon ja sai alkunsa niistä luultavasti ensimmäisenä. Strategian tarkoituksena on

hahmottaa kuvaa tulevaisuuden Suomesta ja kartoittaa tulevaisuuden menestystekijöitä ja haasteita (esim. Nro 2, 4-5; Nro 5, 4-5). Valitsin Suomi 2015 -strategian graduni aineistoksi, koska strategian kirjoittajajoukko on hyvin laaja ja arvovaltainen ja lisäksi sen liioitteleva kirjoitustyyli tekee siitä mielenkiintoisen analysoinnin kohteen. Strategiassa uhkia ja mahdollisuuksia kuvataan värikkäästi, esimerkiksi eräs uhkakuva nimetään ”arktiseksi helvetiksi” (Nro 5, 6). Muut tulevaisuus selvitykset ovat suppeamman kirjoittajajoukon tai asiantuntijaryhmän tekemiä ja niitä luonnehtii taloustieteellisempi ote, mikä ei politiikan tutkimuksen työn näkökulmasta ole yhtä kiinnostava lähtökohta.

Sitran tulevaisuusstrategia on otollinen tutkimuskohde, koska sen ovat käytännössä kirjoittaneet yhteiskunnan korkeimmat päättäjät Sitran järjestämän koulutuskurssin päätteeksi. Se on siten eräänlainen varjohallituksen hallitusohjelma ja kertoo mielestäni paljon siitä, mihin suuntaan Suomen eri alojen ylimmät päättäjät haluavat kehittää Suomen yhteiskuntaa ja kansallisvaltiota. Koska kirjoittajien joukko on arvovaltainen, tällä strategialla on myös suuri painoarvo. Kurssilla ovat olleet mukana esimerkiksi nykyinen pääministeri Matti Vanhanen, entinen pääministeri ja nykyinen Euroopan parlamentin jäsen Anneli Jäätteenmäki, nykyään opetusministerinä toimiva Tuula Haatainen ja vastikään SDP:n puheenjohtajaksi valittu Eero Heinäluoma. Kaikki toimivat kurseille osallistuessaan edeltävissä tehtävissään. Strategia tuottaa sellaista todellisuutta, jotka kohti päättäjämme haluavat suunnistaa ja onkin todennäköistä, että strategiassa esitetty visio toteutuu joiltakin osin tulevaisuudessa. Strategiassa puhutaan esimerkiksi paljon korkeakouluopiskelijoiden opintoaikojen lyhentämisen tarpeesta, mikä hiljattain realisoitui eduskunnan päätökseksi opiskelijoiden opintoaikojen uusista aikarajoituksista.

Sitran tulevaisuusstrategian tutkimisen tekee mielekkääksi myös sen ajankohtaisuus. Tämän strategian analysoinnin kautta on mahdollista ymmärtää ja saada erilaisia näkökulmia julkiseen keskusteluun kilpailukyvystä. Siinä kilpailukyky ja sen parantaminen mielletään tavallisesti hyvin positiiviseksi asiaksi eikä käsitteen sisältöä avata tarkemmin. Esimerkiksi tätä gradua kirjoittaessani uutisoitiin Suomen sijoittuneen ensimmäiseksi sveitsiläisen World Economic Forumin tekemässä kilpailukykyvertailussa, jossa Suomen vahvuuksiksi nimettiin muun muassa kansantalouden erinomainen tila, yritysten innovatiivisuus ja alhainen korruptio. (Iltalehti 28.9.2005)

Uutisessa kilpailukyvyn käsitteen sisältöä ei selitetty lainkaan. Tämän gradun kriittinen analyysi kilpailukyvyn parantamisen puolesta puhuvasta strategiasta avaa vaihtoehdoisen näkökulman tähän kilpailukykyä koskevaan keskusteluun. Tarkempi analyysini osoittaa, että Sitran strategia sisältää muun muassa varsin yksipuolisen ihmiskäsityksen ja kaventaa politiikan alueen yksiselitteiseksi kilpailukyvyn ohjelman toteuttamiseksi. Suomen itsenäisyyden juhlarahasto on myös merkittävä vaikuttaja Suomessa, sillä se esimerkiksi tuottaa ja rahoittaa tutkimusta ja tarjoaa yrityksille kehitys- ja rahoituspalveluja (www.sitra.fi). Onkin tärkeää ymmärtää organisaation toiminnan tavoitteita.

Käytän gradussani retoriikan ja narratiivisen kritiikin tutkimusotetta ja lukutapaa, jossa keskeistä on käsitys kielestä todellisuuden rakentajana. Tarkastelen Suomi 2015 -strategiaa retorisenä ja poliittisena tekona ja puheenvuorona, joka kohdistuu yleisölle. Strategia puheenvuorona osallistuu kamppailuun julkisesta tilasta ja todellisuuden määrittelystä ja on näin poliittinen teko. Tarkastelen, miten strategiassa rakennetaan retori eli puhuja, jonka auktoriteettia on vaikeaa tai lähes mahdotonta kyseenalaistaa.

Graduni rakentuu siten, että tässä luvussa käsittelen vielä lyhyesti käyttämiäni metodologisia ja teoreettisia näkökulmia. Luvussa 2. jäsenän ensin narratiivisen kritiikin kautta Suomi 2015 -strategian kertomuksena ja tarkastelen sen rakennetta. Tämän jälkeen analysoin jäsentämäni kertomusta tutkimuskysymykseni eri aspektien ja erilaisten teoreettisten näkökulmien kautta. Kunkin näkökulman kohdalla syvennän tässä luvussa esittelemiäni teoreettisia lähtökohtia. Tutkin tässä työssä, millaisen maailman, Suomen ja suomalaisen Suomi 2015 -strategianarratiivi luo. Tätä kysymystä lähestyn muun muassa kansakunnan rakentamisen ja nationalismin teorioiden näkökulmasta, ja pohdin, miten mielikuva yhteisestä yhteisöstä muodostetaan strategiassa. Analysoin kertomuksen maailmaa myös kansallisen identiteetin näkökulmasta ja pohdin, miten ja millainen kansallinen identiteetti strategiassa muodostetaan. Lisäksi tarkastelen kriittisesti erityisesti kertomuksessa syntyvän identiteetin itsestäänselvyttä ja sitä, miten tämä itsestäänselvyys rakennetaan. Lopuksi tarkastelen kriittisesti brittiläisen politiikan teoretikon Michael Oakeshottin valtioiden ideaalityyppejä koskevan teorian kautta Suomi 2015 -strategiassa syntyvää yhteiskuntaa ja valtiota sekä sen käsitystä ihmisestä. Pohdin muun muassa, onko strategian tulevaisuuden Suomi Oakeshottin käsitteen mukainen yritysytteenliittymä ja

universitas-valtio ja ovatko yksilöt siinä Oakeshottin epäyksilön kaltaisessa roolissa. Näistä monipuolisista näkökulmista tarkastelen aineistoani. Sitä ennen on kuitenkin syytä käsitellä vielä tarkemmin Sitran strategiaa.

1.1 Suomi 2015 -strategia aineistona

Suomi 2015 -strategia on Sitran tuottama raporttisarja. Sitra on eduskunnan valvoma julkisoikeudellinen rahasto, joka perustettiin Suomen Pankin yhteyteen vuonna 1967 Suomen itsenäisyyden 50-vuotisjuhlan kunniaksi. Eduskunnan alaiseksi rahastoksi se siirtyi vuonna 1991. Sitran verkkosivut kertovat, että sen toiminta pyrkii edistämään Suomen taloudellista hyvinvointia tutkimuksen ja koulutuksen, innovatiivisten kokeilujen, uuden liiketoiminnan kehittämisen sekä pääomasijoittamisen kautta. Suomi 2015 -strategia kuuluu Sitran koulutusohjelmiin. Sitran verkkosivut henkivät isänmaallisuutta, sillä sivuilla kerrotaan Sitran olevan ”Suomen ja suomalaisten asialla”. (www.sitra.fi) Sitran kanssa samankaltaisia tavoitteita on myös esimerkiksi EVA:lla eli Elinkeinoelämän valtuuskunnalla, joka on myös julkaissut tulevaisuusvisionsa Suomesta EVA: n raportteja sarjassa.

Suomi 2015 -koulutusohjelman taustalla on Sitran asettama tavoite siitä, että Suomi olisi vuoteen 2010 mennessä yksi kolmesta menestyneimmästä kansakunnasta maailmassa. Koulutusohjelma on ollut yksi Sitran keino lähestyä tavoitettaan. (Askelmerkit tulevaisuuteen 2003, 5) Sitran mukaan koulutusohjelman tarkoituksena on ollut kehittää Suomen ylimmän tason päättäjien ja yhteiskunnallisten vaikuttajien tietoja, taitoja ja verkostoja tulevaisuuden haasteita varten. Sitra on kutsunut ohjelman osanottajiksi vaikuttajia yhteiskunnan eri aloilta. Valitut henkilöt toimivat johtavissa tehtävissä poliittisen päätöksenteon, julkisen hallinnon, puolustusvoimien, kirkon, elinkeinoelämän, etujärjestöjen, kolmannen sektorin, viestinnän, tutkimuksen, koulutuksen ja kulttuurin aloilla. (ibid, 9-10)

Koulutukseen osallistuneiden joukko on pitänyt sisällään esimerkiksi lukuisia kansanedustajia (edellä mainittujen lisäksi mm. Ville Itälä, Maria Kaisa Aula, Outi Ojala, Tuija Brax, Markku Laukkanen, Ulla-Maj Wideroos, Virpa Puisto, Jouni Backman ja Ilkka Kanerva) ja europarlamentaarikkoja (Astrid Thors, Piia-Noora

Kauppi, Riitta Myller, Heidi Hautala ja Marjo Matikainen-Kallstöm), yliopistojen ja korkeakoulujen rehtoreita (Helsingin, Jyväskylän ja Joensuun yliopistot, Svenska Handelshögskolan, Helsingin kauppakorkeakoulu ja Taideteollinen korkeakoulu), (sanoma)lehtien päätoimittajia (Helsingin Sanomat, Keskisuomalainen, Turun Sanomat, Suomen kuvalehti, Talouselämä, Taloussanomat), etujärjestöjen ja ammattijärjestöjen johtavia henkilöitä (esim. SAK, TT, Palvelutyöntajat, OAJ, KTV), ministeriöiden kansliapäälliköitä (kaikki ministeriöt edustettuina), puolustusvoimien johtoa, korkeimman oikeuden jäseniä sekä erilaisten yritysten johtoa (mm. Nokia, F-Secure, TietoEnator, Stora Enso, Vattenfall, Finnair, Sodexo, HK ruokatalo). Kirkkoa ovat edustaneet muun muassa piispa Eero Huovinen ja arkkipiispa Jukka Paarma sekä ortodoksisen kirkon puolelta metropoliitta Ambrosius. (Askelmerkit tulevaisuuteen 2003, 120-121) Tarkemmat tiedot osanottajista löytyvät liitteestä kaksi.

Nämä henkilöt osallistuivat Sitran järjestämään koulutukseen, jonka lopuksi jokainen ryhmä julkaisi työstään raportin. Raportit käsittelevät Suomen tulevaisuuden haasteita sekä pohtivat niihin erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja. (Nro 1, 4-6 ja Askelmerkit tulevaisuuteen 2003, 10) Kaikkien kurssien raporteista on tarkoitus muodostua Suomen tulevaisuutta arvioiva kokonaisuus. Raporttien tavoitteeksi asetettiin myös laajan yhteiskunnallisen keskustelun herättäminen raporteissa käsiteltävistä aiheista. (esim. Nro 2, 4) Ohjelma käynnistyi keväällä 2000 ja siihen liittyviä kursseja pidettiin kaikkiaan seitsemän. Kurseilla käsiteltyjä aihepiirejä olivat muun muassa globalisaatio, kilpailukyky, innovaatiot ja teknologia, Euroopan unionin tulevaisuus ja Venäjän yhteiskunnallinen kehitys. Tärkeimmiksi teemoiksi nousivat kuitenkin erityisesti koulutuksen, osaamisen ja lahjakkuuden, kilpailukyvyn ja uuden teknologian, yritystoiminnan edellytysten, väestön ikääntymisen ja työelämän ongelmien, monikulttuurisuuden, hyvän elinympäristön ja asumisen teemat sekä Suomen asema laajentuvassa Euroopan unionissa. (Askelmerkit tulevaisuuteen 2003, 12)

Kurssien työskentelytapoihin kuuluivat pienryhmätyöt ja verkkopohjaisessa oppimisympäristössä työskentely sekä seminaarit, joissa kurssilaiset kuulivat eri alojen asiantuntijoita. Seminaareista kaksi pidettiin ulkomailla ja kaksi kotimaassa. Ulkomaisina seminaaripaikkoina olivat kaikilla kurseilla Berliini ja Moskova. Kolmen ensimmäisen kurssin aikana seminaari pidettiin lisäksi Washington D.C:ssä, neljännellä kurssilla Silicon Valleyssa, Kaliforniassa ja kahdella viimeisellä kurssilla Pekingissä,

Kiinassa. Verkkopohjaisen oppimisympäristön avulla kurssilaiset saivat taustamateriaaleja seminaareihin, kävivät keskustelua aiheista sekä valmistelivat yhdessä kurssinsa loppuraportin. (Askelmerkit tulevaisuuteen 2003, 11) Loppuraportit on kurssilaisten keskustelujen pohjalta toimittanut Sitran ohjelmajohtaja Tuovi Allén sekä toimittaja Matti Karhu. (ks. esim. Nro 4, 4 ja Nro 2, 4)

Ohjelman seitsemäs kurssi poikkesi kuudesta edeltäjästään, sillä sen osanottajiksi kutsuttiin yhteiskunnan eri aloja edustavia nuoria aikuisia. Osanottajien tuli olla vuoden 1968 jälkeen syntyneitä ja aktiivisia usealla elämänalueella (Kauhanen & Lyytinen 2003, 94). Kurssin pohjalta julkaistiin kirja Parasta ennen 01 01 2015 Tulevaisuuden tekijät – Suomi 2015, jossa nuoret pohtivat omalta osaltaan Suomen ja suomalaisten tulevaisuutta (ibid, 6). Kahdeksas julkaisu puolestaan on Askelmerkit tulevaisuuteen – Suomi 2015 -ohjelman loppuraportti, joka julkaistiin koko koulutusohjelman yhteisen päätösseminaarin yhteydessä. Askelmerkit tulevaisuuteen käsittelee keskeisiä Suomi 2015 -kursseilla esiin nousseita teemoja.

Ohjelman puitteissa on ilmestynyt nyt kaikkiaan kahdeksan julkaisua. Niitä kaikkia en voi ottaa tutkimusaineistooni mukaan, koska aineistosta tulisi liian laaja. Rajaan aineistooni strategian ensimmäiset kuusi raporttia, koska ne muodostavat yhtenäisen kertomuksellisen kokonaisuuden. Parasta ennen 01 01 2015 sekä Askelmerkit tulevaisuuteen -ohjelman loppuraportti poikkeavat julkaisuina kuudesta ensimmäisestä raportista. Jälkimmäinen koostuu asiantuntijoiden artikkeleista ja ensimmäisestä muodostuu osallistujajoukkonsa ja tekstinsä puolesta erilainen tarina kuin kuuden raportin kokonaisuudesta. Kaikki kahdeksan julkaisua eivät muodosta samanlaista yhtenäistä kokonaisuutta kuin kuusi ensimmäistä raporttia. Myös aihepiirit kahdessa viimeisessä raportissa ovat pääosin samat kuin aikaisemmissa julkaisuissa, joten uusia teemoja ne eivät myöskään aineistooni tuo. Näin ollen keskityn gradussani kuuden ensimmäisen raportin muodostaman yhtenäisen kokonaisuuden tarkasteluun ja viittaan tähän kokonaisuuteen Suomi 2015 -strategiana.

Kuuden raportin kokonaisuus jakaantuu kahteen ryhmään siten, että ensimmäisessä kahdessa raportissa hahmotetaan visiota tulevaisuuden Suomesta vuonna 2015 ja raporteissa 3-6 keskitytään luomaan strategiaa, jolla tuohon visioon päästään. (ks. Esim.

Nro 3, 5) Toisesta raportista eteenpäin visio tulevaisuuden Suomesta esitetään jokaisen raportin aluksi. Visio on liitteessä 1.

1.2 Metodologiset ja teoreettiset lähtökohdat

Tutkimusmetodini tai pikemminkin tutkimukseni lukutapa muodostuu retoriikasta ja narratiivisesta kritiikistä. Teoreettiset lähtökohtani puolestaan muodostuvat kansakuntien syntyä ja nationalismia käsittelevistä teoksista, identiteetin ja kansallisen identiteetin teorioista, modernia ja siihen liittyviä vastavoimia käsittelevistä teorioista sekä brittiläisen politiikan teoreetikon, Michael Oakeshottin, teorioista ihmisten yhteenliittymiä ja valtioiden ideaalityyppejä käsittelevistä teorioista. Tarkastelen seuraavaksi lyhyesti näitä työn metodologisia ja teoreettisia lähtökohtia ja syvennän näitä näkökulmia edelleen kunkin näkökulman käsittelykappaleessa eli kappaleissa 2-4.

1.2.1 Narratiivisen kritiikin ja retoriikan lukutapa

Narratiivinen kritiikki on yksi retoriikan tutkimuksen osa-alueista. Retoriikka ei kuitenkaan ole yksi yhtenäinen ja tarkkarajainen tutkimusmetodi vaan paremminkin näkökulma tai lukutapa (Palonen 1997, 3; Palonen & Summa 1998, 7), jossa todellisuus ymmärretään kielen kautta rakentuneeksi. Tästä näkökulmasta sanat, puheet, tekstit, kuvat ja muut symboliset viestit ymmärretään teoiksi, jotka rakentavat erilaisia todellisuuksia. (Foss 1996, 399-401) Tämä näkökulma johdattaa minut gradussani muun muassa tarkastelemaan, millaista todellisuutta Suomi 2015 -strategia tuottaa kertomuksen muodossa.

Roderick Hartin (1997, 2) mukaan retoriikka on taitoa käyttää kieltä siten, että se helpottaa ihmisiä tekemään valintoja kaventamalla mahdollisten politiikkavaihtoehtojen määrää. Retoriikka helpottaa suunnistamista maailmassa: rajattomat mahdollisuudet kaventuvat rajalliseksi määräksi tulkintoja, joista ihmiset valitsevat omat totena pitämänsä tulkinnat todellisuudesta, erilaisten asioiden ja ilmiöiden luonteesta sekä asioiden tilasta. Retoriikalle on ominaista tarkoituksellisuus, sillä jokaiseen puheaktiin on syynsä ja sen taustalla on päämäärä, johon sillä pyritään (Hart 1997, 7).

Narratiivisen kritiikin keskeinen ajatus on, että ihmiset jäsentävät todellisuutta ja kokemusmaailmaa narratiivien eli kertomusten kautta. Kertomukset tekevät ymmärrettäviksi elämysmaailman kokemuksia ja auttavat hahmottamaan, mistä tapahtumissa on todella kysymys. Niiden avulla kokemusmaailman asioista tulee todellisuutta ja kaoottisetkin kokemukset maailmasta jäsentyvät ymmärrettäviksi kokonaisuuksiksi. (Foss 1996, 399-401) Narratiivien avulla on myös mahdollista välittää poikkikulttuurisia viestejä todellisuuden luonteesta, sillä narratiiveissa ihmisten kokemukset kääntyvät kulttuuritaustasta riippumatta kaikille ihmisille helposti ymmärrettävään muotoon. Tämän ominaisuutensa vuoksi Hayden White (1987) nimittääkin narratiivia eräänlaiseksi universaaliksi ihmisyydeksi. Eri kulttuurien tarinat ovat helpommin ymmärrettävissä kuin monet kulttuurisidonnaiset ajattelumallit tai kulttuurisidonnaisten ryhmien diskurssit. Tarinat kääntyvät myös esimerkiksi runoja helpommin yleismaailmallisesti ymmärrettävään muotoon. (White 1987, 1)

Narratiiveja on kaikkialla, missä on symbolista viestintää, ja ne heijastavat aina kertojansa näkökulmaa ja käsitystä maailmasta. Näin ollen narratiivi on aina myös argumentti esitetyn näkökulman puolesta. Siihen liittyy aina elementtejä ja argumentoinnin tapoja, jotka houkuttelevat hyväksymään esitetyn näkökulman ja olemaan sen kanssa samaa mieltä. (Foss 1996, 402-405) Hartin (1997, 92-93) mukaan suurta osaa jokapäiväisestä politiikasta ohjaavat suostuttelevat narratiivit. Ne houkuttelevat ihmiset puolelleen, koska niissä on lumovoimaa ja ne nostavat kuulijoiden mieliin unohtuneita tunteita ja kokemuksia. Lisäksi niihin sisältyy aina argumentti, joka ei ole kovin ilmeinen. Tällöin yleisölle jää vaikutelma, että se itse auttaa määrittämään narratiivin tarkoituksen. Tarinat kiehtovat ihmisiä, koska niiden kautta avautuvat toisenlaiset todellisuudet, aikakaudet ja maailmat. Narratiivit tekevät näistä ulottuvuuksista todellisuutta tekemällä ne näkyviksi.

Hartin (1997) mukaan retoristen tekojen lähtökohtana on usein tilanne, jossa retorista tuntuu, että jokin maailmassa on vialla. Retoriikan eli kielellisten keinojen avulla hän pyrkii saamaan aikaan muutoksen ei-symbolisten voimien, kuten fyysisen voimankäytön sijasta. (ibid, 7, 41) Chaïm Perelman (1982) tarkastelee retoriikkaa argumentaation keinojen ja yleisön vakuuttamisen näkökulmasta. Perelmanin mukaan argumentaatio edellyttää puhujan ja yleisön kohtaamista ja siinä pyritään hankkimaan tai vahvistamaan yleisön hyväksyntää tai kannatusta retorin esittämille väitteille.

(Perelman 1982, 9-10) Retoristen tekojen lähtökohtana ei siten välttämättä ole vain pyrkimys saada aikaan muutos, vaan niillä myös ylläpidetään jo vallitsevaa tilannetta eli vahvistetaan vallitsevaa yleisön hyväksyntää. Kertomus on retorinen teko, jolla on oma tarkoituksensa ja päämääränsä. Se esittää oman tulkintansa todellisuudesta ja houkuttelee ihmisiä tämän tulkinnan kannalle, mikä voi merkitä pyrkimystä muutokseen tai vallitsevan tilanteen ylläpitämiseen.

Aarne Kinnusen (1991, 83) mukaan jokainen kertomus on aina tapahtuman, teon ja toiminnan kuvaus, ja koska tapahtuma on muutos, kertomus on aina muutoksen kuvaus. Hän jakaa kertomukset kahteen ryhmään. Ensimmäisessä kertoja vain kertoo, mitä on tapahtunut eli hän vain raportoi muutoksesta. Toisessa tapauksessa kertoja muutoksesta kertoessaan vaatii toimiin ryhtymistä. (ibid) Kertomuksia voidaan käyttää molempiin tarkoituksiin (ibid) mutta Suomi 2015 -strategiassa on kysymys jälkimmäisestä ryhmästä. Strategiassa kertoja kertoo, että maailma on muuttunut ja esittää samalla vaatimuksen, että Suomen ja suomalaisten on muututtava maailman mukana. Näihin vaatimuksiin palaan täsmällisemmin luvussa 2.

Narratiivista kritiikkiä käytetään useilla eri tieteenaloilla sosiaalisen todellisuuden tutkimuksessa. Näin ollen tutkimusmenetelmän määritelmiä ja näkökulmia on useita. Tavallisesti narratiivi on kuvaus jostakin tapahtumasta, ja sen elementtejä ovat tapahtumapaikka, henkilöt, kertoja, tarinan juoni, tapahtumien aikajärjestys, syy- ja seuraussuhteet, yleisö sekä tarinan sanoma. Narratiiviin liittyy usein olennaisesti vähintään kahden eri tapahtuman tai tilanteen keskinäinen järjestyminen, esimerkiksi kronologisesti, tapahtumapaikan mukaan tai tapahtumien luonteen mukaan. Myös muut järjestymisen tavat ovat mahdollisia. (Foss 1996, 399-401) Näistä narratiivin elementeistä voidaan valita kuhunkin tutkimukseen parhaiten sopivat analysoitavat tekijät, jolloin voidaan tarkastella niin kertomuksen muotoa kuin sisältöäkin sen sisältämää maailmankuvaa unohtamatta. Lisäksi voidaan tarkastella, miten narratiivi suuntaa havaintojamme todellisuudesta. Analysoimalla narratiivia voidaan ymmärtää sen sisältämä argumentti ja sen mahdollisuudet saada kannatusta. (ibid, 400, 402-405)

Narratiivinen kritiikki tarjoaa monipuolisesti erilaisia näkökulmia kertomuksen tutkimiseen. Tästä syystä valitsin sen Suomi 2015 -strategian tarkastelun välineeksi.

Narratiivisen kritiikin avulla niin strategian muodon kuin sisällönkin tarkasteleminen on mahdollista. Sen kautta tarkastelen kertomuksen hahmoja, juonta, ajallista jäsentymistä ja maailmankuvaa. Näiden elementtien analysoinnin kautta strategian sisältämä argumentti ja sen rakentuminen tulee ymmärrettäväksi. Retorinen lukutapa puolestaan mahdollistaa argumentoinnin keinojen tarkastelun kertomuksessa.

Juonilaji on narratiivin peruselementti ja se jäsentää jokaista tarinaa. Erilaiset juonet rakentavat kertomuksia toisistaan poikkeavalla tavalla ja muodostavat kertomukselle olennaisen positiivisen tai negatiivisen pohjavireen. (White 1973, 7-9) Analysoin Suomi 2015 -strategian narratiivin juonilajia, koska sen kautta kertomuksen maailma ja ihmisten olemassaolon ehdot siinä jäsentyvät. Juonilajia analysoimalla strategian maailman rakenteen ja ihmisten olemassaolon ehtojen tarkasteleminen tulee mahdolliseksi.

Tarkastelen narratiivien juonilajeja Hayden Whiten (1973) luokittelun pohjalta. White on tutkinut historioitsijoiden strategioita, joilla he pyrkivät selittämään historiakertomuksia yleisölle. Yksi näistä strategioista on juonen avulla selittäminen. (White 1973, ix-iix) White (1973) on käyttänyt Northrop Fryen (1957) jakoa neljään kertomuksen arkkityyppiin, joita ovat romanssi, komedia, tragedia ja satiiri.

Romanssi on sankarillinen draama, jossa ihminen voittaa maailman vastavoiman ja vapautuu elämismaailman kahleista. Komediasa puolestaan on mahdollista vain osittainen vapautuminen elämismaailman kahleista ja tilapäinen sovinto vastavoimien kanssa. Siinä toiveikkuutta lisäävät ihmisten välisen yhteistyön mahdollisuudet. Tragedia ja satiiri ovat synkempiä sävyiltään. Tragedia on opettavainen tarina siitä, että ihminen ei kykene voittamaan taistelua maailman vastavoimien kanssa, vaan hän joutuu alistumaan maailmassa elämisen muuttumattomiin ja ikuisiin ehtoihin. Tragediasa on kuitenkin toivoa, sillä tarina auttaa ihmisiä oivaltamaan maailmassa elämisen ehdot, elämän tarkoituksen ja selviytymisen keinot. Satiirin juonilajista puuttuu kaikki toivo, jota muissa kertomustyypeissä on. Se on draama siitä, miten ihminen on viime kädessä maailman vanki ja kyvyiltään täysin riittämätön elämään onnellisena maailmassa saati ymmärtämään ympäröivää maailmaa syvällisesti. Satiirissa ihmisillä ei ole toivoa, sillä

kaikki heidän ponnistelunsa ovat turhia. Viimeistään ihmisten perivihollinen kuolema tekee tyhjäksi heidän kaikki saavutuksensa ja pyrkimyksensä. (White 1973, 8-10)

Romanssi ja komedia ovat diakronisia narratiiveja, joille on tyypillistä kaiken aikaa tapahtuva liike ja muutokset rakenteissa. Niissä korostuu jatkuva uusien voimien tai olemisen ehtojen ilmaantuminen sellaisista prosesseista, jotka aluksi vaikuttivat staattisilta. Tragedia ja satiiri puolestaan ovat synkronisia narratiiveja, joissa rakenteet ovat jatkuvia ja ikuisia. Muutosta näissä suhteissa ei tapahdu ja liikekin on niissä aina samanlaista, ennustettavaa ja ikuista. (White 1973, 11) Suomi 2015 -strategia on positiivinen kertomus, jonka maailmaa luonnehtivat keskeisesti muutokset ja liike. Näin ollen strategiakertomuksen analyysiin soveltuvat parhaiten romanssin ja komedian juonilajit, joiden tarkastelua syvennän hiukan seuraavaksi.

Romanssi on sankarillinen draama, jossa ihminen tulee tietoiseksi itsestään ja omasta yliveraisuudestaan maailmassa. Sen perusteema on konflikti ja sen tapahtumat koostuvat sankarin voittoisista seikkailuista. Romanssissa maailma on jakautunut hyvään ja yliveritaiseen pahaan, eikä muita ulottuvuuksia ole. Paha vastavoima voi olla ihminen, mutta mitä lähempänä romanssi on myyttejä, sitä enemmän paha saa paholaisen piirteitä ja sankari jumalallisia ominaisuuksia. Hyvän ja pahan kaksintaistelu tapahtuu ihmisten asuttamassa maailmassa, johon kuuluu olennaisesti luonnon kiertokulku. Vuodenaikoihin ja luontoon liitettävät ominaisuudet yhdistetään romanssissa kahteen vastavoimaan siten, että esimerkiksi pimeys, talvi, hedelmättömyys ja vanhuus liitetään pahaan voimaan. Sankariin taas liitetään valo, kevät, hedelmällisyys, nuoruus ja vuorokaudenajoista aamurusko. Lisäksi sankari merkitsee järjestystä ja paha vastavoima sekasortoa. (Frye 1957, 187-188, 192)

Romanssin loppu on aina onnellinen ja siinä sankarin voitto vastavoimasta tuo mukanaan järjestyksen ja valon maailmaan. Voittonsa seurauksena ihminen nousee aivan uudelle tasolle ja saavuttaa paremman maailman. Esimerkiksi kristinuskossa tarina Jeesuksen ylösnousemuksesta on romanssi. Se on draama hyvän ja pahan välisestä kaksintaistelusta, jossa lopulta valo voittaa pimeyden ja hyvä pahan. (White 1973, 8-9)

Komedian maailma on romanssin maailmaa monimutkaisempi, sillä siinä on useampia vastavoimia ja ne ovat suhteellisen ennustamattomia ja muuttuvia luonteeltaan. Romanssille tyypillistä yhtä ylivertaista pahaa komediassa ei ole, mutta useat pienemmät vastavoimat tekevät sen maailmasta ennustamattoman ja epävakaa. Komedian maailmalle on ominaista jatkuva muutos (White 1973, 11). Vaikka absoluuttisen voiton saavuttaminen romanssin tapaan ei komediassa olekaan mahdollista, se on silti positiivinen kertomus, jossa toiveikkaus syntyy ihmisten mahdollisuudesta saavuttaa osittainen vapautuminen hyvään ja pahaan jakautuneen maailman ehdoista. Tilapäinen sovinto sosiaalisen ja luonnollisen maailman vastavoimien kanssa on mahdollinen ja toivoa lisää entisestään uusien voittojen mahdollisuus ihmisten yhteistyön avulla. Se on komediassa tärkeällä sijalla. (ibid, 9)

Komedia kulminoituu konfliktitilanteisiin, joissa ihmiset joutuvat pulaan maailman vastavoimien uhatessa. Uhkat kuitenkin aina ratkeavat onnellisesti ja konfliktin jälkeen yhteiskunnassa olemisen ehdot näyttävät terveempinä kuin aikaisemmin. (ibid) Fryen (1957, 163) mukaan komediaan liittyy kaunokirjallisuudessa usein alkuasetelma, jossa nuori mies rakastuu naiseen, jota hän ei voi saada isänsä vastustuksen vuoksi. Komediasta tulee usein kertomus isän ja pojan välisestä kiistasta ja sen loppuratkaisusta, jossa mies lopulta saa haluamansa naisen. Lisäksi tähän tapahtumaan liittyy liike vanhasta yhteiskunnasta uuteen ja erilaiseen yhteiskuntaan. Yleensä komedian alussa vastavoimat hallitsevat voimassa olevaa yhteiskuntaa, mutta lopussa, kun sankari ja sankaritar saavat toisensa, heidän liittonsa johtaa uuteen yhteiskuntaan. Tämä on usein komedian loppuratkaisu, jota seuraavat erilaiset juhlallisuudet, esimerkiksi häät. Loppuratkaisu on komediassa onnellinen ja usein yleisöstä tällöin tuntuu, että asiat päättyvät oikealle tolalleen. Komediaa symboloi vuodenaajoista kevät, mikä sekin viittaa uuden syntymiseen. (ibid, 162, 167)

Suomi 2015 -strategiaa hallitsee komedian juonilaji, sillä strategian positiivista kertomusta varjostavat useat muuttuvat vastavoimat, eikä maailma siinä ole romanssin tapaan jakautunut kahtia. Lisäksi strategia on kertomus, jossa pyritään tiettyyn tavoitteeseen, eli tässä tapauksessa parempaan yhteiskuntaan. Kertomukseen liittyy siten myös komedialle ominainen liike vanhasta yhteiskunnasta uuteen. Romanssin piirteitä strategiassa ilmenee menneisyyden ja tulevaisuuden aikatasoilla, sillä tuolloin kertomuksessa kuvataan uuden yhteiskunnan saavuttaminen romanssin tapaan

lopullisena voittona vastavoimista, mikä ei komedian juonilajissa ole mahdollista. Suomi 2015 -strategiaa kuljettaakin komedian juonilaji, jossa on joitakin romanssin piirteitä.

1.2.2 Kokemusvaraston ja odotushorisontin aikajänne

Aika muodostaa Suomi 2015 -strategian kertomukseen keskeisen jännitteen, joka on myös tärkeä elementti kertomuksen eri hahmojen olemuksen ymmärtämisessä. Fossin (1996, 399-401) mukaan narratiiviin liittyy usein olennaisesti vähintään kahden eri tapahtuman tai tilanteen keskinäinen järjestyminen. Se voi tapahtua kronologisesti, tapahtumapaikan tai tapahtumien luonteen tai jonkin muun asian mukaan. Suomi 2015 -strategian kertomus jäsentyy Suomen menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden kuvaamisen ja hahmottamisen kautta. Kertomus ei kuitenkaan etene kronologisesti, vaan alkaa tulevaisuuden visiolla (Nro 1 & nro 2), jonka jälkeen visiota kohti lähdetään kulkemaan nykyhetken, menneisyyden ja tulevaisuuden kuvauksen vuorotellessa (Nro:t 3-6). Näiden kuvausten myötä Suomi yhteisönä, sen paikka maailmassa ja sen tulevaisuus rakentuvat. Suomi 2015 -strategia on eräänlainen suuri kansallinen kertomus, jossa menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus yhdistyvät¹. Strategiassa tätä eri ajoissa ja aiheissa polveilevaa kertomusta jäsentävät komedian ja romanssin juonilajit, jotka kuljettavat kertomusta näillä aikaulottuvuuksilla ja rakentavat niiden välille yhteyksiä.

Suomi 2015 -strategiakertomuksen ajallisuutta voidaan jäsentää myös Reinhart Koselleckin (1985, 270-272) määrittelemien kokemusvaraston ja odotushorisontin muodollisten kategorioiden kautta. Käytän Koselleckin (1985) määrittelemiä kategorioita, koska ne tarjoavat välineen strategialle keskeisen aikaan liittyvän jännitteen avaamiseksi ja ymmärtämiseksi. Koselleck on määritellyt nämä kategoriat tutkiessaan historiallista aikaa. Hänen mukaansa kokemus on nykyhetkessä läsnä olevaa menneisyyttä, jonka tapahtumat ovat jäsentyneet kokonaisuudeksi ja jotka voidaan muistaa. Odotus puolestaan on nykyhetkeen läsnä olevaksi tehtyä tulevaisuutta. Se suuntautuu ei vielä -aikaan, ei-koettuun aikaan, joka paljastuu tulevaisuudessa. Toivo,

¹ ks. Kaunismaa 1995, 10

pelko, huoli ja järkiperaiset analyysit muodostavat odotuksen. (Koselleck 1985, 270-272)

Vaikka kokemus ja odotus ovatkin molemmat nykyhetken keskittyviä kategorioita, ne eivät täydennä toisiaan. Ne eivät koskaan ole samanaikaisia, eikä odotuksia kokonaisuutena voi deduktiivisesti johtaa kokemuksista. (ibid, 272) Ne eivät ole myöskään vastakäsitteitä vaan erilaisia olemassaolon muotoja, joiden välillä on jännite. Tämä jännite synnyttää jatkuvasti muuttuvia malleja ja ratkaisuja, joiden kautta historiallinen aika luodaan. Tulevaisuuden odotukset ja ennusteet tehdään menneiden olosuhteiden ja koetun perusteella, jolloin kokemusvarasto on avoimena tulevalle ja piirtää odotushorisonttia. Kokemukset suuntaavat ennusteita, mutta odotushorisontti ei piirry suoraan kokemusvaraston sisällön pohjalta, sillä aina on olemassa toiveita ja pelkoja sekä muita odotuksia sekoittavia ja niitä muovaavia tekijöitä, jotka vaikuttavat odotushorisontin piirtymiseen. (Koselleck 1985, 274-275)

Koselleckin (ibid, 275-276) mukaan kokemusvarasto ja odotushorisontti perustavat nykyhetken välitilan, jossa mennyt ja tuleva yhdistyvät ja muodostavat nykyhetken ennustavan rakenteen. Tulevaisuus ei kuitenkaan aina ole ennustusten mukainen, vaan sisältää yllätyksiä. Vain odottamattomat tapahtumat tuovat yllätyksen ja uuden kokemuksen, eikä uutta kokemusta synny ennustusten ja odotusten toteutuessa. Ainoastaan odotushorisontin ylittäminen synnyttää uusia kokemuksia, jotka puolestaan ylittävät aikaisempien kokemusten pohjalta tehtyjen ennustusten rajoitukset. Näin ollen odotushorisontin ylittäminen järjestää uudelleen kokemusvaraston ja odotushorisontin suhteutumista toisiinsa. (ibid) Odotushorisontin ylittäminen aiheuttaa eräänlaisen ketjureaktion, jossa ylittämisestä saatu uusi kokemus muuttaa kokemusvaraston kokonaisuutta, mikä edelleen synnyttää uusia ennusteita ja odotuksia.

Suomi 2015 -strategian aikaan perustuva jännite voidaan nähdä kokemusvaraston ja odotushorisontin välisenä jännitteenä. Kertomuksessa kokemusvarasto muodostuu menneisyyden ja nykyhetken tai paremminkin historiallisen menneisyyden ja lähimenneisyyden kokemuksista. Niiden pohjalta kertomuksessa hahmotetaan tulevaisuutta ja piirretään odotushorisontti. Kertomuksessa pyritään näkemään odotushorisontin taakse tai lähinnä määritetään jo etukäteen tietynlainen tulevaisuus

kertomuksen päähenkilölle eli Suomelle. Strategiassa pyritään rakentamaan ei-vielä aika valmiiksi jo ennen kuin odotushorisontti on ylitetty.

1.2.3 Kuvitellut yhteisöt

Teoreettinen lähtökohtani Suomi 2015 -strategiassa esiintyvän Suomen tarkastelemiseen muodostuu nationalismia ja kansakuntien muodostumista käsittelevistä teoksista, joista käytän seuraavia: Benedict Andersonin *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (1983), Eric Hobsbawmin & Terence Rangerin toimittama *The Invention of Tradition* (1983), Eric Hobsbawmin *Nationalismi* (1994) ja Ernest Gellnerin *Nations and Nationalism* (1983). Anthony D. Smith (1998) on tutkinut aihepiiriä käsitteleviä teorioita ja niiden muodostamia koulukuntia. Hän liittää käyttämäni teoreetikot modernismin edustajiin (ibid, 117). Modernismille on keskeistä kansakuntien ja nationalismin ymmärtäminen sosiaalisina konstruktiona, moderniin aikaan ja sen kehityskulkuihin liittyvinä ja niiden tuottamina ilmiönä. (ibid, 21-22) Valitsin nämä teorit, koska ne tarjoavat mielenkiintoisen näkökulman Suomi 2015 -strategianarratiivin tuottaman kansakunnan mielikuvan analysoimiseen. Lisäksi Hobsbawmin ja Rangerin (1983) toimittamaa teosta sekä Andersonin (1983) teorioita yhdistää narratologinen analyysi (Smith 1998, 117), joka on myös tämän työn lukutapa.

Vaikka edellä mainittuja teoreetikkoja yhdistää kansakuntien ja nationalismin ymmärtäminen sosiaalisina konstruktiona, heillä kaikilla on kuitenkin omanlaisensa näkemys niiden rakentumisesta. Kansakuntien syntyminen on monivaiheisen historiallisen prosessin tulos ja sen mahdollistavina keskeisinä tekijöinä nähdään muun muassa kapitalismin ja erityisesti kirjapainotaidon kehittyminen (Anderson 1983) sekä teollistuminen (Gellner 1983). Ernest Gellner (1983, 48-49) painottaa tietoisien yhteiskunnallisen insinööritieteen merkitystä kansakuntien syntyprosessissa. Hänen mukaansa nationalismi keksi kansakunnat eikä päinvastoin.

Hobsbawmin (1983, 13) mukaan juuri siitä syystä, että tietoisella yhteiskunnallisella insinööritieteellä on suuri merkitys kansakuntien synnyssä, kansakuntia ja kaikkia niihin liittyviä ilmiöitä, kuten nationalismia, kansallisvaltioita, kansallisia symboleita ja

historiaa, tulisi tarkastella keksittyjen traditioiden näkökulmasta. Hänen mukaansa traditiot, jotka esiintyvät vanhoina, ovat usein alkuperältään uusia tai jopa keksittyjä kuten on kansakuntien ja niihin liittyvien ilmiöiden kohdalla. (Hobsbawm 1983, 1-2) Keksityt traditiot hän määrittelee käytäntöjen kimpuiksi, joita hiljaa hyväksytyt säännöt ohjaavat. Käytäntöihin liittyy symboleita ja rituaaleja, joita toistamalla traditio pyrkii painamaan ihmisten mieliin tiettyjä käyttäytymismalleja, arvoja ja normeja. Ne ovat vastauksia muuttuviin tilanteisiin ja ne pyrkivät jäsentämään jotakin osaa yhteiskunnallisesta elämästä muuttumattomaksi jatkuvasti muuttuvan maailman keskellä. Niihin liittyy myös pyrkimys rakentaa jatkuvuus soveliaan historiallisen menneisyyden kanssa. (ibid)

Keksittyjä traditioita ilmaantuu useimmin tilanteissa, joissa yhteiskunnan muuttuminen heikentää ja tuhoaa vanhoja rakenteita, joihin vanhat traditiot soveltuvat. Uusia traditioita keksitään, kun vanhoja ei osata tai haluta soveltaa uusiin olosuhteisiin. (Hobsbawm 1983, 5,8) Hobsbawm näkee erityisen kiinnostavina ne uudet keksityt traditiot, jotka muodostetaan täysin vanhoista aineksista uusia tarkoituksia varten, kuten Sveitsin nationalismi, jossa olemassa olevia käytäntöjä kuten urheilukilpailuja ja kansallisia lauluja muokattiin, ritualisoitiin ja institutionalisoitiin uusiin kansallisiin tarkoituksiin sopiviksi. Esimerkiksi perinteiset kansalliset laulut korvattiin uusilla lauluilla, jotka oli tehty samalla muotokielellä, mutta niihin liitettiin kansallistunnetta kohottavat kertosäkeet. (ibid, 6,9) Skotlannissa puolestaan koko alueen historia erityisenä omana kokonaisuutenaan on takautuvasti keksitty 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa. Prosessiin liittyi ensin historian uudelleentulkinta todellisuudesta poikkeavalla tavalla, keinotekoisien perinteiden luominen ja niiden esittäminen ikivanhoina, alkuperäisinä ja erityisinä sekä prosessi, jossa Skotlannin eri osat hyväksyivät ja omaksuivat uudet tulkinnat. (Trevor-Roper 1983, 16)

Edellisistä poiketen Benedict Anderson (1983, 46-49) korostaa painokapitalismin merkitystä kansakuntien synnyn mahdollistavana tekijänä. Anderson (ibid, 15-16) esittää kansakunnan määritelmäksi kuviteltua poliittista yhteisöä, joka on luonnostaan rajallinen ja suvereeni. Kansakunta on kuviteltu, koska sen jäsenet eivät koskaan tule tuntemaan suurinta osaa sen muista jäsenistä, vaikka kansakunta olisi kuinka pieni. Vaikka jäsenet eivät tapaa toisiaan eivätkä välttämättä kuule toisistaan, heillä on vahva mielikuva ja käsitys heidän välillään vallitsevasta läheisestä yhteydestä.

Rajalliseksi kansakunta kuvitellaan, koska suurimmallakin kansakunnalla on rajansa, joiden takana muut kansakunnat sijaitsevat, eikä yksikään kansakunta kuvittele itseään yhteneväiseksi ihmiskunnan kanssa. Kansakunnan kuvittelemisen suvereeniksi juontaa juurensa kansakunnan syntyäikaan, sillä tuolloin valistus ja vallankumoukset tuhosivat dynastiset valtakunnat. Vaikka kansakunnissa voi esiintyä epätasa-arvoisuutta ja muita epäkohtia, ne havaitaan aina syvänä horisontaalisena kumppanuutena ja toveruutena. Kansakunta kuvitellaan aina yhteisöksi, jonka veljeys on tekijä, jonka puolesta ihmiset ovat jopa halukkaita kuolemaan. (Anderson 1983, 15-16) Tämän kuvittelun yhteisön esittämisen ja kuvittelemisen painokapitalismi ja massakommunikaatio tekivät mahdolliseksi. Andersonin mukaan painetun kielen merkitys kansakuntien syntymisessä on suuri. (ibid, 46-49)

Smithin (1998, 138) mukaan Andersonin näkemystä painetun kielen ratkaisevasta merkityksestä kansakuntien synnyn mahdollistajana ei voi yleistää koskemaan koko maailmaa, sillä sen merkitys on ollut huomattavasti pienempi Euroopan ulkopuolella, esimerkiksi Afrikassa ja latinalaisessa Amerikassa, missä lukutaitoisten osuus väestöstä on ollut pitkään alhainen. Smithin mukaan Euroopan ulkopuolella kansakuntien kuvittelemisen tuli mahdolliseksi moninaisten välittävien käytäntöjen, kuten laulujen, tanssin, pukeutumisen, rituaalien ja taiteen kautta. Niiden avulla kuva yhteisestä yhteisöstä tuli huomattavasti lukutaitoisia laajemman ihmisyyhteisön tietoisuuteen. (Smith 1998, 138) Oman tutkimukseni lähtökohtaan Andersonin näkemys kielen keskeisestä asemasta kansakunnan muodostajana sopii hyvin, mutta en tarkastelekaan historiallista kansakuntien muodostumisen prosessia tässä työssäni. Siinä prosessissa kieli on vain yksi tärkeä tekijä monien joukossa. Graduaineistoni tuottaa tietynlaista mielikuvaa kansallisesta yhteisöstä nimenomaan kielellisen kerronnan kautta. Syvennän tämän aiheen käsittelyä luvussa 3.

1.2.4 Kansallinen identiteetti ja modernin epäharmonia

Toinen näkökulmani Suomi 2015 -strategiassa syntyvän maailman, Suomen ja suomalaisten tarkastelemiseen koostuu kansallista identiteettiä käsittelevistä teorioista sekä Ulrich Beckin (1997) ja Zygmunt Baumanin (1990) modernia ja sille ominaista epäharmoniaa käsittelevistä teorioista. Analysoin strategiassa muodostuvaa kansallista

identiteettiä sekä sen sisältämää sisäpuolen ja ulkopuolen välistä vastakkainasettelua. Tarkastelen identiteetin kaksijakoisuuden kautta strategiassa ilmenevää pyrkimystä luoda varmuutta modernille ominaisen epävarmuuden olosuhteissa. Käytän näitä teorioita, koska niiden avulla strategian sisältämien argumenttien avaaminen, niiden rakentuminen ja ymmärtäminen tulee mahdolliseksi.

Strategiassa muodostuvan kansallisen identiteetin analysoimisessa käytän apunani muun muassa Paul Ricoeurin (1992) teoriaa identiteeteistä. Ricoeurin (1992, 113) mukaan identiteetit rakentuvat kertomuksissa. Kertomusten henkilöhahmojen identiteetit tulevat meille ymmärrettäväksi juonen jäsentämien tapahtumien avulla ja samalla tavalla teemme persoonallisia identiteettejämme ymmärrettäviksi kertomalla tarinoita itsestämme ja elämästämme. (ibid) Narratiivisen identiteetin käsitettä voidaan käyttää niin yksilön kuin yhteisönkin identiteetin kohdalla, sillä molemmissa tapauksissa identiteetti syntyy kertomusten kautta. (Ricoeur 1988, 247 ja 1992, 133)

Ricoeurin teoria soveltuu graduuni hyvin, koska hän ymmärtää identiteetit narratiivisiksi konstruktioiksi ja soveltaa siten samaa lukutapaa kuin minä gradussani. Ricoeurin identiteetin teoria käsittää myös yhteisöidentiteetit, mikä mahdollistaa Suomi 2015 -strategianarratiivin muodostaman me-identiteetin tarkastelun. Lisäksi Ricoeur (1992, 2) on erotellut identiteetin käsitteen kaksi ulottuvuutta, jotka ovat ipse eli yksilöllisyys ja idem eli samuus ja niiden voidaan tarkastella yhteisöidentiteetin sisäisen yhtenäisyyden ja ulkoisen erottautumisen ulottuvuuksia. Ne muodostavat kiinnostavan näkökulman strategian tuottaman identiteetin ja sen kaksijakoisuuden tarkasteluun yhdessä Beckin (1997) ja Baumanin (1990) modernia käsittelevien teorioiden kanssa.

Bauman (1990) tarkastelee modernin taipumusta tuottaa epäharmoniaa järjestyksen ja kaaoksen välisenä jännitteenä, jossa pyrkimys järjestykseen synnyttää aina sivutuotteena myös kaaosta. Beck (1997) puolestaan tarkastelee tätä modernin ajan ilmiötä refleksiivisen modernin ja vastamodernin välisenä vastakkainasetteluna. Molemmissa näkökulmissa modernille ominainen epävarmuus synnyttää itse itselleen vastavoiman, joka luo varmuutta modernin epävarmuuden olosuhteissa. Baumanilla (1990) tätä varmuutta tuotetaan selkeiden vastakkainasettelujen kautta esimerkiksi sisäpuolen ja ulkopuolen tai ystävien ja vihollisten välillä. Kansallista identiteettiä ipse-

ja idem-ulottuvuuksineen on mahdollista tarkastella myös sisäpuolen ja ulkopuolen vastakkainasetteluun perustuvana järjestyksenä. Muun muassa tästä näkökulmasta analysoin strategianarratiivissa muodostuvaa kansallista identiteettiä osana strategialle ominaista vastakkainasettelun järjestystä, jonka pohjalta maailmaa jäsennetään ja strategian tulevaisuutta koskevista näkemyksistä tehdään itsestään selviä. Tähän näkökulmaan syvennyn luvussa 3.

1.2.5 Michael Oakeshottin teoria valtioiden ideaalityypeistä kritiikin pohjana

Tarkastelen gradussani kriittisesti Suomi 2015 -strategiaa brittiläisen politiikan teoreetikon Michael Oakeshottin käsitteiden kautta. Käytän Oakeshottin teoriaa, koska se tarjoaa teoreettisen välineen Suomi 2015 -strategian narratiivissa muodostettavien mielikuvien analysoimiseen ja kritisointiin. Oakeshottin määrittelemien valtioiden tyyppien ja niihin liittyvien ihmiskäsitysten avulla on mahdollista tarkastella strategiassa muodostuvaa kuvaa tulevaisuuden yhteiskunnasta ja sen kansalaisen arkkityypistä. Pohdin, onko strategian tulevaisuuden Suomi Oakeshottin käsitteen mukainen yritysytteenliittymä ja universitas-valtio ja ovatko yksilöt siinä Oakeshottin epäyksilön kaltaisessa roolissa.

Oakeshott (1975) on tarkastellut ihmisyhteisöjä ja valtiota ihmisten yhteenliittymänä. Hän erottelee kaksi ihmisten yhteenliittymän tyyppiä; civil association eli kansalaisten yhteenliittymä (suom. AK) ja enterprise association eli yritysytteenliittymä (suom. Soininen 2004, 146). Nämä yhteenliittymät ovat ideaalityyppejä, eli ne on irrotettu elämämaailman moniselitteisistä ja kontingenteista tapahtumista, eikä niitä puhtaina muotoina voi jäljittää todellisesta maailmasta. Oakeshott pitää kansalaisten yhteenliittymää kuitenkin toivottavana asiantilana. (Oakeshott 1975, 108-109, 114)

Oakeshott (ibid, 199-201) on myös jäljittänyt kaksi erilaista valtion käsitettä, societas ja universitas, jotka ovat peräisin roomalaisesta laista. Oakeshottin mukaan valtio voidaan ymmärtää ratkaisemattomana jännitteenä näiden kahden erilaisen luonteenlaadun välillä. Jännite on aiheuttanut modernin valtion instituutioihin, käytäntöihin ja diskurssiin kaksijakoisuuden. Keskiajalla näitä käsitteitä käytettiin sen ajan valtakuntien

ja ruhtinaskuntien käsitteellistämiseen yhteenliittyminä (Oakeshott 1975, 206). Modernin valtion syntyessä niiden kautta pyrittiin hahmottamaan uutta yhteenliittymää ja kasvattamaan ymmärrystä valtion luonteesta ja hallinnon tehtävistä. Vaikka käsitteet viittasivat erilaisiin yhteenliittymiin, ne tarjosivat silti käyttökelpoisia välineitä uuden valtio-yhteenliittymän ja sen tuomien mahdollisuuksien tarkasteluun. (ibid)

Societas ja universitas perustuvat kahteen erilaiseen ihmiskäsitykseen, individual eli yksilö ja individual manqué eli epäyksilö (suom AK). Yksilö on kansalaisten yhteenliittymän kansalainen, joka seikkailee itsenäisesti maailmassa, tekee ja haluaa tehdä omia valintojaan riskeistä huolimatta. Epäyksilö on Oakeshottin mukaan ihmistyyppi, jonka olemassaolo mahdollisti muun muassa modernien eurooppalaisten valtioiden ymmärtämisen myös universitas-valtioina (ibid, 274). Epäyksilö ei kykene tekemään itsenäisesti omia valintojaan, vaan etsii isäntää, joka tekisi valinnat hänen puolestaan. Epäyksilö kaipaa turvaa ja suojaa eikä omien halujensa ja päämääriensä etsimisen seikkailua, jonka riskeiltä lait kansalaisten yhteenliittymässä turvaavat. Tämä ihmistyyppi mahdollistaa yritysyhteenliittymän ja universitas-valtion olemassaolon. (ibid, 274-276)

Societas ja universitas käsitteet ovat lähellä kansalaisten yhteenliittymän (civil association) ja yritysyhteenliittymän (enterprise association) käsitteitä. Valtio kansalaisten yhteenliittymänä on Oakeshottilla (1975, 242) societas ja yritysyhteenliittymä valtion muotona on universitas (ibid, 263-264). Societas ja universitas ovat toisensa poissulkevia yhteenliittymän muotoja (ibid, 313). En käytä analyysissäni näitä käsitteitä ”oakeshottilaisittain oikeaoppisesti”, vaan käytän societaksen, universitaksen, kansalaisten yhteenliittymän, yritysyhteenliittymän, yksilön ja epäyksilön käsitteitä analyysin välineinä tarkastellessani niitä piirteitä, joita Suomi 2015 -strategian narratiivissa valtioon, kansakuntaan ja yhteiskuntaan liitetään. Näiden käsitteiden kautta kritisoin Suomi 2015 -strategiassa muodostuvaa tulevaisuuden yhteiskuntaa ja kansakuntaa sekä sen ihmiskäsitystä. Käsittelen tarkemmin Suomi 2015 -strategiaa Oakeshottin käsitteiden näkökulmasta luvussa 4.

2. Myyttisestä menneisyydestä tulevaisuuden toiveuneen – kertomuksen jäsentely

Tässä luvussa tarkastelen Suomi 2015 -strategiaa narratiivina, jota ajallisuus ja komedian sekä romanssin juonilajit jäsentävät. Pyrin jäljittämään millaisista asioista Suomi 2015 -strategiassa esiintyvä Suomi konstruoidaan, mitä kaikkea se oikeastaan on ja millaisia ominaisuuksia ja olomuotoja sillä on eri aikatasoissa. Tarkastelen myös kertomuksen luomaa maailmaa, jossa Suomi toimii, sekä muita maailman toimijoita. Aloitan kertomuksen analysoinnin kertojan ja yleisön elementtien tarkastelusta.

2.1 Kertoja ja yleisö

Kaikilla kertomuksilla on kertojansa. Jokainen lause tai lausumasta tehty muistiinpano edellyttää aina henkilön, joka sen on lausunut. (Shlomith 1991, 113) Näin on myös Suomi 2015 -strategiatarinassa Kertojan läsnäolo kertomuksessa vaihtelee maksimaalisesta näkymättömyydestä maksimaaliseen näkyvyyteen (Shlomith 122,125-126). Kertoja tulee näkyväksi, jos hän esimerkiksi tekee yleistyksiä tai arvostelmia tai kommentoi kertomusta tai omia tulkintojaan siitä. (ibid) Kertojan rooli on hyvin merkittävä, sillä hän voi kehystää tapahtumia eri tavoin ja siten vaikuttaa kuulijoiden käsityksiin tapahtumista. Kertojan rooliin liittyy myös keskeisesti luotettavuus, jolloin epäluottamusta voivat aiheuttaa esimerkiksi kertojan tietämyksen rajallisuus, ongelmallinen arvomaailma tai ristiriitaisuus (ibid, 128).

Yleisö on toimija, jota kertoja vähintäänkin implisiittisesti puhuttelee ja yleisön läsnäolo voidaan aina päätellä rivien välistä. Kertojan tapaan myös yleisö voi olla näkyvä tai näkymätön kertomuksessa. Näkymätön yleisö on ainoastaan kertojan puheen vaikeneva kohde. Yleisön läsnäolo tulee esiin, jos kertoja viittaa esimerkiksi yleisön mahdollisiin vastauksiin tai yleisö vastaa, kommentoi tai ylipäättään reagoi kertojan esitykseen jollakin tavalla. (ibid, 132-133) Kertoja ja yleisö voivat olla kertomuksen yläpuolella, samalla tasolla sen kanssa tai osallisina kertomuksen tapahtumissa. (ibid, 132)

Suomi 2015 -strategiassa kertoja on suhteellisen näkymätön. Hän puhuu kuitenkin ”meistä” ja ”meistä suomalaisista” kertomuksessa, jolloin hän paljastaa kuuluvansa ”meidän suomalaisten” joukkoon ja tulee näkyväksi. Kertoja myös esittää muutosvaatimuksia kertomuksessa, jolloin hänen asenteensa tekee hänet näkyväksi. Hän pyrkii vakuuttamaan kuulijansa siitä, että Suomen on välttämätöntä muuttua maailman mukana. Tämä asenne ja ”meihin suomalaisiin” lukeutuminen ovat ainoat kertojasta paljastuvat seikat. Ne ovat kuitenkin merkittäviä tekijöitä: erityisesti kertojan asenne kehystää tarinaa ja ohjaa lukijoita tulkitsemaan kertomusta tietyllä tavalla samalla, kun hän pyrkii vakuuttamaan yleisönsä ja saamaan argumenteilleen eli esittämilleen muutosvaatimuksille kannatusta.

”Me” -puhuttelun avulla voidaan päätellä yleisön koostuvan suomalaisista ihmisistä. Muulla tavoin yleisö ei tule kertomuksessa esiin, vaan on näkymätön ja vaikenava kertojan puheen kohde koko kertomuksen ajan. ”Me”-muodon käyttö kerronnassa luo myös vaikutelman, että yleisö on mukana kertomuksen esittämisessä ja identifioituu ”meiksi”. Tosiasiallinen yleisö on paljon ”meidän suomalaisten” muodostamaa kokonaisuutta laajempi. Sitra on julkaissut raportit suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi², joten niissä kerrotaan tulevaisuuden Suomesta myös ulospäin paljon suomalaisia laajemmalle yleisölle. Tosiasiallinen yleisö muodostuu suomen-, englannin- ja ruotsinkielisen maailman kaikista asiasta kiinnostuneista ihmisistä. Kertomuksen funktio on erilainen eri kansallisuuksista koostuvalle yleisölle. Suomalaisiksi määrittelemiään henkilöitä kertomus kutsuu identifioitumaan ”meidän suomalaisten” yhtenäiseen joukkoon, ja ei-suomalaisille se puolestaan esittää yhtenäistä Suomea ja kertoo sen menestystarinaa.

Kertoja on yhtäältä eräänlainen kertomuksen yläpuolella oleva kaikkietävä kertoja, koska hän kertoo niin Suomen menneisyyden, nykyisyyden kuin tulevaisuudenkin tapahtumista ja tuntuu tietävän ratkaisut myös tulevaisuuden ongelmiin. Toisaalta kertoja siirtyy välillä puhuttelemaan ”meitä” eli yleisöä ja laskeutuu tällöin kertomuksen yläpuolelta sen ja yleisön kanssa samalle tasolle ja ajallisesti nykyhetkeen.

² Julkaisut ovat saatavilla osoitteessa: <http://194.100.30.11/suomi2015/>

Tosiasiallinen kertoja muodostuu suuresta joukosta Suomen päättäjiä, jotka ovat Suomi 2015 -kursseille osallistuneet. Jokaisella kurssilla on ollut 21-26 osanottajaa, joiden työskentelyn eli ryhmäkeskustelujen ja ryhmätöiden pohjalta jo aiemmin mainitsemani toimittaja Matti Karhu ja Sitran ohjelmapäällikkö Tuovi Allén ovat raportit kirjoittaneet. (Kettunen 2004) Raportin kirjoittajat ovat muodostaneet moninaisista kursseille osallistujien äänistä yhden kertojan äänen strategiaan. Eri raporttien välillä onkin jonkin verran ristiriitaisuuksia, mikä viittaa moninaiseen osallistujajoukkoon ja monesta äänestä muodostettuun kertojaan. Kussakin raportissa osallistujien ryhmä on ollut erilainen ja näin ollen myös kertoja muodostuu joka raportissa eri ihmisten työskentelyn pohjalta. Varsinaisen tekstin ja kertojan äänen koostajat pysyvät samoina.

2.2 Globalisaation hallitsema maailma ja sen muut toimijat

Suomi 2015 -strategiakertomuksessa tarinan tapahtumapaikka, maailma, on myös kertomuksen kokonaisuuden kannalta merkittävä, sillä sen ympärille kiertyy myös kertomuksen ydinjuoni. Maailma on kertomuksessa toimintaympäristö, jossa Suomi toimii. Tällainen maailma kertomuksesta löytyy nykyisyyden ja tulevaisuuden aikaulottuvuuksista. Menneisyyden maailma on lähestulkoon tyhjä tila, Suomen olemassaolotaistelun paikka vailla muuta sisältöä. Maailma nykyisyydessä ja tulevaisuudessa on tila, jossa on toimijoina Suomen lisäksi muita maailman maita ja Euroopan unioni. Toimijoita maailmassa on näin ollen vähän. Maailmaan toimintaympäristönä liitetään keskeisesti muutokset ja globalisaatio.

”Suomen toimintaympäristö on jatkuvassa muutoksessa. Menestyksemme perustuu vahvoille yhteisille arvoille myös globalisoituvassa maailmassa.”
(Nro 6, 9)

Muutosten liittäminen maailmaan on komedian juonilajille ominaista, siinä maailma tavallisesti on dynaaminen, muuttuva ja jatkuvasti liikkeessä (White 1973, 11). Muutokset ja globalisaatio ovat keskeisimmät maailman ominaisuudet, jotka kertomuksessa tuodaan esiin, ja ne nähdään pääosin negatiivisina piirteinä. Maailman muuttuminen on sen globalisoitumista, ja maailma esitetään kertomuksessa globalisaation hallitsemana tilana. Globalisaatio on voittopuolisesti negatiivinen ilmiö, vaikka sen arvellaan myös hyödyttävän yhteiskuntaa (Nro 2, 6). Se on kertomuksessa

maailman vastavoima ja ilmiön lisäksi myös toimija, joka ”pakottaa kilpailuun koko Euroopan ja samalla myös Suomen (Nro 3, 9)”. Se myös vaatii asioita: ”Globaali talous edellyttää kansainvälisiä verkostoja. (Nro 3, 9)”. Ilmiö koskee kertomuksessa lähinnä taloutta, mutta siihen liitetään myös muita ulottuvuuksia, kuten kansainvälinen rikollisuus, terrorismi, kauppasodat, köyhyyden ongelmat, poliittiset levottomuudet ja ympäristöongelmat (Nro 4, 5), jotka kaikki ovat negatiivisia asioita. Neutraaleja ja talouteen varsinaisesti kuulumattomia asioita ovat esimerkiksi maailman pieneneminen ja erilaisten kulttuurien kohtaamisen lisääntyminen (Nro 4, 9).

Maailmaa kuvataan Suomi 2015 -strategiassa talouteen liittyvillä termeillä, ja erilaisia toimijoita siinä kuvataan pitkälti taloudellisina toimijoina. Kertomuksen maailmaan kuuluvat esimerkiksi globaali päätöksenteko (Nro 2, 12), maailmantalous (esim. ibid, 5), markkina-alueet (Nro 3, 9), verokilpailu (ibid), kansainväliset yritykset (ibid, 11) ja matalamman kustannustason maat (Nro 6, 9). Talouteen ei niin suoraan liittyvänä asiana maailmaan liitetään myös esimerkiksi kriisipesäkkeet (Nro 4, 12). Maailman kuvaaminen taloudellisen toiminnan areenana heijastaa Suomi 2015 -strategian kirjoittajien taustoja³ ja Sitran tavoitteita. Suomi 2015 -koulutusohjelman kursseille osallistui runsaasti elinkeinoelämän eri yritysten ja organisaatioiden edustajia ja Sitran tavoitteena on edistää Suomen taloudellista kilpailukykyä. Nämä asiat vaikuttanevat maailman tarkastelemisen näkökulmaan.

Kertomuksen maailma on talouden hallitsema tila, josta globalisaatio ilmiönä ja toimijana tekee turvattoman ja hallitsemattoman. Komedian juonilajissa maailma on vaikeasti ennustettava ja epävakaa. Globalisaatio on kertomuksessa maailman ennustamaton ja monitahoinen vastavoima. Se aiheuttaa lukuisia ongelmia ja haasteita ihmisille kertomuksessa, josta komedian juonilaji rakentaa uhkien ja mahdollisuuksien kautta terveempään kansakuntaan ja yhteiskuntaan päättyvän tarinan. Sonja K. Foss (1996, 404) kutsuu kertomuksen päätapahtumia ytimiksi ja pienempiä tapahtumia satelliiteiksi. Ytimet muodostavat tarinan kriittiset pisteet ja pakottavat liikkeen tiettyyn suuntaan. Satelliitit täydentävät ytimiä ja kehittävät eteenpäin ytimissä tehtyjä valintoja. Ne voidaan jättää pois kertomuksesta ilman että tarinan perusjuoni tuhoutuu. Ytimien

³ Tarkat tiedot osallistujista liitteessä 2.

poistaminen puolestaan tuhoaa tarinan idean ja juonen. (Foss 1996, 404) Tässä tarinassa globalisoituvaan maailmaan liittyviin uhkakuviin tiivistyvät juonen ytimet.

Sivuroolissa kertomuksessa ovat maailmassa operoivat muut toimijat. Näistä yksittäisinä mainitaan Kiina ja Venäjä, naapurimaista ja Aasian maista puhutaan yleisellä tasolla ja Euroopan unioniin viitataan myös. Sivuhahmot eivät esiinny lainkaan menneisyyden ajassa, vaan ainoastaan nykyisyydessä ja tulevaisuudessa. Ne ovat kertomuksessa pienessä roolissa ja niitä tuodaan esiin yksipuolisesta näkökulmasta eli silloin, kun kyse on taloudesta ja turvallisuudesta.

”Naapurimaidemme yhteiskunnallinen vakaus on lisääntynyt ja Suomen perinteiset ulkoiset uhkat ovat vähentyneet merkittävästi.” (Nro 6, 9)

Kertomuksessa ei yksilöidä maailman muita toimijoita tarkasti. Edes vanhaa turvallisuusuhkaa, Venäjää, ei tässä yhteydessä nimeltä mainita, vaikka sen luoman uhkan poistuminen tuodaan esiin. Euroopan unioniin ja naapurimaihin viitataan kertomuksessa turvallisuusteeman yhteydessä myös esimerkiksi silloin, kun tuodaan esiin Suomea turvallisena maana lähialueen maihin tai maailman kriisipesäkkeisiin verrattuna (Nro 4, 12). Maailman muut toimijat ovat kertomuksessa muun muassa Suomen turvallisuutta luovia tai uhkaavia tekijöitä. Talous nousee kuitenkin turvallisuutta vahvemmin esille, sillä muut maat ja Euroopan unioni esiintyvät kertomuksessa turvallisuutta enemmän taloudellisissa yhteyksissä. Niistä syntyy kuva talouksina eikä niinkään esimerkiksi kulttuureina, yhteisöinä, yhteiskuntina tai poliittisina toimijoina.

”Edessämme on avautumassa uusia mahdollisuuksia kilpailukyvyyn vahvistamiseen ja hyödyntämiseen. Venäjän ja Kiinan markkinoiden näkymät, Euroopan unionin laajentuminen ja Itämeren alueen markkinoiden kehittyminen tuovat ulottuville merkittäviä tilaisuuksia.” (Nro 6, 8)

Kertomuksessa muut maailman maat ovat markkina-alueita ja mahdollisuuksia Suomen kilpailukyvyyn vahvistamiseen. Ne ovat myös vierastyövoiman lähteitä (Nro 5, 9), kilpailevia talouksia maailmalla (ibid) tai matalamman kustannustason maita Suomeen verrattuna (Nro 6, 9). Ne määrittävät kertomuksessa Suomen talouden ja sen kilpailukyvyyn näkökulmasta, jolloin niiden hahmoista puuttuvat lähes täysin

vaihtoehtoiset näkökulmat ja tulkinnat niiden roolista maailmassa. Edes perinteisen institutionaalisen politiikan ulottuvuutta ei tuoda esiin näiden maiden kohdalla. Ne eivät esiinny esimerkiksi toimijoina ja neuvottelukumppaneina erilaisissa kauppajärjestöissä tai poliittisissa organisaatioissa. Euroopan unioni on tässä suhteessa poikkeus, sillä se esiintyy kertomuksessa useammassakin roolissa.

Politiikka maailman maiden ja erilaisten järjestöjen ja organisaatioiden välisenä kanssakäymisenä jää vähälle huomiolle Suomi 2015 -strategian maailmassa. Siihen eivät kuulu esimerkiksi YK, Maailmanpankki tai NATO puhumattakaan aina ajankohtaisista maailmanpoliittisen tilanteen ja kansainvälisten suhteiden teemoista. Tärkeä osa Suomen asemaan maailmassa vaikuttavista tekijöistä jätetään strategiassa huomiotta ja kokonaisnäkemys siinä muodostetaan pääosin Suomen taloudellisen kilpailukyvyn näkökulmasta. Esimerkiksi Euroopan unionin kehityksen suuntaa ei juurikaan pohdita, vaikka sen luulisi ”Suomen tulevaisuuden” kannalta olevan hyvinkin tärkeä seikka. Strategian näkökulma on varsin kapea, sillä se tarkastelee maailmaa lähinnä maailmantalouden kenttänä, jonka luomissa kansainvälisen talouskilpailun olosuhteissa Suomen tulee pärjätä parhaalla mahdollisella tavalla. Strategiassa oli tavoitteena pohtia Suomen tulevaisuutta, tulevaisuuden haasteita ja ratkaisukeinoja niihin (esim. Nro 2, 4-5). Näitä aiheita päädytään kuitenkin pohtimaan lähinnä vain talouden ja sen kilpailukyvyn näkökulmasta.

Euroopan unioni on kertomuksessa enemmän ja monipuolisemmin esillä kuin muut hahmot. Se on paitsi toimija maailmassa, myös toimintakenttä Suomelle.

”Jos EU:n päätöksenteko hajoaa instituutioiden ulkopuolelle, suurten jäsenmaiden saneluksi tai eriasteisten piirien keskinäiseksi kilpailuksi, Suomen tavoitteet eivät voi toteutua. Suomen päämääränä on oltava EU:n päätöksenteon pysyminen instituutioiden piirissä. Suomen tulee siis unionin jäsenenä korostaa yhteisöpäätöksenteon vahvistamista.” (Nro 4, 12)

Unionia tuodaan talouden ja turvallisuuden näkökulmien lisäksi esiin myös Suomen toimintakenttänä ja poliittisena sellaisena. Näitä tilanteita on vähän, mutta muutoin epäpoliittisina esitettyjen toimijoiden joukkoon se tuo erilaisen ulottuvuuden ja näkökulman. Maailma näyttäytyy myös perinteistä institutionaalista politiikkaa sisältävänä paikkana. Poliitiikan mahdollisuutta vaihtoehtojen ja monien tulkintojen

muodossa tässä kuitenkin vesittää yhden toimintavaihtoehdon nostaminen Suomen ainoaksi mahdolliseksi toimintatavaksi unionissa.

Politiikka toimintana, johon liittyy aina kontingenssi eli ennustamattomien tilanteiden kohtaaminen, uusien näkökulmien ja sitä kautta uusien toiminnan tilojen avaaminen (Palonen 1993, 11-13), puuttuu strategian maailman ja sen toimijoiden kuvauksesta. Vaihtoehtoiset näkökulmat ja erilaiset tulkinnat uupuvat samoin kuin kiistankäynti erilaisista vaihtoehdoista ja keskustelu niistä. Sen sijaan strategia tarjoaa maailmaan yksipuolisen näkökulman, joka pyrkii korvaamaan poliittisen toiminnan ulottuvuutta taloudellisilla näkökulmilla.

Suomen jäsenyys unionissa nähdään tärkeänä, koska se parantaa niin turvallisuuden kuin taloudenkin vakautta (Nro 4, 6). Toisaalta Euroopan unioni esitetään kertomuksessa myös mahdollisena tulevaisuuden uhkatekijänä, mikä tekee siitä ristiriitaisen hahmon. Unioni on markkina-alue, poliittinen toimintakenttä, turvallisuutta parantava tekijä ja toisaalta myös mahdollinen uhka Suomelle. Esimerkiksi globalisaatio on kertomuksessa samanlaisessa potentiaalisen uhkan ja mahdollisuuden tarjoajan roolissa. Tämä asioiden esiintyminen sekä mahdollisuuksien että uhkien muodossa kertomuksessa kertoo komedian monimutkaisesta maailmasta ja uhkien ennakoimattomuudesta, joka voi kääntää valoisat mahdollisuudet vastavoimien luomiksi uhkakuviksi. Tämä juonikuvio toistuu Suomi 2015 -strategiakertomuksessa.

Kertomuksen tulevaisuusajassa maailman muut toimijat ja toimintaympäristöt ovat samat kuin nykyisyyden ajassakin. Myös tulevaisuuden aikaulottuvuudella maailma on Suomen toimintakenttä, jota hallitsee globalisaatio. Maailma ei kuitenkaan näyttäyty enää tulevaisuudessa yhtä uhkaavana paikkana. Muista toimijoista Euroopan unioni pysyy Suomen hahmon yhtenä toimintakenttänä ja myös toimijana maailmassa. Euroopan unioninkin kohdalla kohtalonomainen yhteys Suomeen kuitenkin häviää ja mahdollisuuksien avautuminen korostuu.

2.3 Suomi – myyttinen sankari, poliittinen ja taloudellinen toimija

Kansakuntien suurissa kertomuksissa yhdistyvät ikiaikainen menneisyys, nykyisyys ja vielä näköpiirin ulkopuolella oleva tulevaisuus. Menneisyys esitetään usein historiallisesti koettuna ja myyttisenä. Siinä ikivanha kansallinen yhteisö saa sankarillisia piirteitä ja se ymmärretään sosiaalisesti nykyaikaa yhtenäisemmäksi. Tähän liittyvät käsitykset kansallisesta myyttisestä kulta-ajasta tai kansallissankarien, sotien ja muiden merkittävien tapahtumien glorifiointi. (Kaunismaa 1995, 10-11) Suomi 2015 -strategiassa tällainen myyttinen menneisyys esitetään inhimillisen olennon kaltaisen Suomen hahmon kautta. Se on ihmisten yläpuolella oleva olento, jolla on oma elämänsä. Ihmiset muodostavat sen, mutta se esitetään kertomuksessa myös heidän yläpuolellaan olevana yliluonnollisena hahmona. Tämän hahmon kautta kertomuksessa valotetaan myyttistä menneisyyttä. Hahmo liikkuu myös kertomuksen muissa ajoissa, mutta saa tuolloin enemmän ominaisuuksia ja erilaisen roolin.

”Suomi on historian monissa vaiheissa osoittanut valmiutensa ja kykynsä muutoksiin. Se on ollut kansan elinehto monien vaikeiden poliittisten, taloudellisten, maantieteellisten ja ilmastollisten tekijöiden puristuksessa.”
(Nro 4, 11)

Suomen hahmon historia esitetään kertomuksessa hyvin ankarana ja vaikeana aikana. Siihen liitetään ankarat luonnonolosuhteet, maantieteellinen sijainti syrjässä keskuksista, niukat luonnonvarat ja poliittisesti vaikea asema. Historiaan viitataan kertomuksessa hyvin vähän ja kuva ankarasta menneisyydestä rakennetaan aivan muutamilla lauseilla. Suomen menneisyys on ollut taistelua olemassaolosta, sillä Suomi on ollut monien tekijöiden ”puristuksessa”. Kertomuksen menneisyyden ulottuvuudella Suomi esitetään myyttisenä sankarihahmona, sitkeänä selviytyjänä ja taistelijana. Vaikka menneisyyttä kuvataan hyvin vähän, sen merkitys on kertomuksessa suuri, sillä hahmon ankaran menneisyyden kuvaus on tärkeä osa kokemusvarastoa, jonka pohjalta kertomuksessa muodostetaan odotuksia ja toiveita tulevaisuuden eli odotushorisontin suhteen.

Suomen hahmon menneisyys on myyttinen ja glorifioitu, mutta myös eräänlainen tyhjiö, sillä siellä ei ole mitään muuta Suomen lisäksi. On vain Suomi ja kaikin puolin ankarat olosuhteet, ei muita toimijoita tai tapahtumia. Olosuhteista tai ympäröivästä

maailmasta ei kerrota mitään tarkentavaa, jolloin menneisyyttä on mahdotonta sijoittaa ajallisesti tietyille vuosikymmenille. Menneisyys on kertomuksessa vain aikaa, joka ulottuu jonnekin äärettömän kauas ikuisuuteen, mikä vastaa tyypillistä kansakuntien ikuisen olemassaolon kuvausta. Vaikeisiin olosuhteisiin liitetään ”sotien puristuksessa” olemisen (Nro 6, 5), jonka voisi ajatella liittyvän Suomen ja Neuvostoliiton välisiin sotiin tai kansalaissotaan, mutta yleisenä ilmauksena sekin jää vaille sisältöä ja tapahtumia ja kuuluu tuohon tyhjään menneisyyden aikaan, jossa Suomi taisteli olemassaolostaan. Menneisyys on siten vahvasti myyttistä ja todellisuudesta irrallista aikaa.

Menneisyyden olemassaolotaistelu ja siitä selviytyminen viittaavat romanssin juonilajiin, jossa maailman vastavoiman voittaminen johtaa sankarin aivan uudelle olemassaolon tasolle. Menneisyyden kuvaukseen sisältyvä sotien ja ankarien luonnonolosuhteiden voittaminen voidaan tulkita romanssin kautta voitoksi kaksintaistelussa pahaa vastaan. Nykyhetki edustaa tästä näkökulmasta aivan uutta elämisen tasoa ja olosuhteita, joissa olemassaolotaistelu on taakse jäänyttä elämää. Nykyhetken aikaa kuvaa komedia.

Suomi 2015 -strategian tarina keskittyy nykyisyyden ja erityisesti tulevaisuuden aikaan. Painopiste kertomuksessa on odotushorisontissa, ei vielä -ajassa, jota kertomus pyrkii hahmottamaan. Tarinassa menneisyyden lyhyellä kuvaamisella on kuitenkin tärkeä merkitys, sillä se rakentaa kuvan Suomesta hahmona, joka on ikuinen ja luonnollinen. Toiseksi se muodostaa merkittävän osan kokemusvarastosta, jonka pohjalta tulevaisuuden odotukset, toiveet ja pelot muodostuvat. Myyttinen sankarihahmo esiintyy ainoastaan kertomuksen menneisyyden ajassa. Nykyhetken siirryttäessä itsenäisen, inhimillisen olennon kaltainen Suomi näyttäytyy poliittisen ja taloudellisen toimijan roolissa. Nämä toimijat ovat keskenään hyvin erilaisia etenkin nykyajassa. Hahmot liikkuvat myös tulevaisuuden aikaulottuvuudella, jossa niiden olemus on nykyhetken verrattuna erilainen.

Suomi poliittisena toimijana liikkuu kertomuksessa poliittisen toiminnan areenalla maailmassa. Tämä areena on strategiassa hyvin epämääräinen tila, sillä sitä kuvataan varsin yleisellä tasolla. Areena sisältää globaalin päätöksenteon ja vuorovaikutuksen

muiden maailman toimijoiden eli muiden maiden ja Euroopan unionin kanssa. Vuorovaikutuksen muotoa tai globaalin päätöksenteon luonnetta ei kertomuksessa täsmennetä eikä globaaliin päätöksentekoon osallistuvia toimijoita yksilöidä tarkemmin. Poliittisen toiminnan areenan yhteydessä ei puhuta esimerkiksi siihen liittyvistä ristiriidoista ja kiistoista. Tällä epämääräisellä areenalla Suomi kuitenkin on vuorovaikutuksessa muiden toimijoiden ja toimintaympäristönsä, maailman, kanssa. Poliittisena toimijana Suomi esitetään nykyhetkessä passiivisena ja muista riippuvaisena hahmona, jolla ei ole vaikutusmahdollisuuksia maailmassa.

”Menneinä vuosina kansainvälinen asetelma oli ennustettavampi ja Suomen oma rooli maailmassa oli rajallinen. Nyt olemme yhä riippuvaisempia muusta maailmasta ja samalla kuitenkin oma vastuumme kaikesta päätöksenteosta on entistä enemmän itsellämme.” (Nro 4, 11)

Nykyhetken hahmo on riippuvaisempi muusta maailmasta, sen olosuhteista ja toimijoista kuin aikaisemmin. Sen rooli maailmassa on erilainen ja vastuu päätöksistä on lisääntynyt. Maailman muuttuminen on vaikuttanut siten, että Suomi poliittisen toimijan hahmossa on menettänyt otteensa tapahtumiin ja on nyt eräänlainen sivustakatsoja. Maailman tapahtumien ja erilaisten uhkien kerrotaan heijastuvan ja vaikuttavan Suomeen suoraan ja syvästi, mutta hahmo ei mitenkään aktiivisesti vaikuta tai voi vaikuttaa asioihin.

”Suomen kohtalo on vahvasti kiinni Euroopan unionissa. Jos integraatioprosessissa tapahtuu ongelmia tai se kokonaan epäonnistuu, vaikutukset Suomeen ovat välittömiä ja syviä. (Nro 3, 8)”

Myös Euroopan unioniin viitataan kohtalonomaisesti. Toisaalla Euroopan unionista puhutaan mahdollisuuksien näkökulmasta, mutta tässä siihen liitetään uhkan mahdollisuus integraatioprosessin epäonnistumisen muodossa. Aktiivinen vaikuttaminen tähän tilanteeseen ei kuulu nykyhetken poliittisen toimijan luonteeseen. Suomi on maailman erilaisten heijastusten ja vaikutusten kohde eikä aktiivinen vaikuttaja maailmassa. Tilanne muuttuu nykyhetkestä tulevaisuuteen siirryttäessä. Siirtymä ei kuitenkaan tapahdu samalla tavalla kuin useimmilla muilla kertomuksen ulottuvuuksilla komedian juonilajin selittämien uhkien ja mahdollisuuksien maailman vaatimusten kautta. Poliittisen toimijan kohdalla muutos tapahtuu vain kertomalla, millainen Suomi on tulevaisuudessa oltava.

”Suomen on oltava mukana myös globaalissa päätöksenteossa, joka yhä voimakkaammin sanelee yritysten ja kansalaisyhteiskunnan toimintaympäristön kehitystä.” (Nro 2, 12)

Kertomuksessa esitetään, että Suomen täytyy tulevaisuudessa muun muassa olla mukana globaalissa päätöksenteossa. Tätä päätöksenteon tasoa ei kuitenkaan kuvata tarkemmin. Tässä myös kertoja tulee näkyviin tarinassa ilmaistessaan muutosvaatimuksen eli mitä ”Suomen on oltava”. Poliittinen toimija muuttuu tulevaisuuden hahmoksi ilman uhkakuvien kautta esitettyjä perusteluja muutokseen. Hahmo vain muuttuu, koska sen on oltava tulevaisuudessa jotakin muuta eli aktiivinen. Poliittisena toimijana tulevaisuuden Suomi on aktiivinen vaikuttaja Euroopan unionissa ja maailmalla. Riippuvaisuuden teema ja eräänlainen sivustakatsojan rooli eivät liity enää tulevaisuuden hahmoon.

”Suomi on vuonna 2015 taloudellisesti ja poliittisesti osa eurooppalaista perhettä ja globaalia yhteisöä. Suomi toimii Euroopan unionin ydinryhmässä ja edistää omalta arvopohjaltaan Euroopan myönteistä kehitystä. Suomi kehittää ja tarjoaa omia panoksiaan –osaamistaan, yhteistyökykyään ja globaalia vastuutaan –kansainvälisten ongelmien ratkaisemiseksi, sovinnon rakentamiseksi ja yhteistyön edistämiseksi.” (Nro 1, 8)

Tulevaisuuden Suomi poliittisena toimijana on karistanut pois kaikki nykyhetken hahmon passiivisuuteen ja voimattomuuteen liittyvät ominaisuudet ja muuttunut niiden täydelliseksi vastakohtaksi eli aktiiviseksi poliittiseksi vaikuttajaksi. Aikaisempi kohtalonomainen yhteys EU:iin on vaihtunut tasa-arvoisempaan kaksisuuntaiseen vaikuttamiseen (osa Eurooppalaista perhettä, edistää Euroopan unionin myönteistä kehitystä). Tulevaisuuden Suomi ei ole myöskään pelkästään globalisoituvan maailman vaikutusten kohde, vaan myös vaikuttaja itse. Se on maailman toimintaympäristössä aktiivinen toimija, joka muun muassa ”tarjoaa omia panoksiaan kansainvälisten ongelmien ratkaisemiseksi”, mihin nykyhetken hahmo ei kyennyt. Suomi-hahmo on nykyhetkestä tulevaisuuteen siirtyessään kokenut melkoisen muodonmuutoksen.

Euroopan unionin kohdalla Suomen muuttuminen passiivisesta poliittisesta toimijasta aktiiviseksi vaikuttajaksi on tuttu tarina Suomen Euroopan unioniin liittymistä koskevista keskusteluista 1990-luvun alkupuolelta. Jäsenyyttä perusteltiin juuri mm. tällä näkökohdalla. Suomi siirtyisi jäsenyyden myötä Venäjän varjosta osaksi Eurooppalaista perhettä ja saisi enemmän vaikutusvaltaa asioihin, jotka joka

tapauksessa vaikuttaisivat sen kohtaloon. Suomi 2015 -strategiassa tämä tarina on siirretty ajallisesti jonkin verran eteenpäin. Suomi on passiivinen poliittinen toimija nykyhetkessä ja siirtyy osaksi Eurooppalaista perhettä sekä saa vaikutusvaltaa vasta tulevaisuudessa.

Kertomuksen nykyhetken aikaulottuvuudella Suomi liikkuu poliittisen toimijan hahmon lisäksi myös taloudellisen toimijan roolissa. Taloudellisen toimijan hahmo ei ajallisella ulottuvuudella liikkuessaan muutu yhtä paljon kuin poliittisen toimijan hahmo. Se on kuitenkin nykyajassa huomattavasti poliittista toimijaa aktiivisempi ja menestyvämpi. Se kilpailee maailmassa muiden maiden kanssa yrityksistä, sijoituksista, työvoimasta ja työpaikoista. Menestyminen taloudellisessa kilpailussa edellyttää, että Suomi on kilpailukykyinen ja vetovoimainen toimintaympäristö yrityksille, sijoituksille ja työntekijöille. Taloudellisen toimijan ja toimintaympäristön roolit ovat siten kiinteässä yhteydessä toisiinsa. Suomeen liitetään taloudellisena toimijana ja toimintaympäristönä kilpailukykyisyyden ja vetovoimaisuuden ominaisuudet.

”Suomen vetovoimaa kilpailukykyisenä maana voivat lisätä Euroopan unionin laajeneminen ja Suomen sijainti Venäjän suuren markkina-alueen lähituntumassa. Kilpailijat kuitenkin kurovat tätä etua kovaa vauhtia kiinni ja uusia kilpailijoita nousee koko ajan; Kiina on jo saamassa etumatkaa monilla aloilla kansainvälisessä taloudessa väkirikkaana ja dynaamisena taloutena.”
(Nro 5, 9)

Komedialle ominaisesti uhkat ja selviytyminen niistä ovat keskeisiä myös Suomen taloudellisen toimijan roolissa. Tässä mahdollisuutena esitetään Suomen sijainnin ja Euroopan unionin laajenemisen vetovoimaisuutta lisäävä vaikutus, ja toisaalta uhkana esitetään uusien kyvykkäiden kilpailijoiden ilmaantuminen ja erityisesti Kiinan kilpailukykyisyyden nopea kasvu. Näiden uhkien ja mahdollisuuksien välillä tasapainoillaan. Muut maailman maat ovat kertomuksessa eniten esillä tällaisissa taloudellista kilpailua käsittelevissä kohdissa. Taloudellisen toimijan roolissa Suomeen liitetään myös muun muassa teolliset perinteet, metsä-, metalli- ja elektroniikkateollisuus vahvuuksina sekä nousu huipputeknologian suunnannäyttäjäksi (Nro 4, 6). Taloudellisen toimijan roolissa kertomuksen nykyhetkessä Suomi menestyy maailmalla paremmin kuin poliittisen toimijan roolissa, mutta riippuvaisuuden teema tulee kuitenkin esiin myös sen kohdalla.

”Suomi on hyvin riippuvainen kansainvälisen talouden suhdanteista ja teknologian kehityksestä. Meidän turvanamme avoimessa taloudessa voi olla ainoastaan monipuolinen ja terve elinkeinorakenne.” (Nro 4, 12)

Riippuvuuden teema liittyy vahvasti kertomuksen nykyhetkeen. Taloudellisen toimijan tilanne esitetään kuitenkin myönteisemmässä valossa kuin poliittisen toimijan, sillä taloudellisella toimijalla on mahdollisuuksia selvittää riippuvuuden kahleista, kun turvana on muun muassa hyvä elinkeinorakenne. Riippuvuuden ongelmaan esitetään taloudellisen toimijan kohdalla parannuskeino, toisin kuin poliittisen toimijan tapauksessa. Vaikka taloudellinen toimija on menestynyt hahmo jo nykyhetken aikaulottuvuudella, erilaiset tulevaisuuden kehitykseen liittyvät uhkat ovat sen kohdalla paljon esillä. Suomen olemassaolo taloudellisena toimijana ja sen kilpailukyvyyn säilyttämisen mahdollisuudet esitetään huonojen kehityskulkujen uhkaamina, positiivisista mahdollisuuksista huolimatta.

”Yritysten syntymiselle ja kasvulle sekä niiden Suomessa pysymiselle on riskitekijöitä. Jos liiketoimintaosaaminen on riittämätöntä, työvoimaa ja osajia huonosti saatavissa, verotuksellinen kilpailuasema heikkenee ja turvattomuus lisääntyy, yritykset harkitsevat helposti sijoittumista muualle. Yhteiskunnan arvojen muutos voi pahimmillaan johtaa henkiseen sulkeutumiseen ja suvaitsemattomuuden kasvuun. Menestystarinoita on ja ne hyväksytään nyt, mutta miten käy tulevaisuudessa? Entä jos joku vahvoista vetureista jättää Suomen?” (Nro 3, 11)

Taloudellisen toimijan ja toimintaympäristön uhkana kertomuksessa on yritysten karkaaminen ulkomaille. Komedian maailma on positiivinen ja uhkista on mahdollisuus selvittää. Niinpä uhkaskenaarioon esitetään kertomuksessa aina myös keinot, joilla se voidaan välttää muun muassa siten, että ”Riskit ja uhkatekijät on tunnistettava ja torjuttava määrätietoisesti” (ibid). Tätä uhkaa torjutaan muun muassa osaamisen kehittämisellä, yrittäjäyyskasvatuksella, asenneilmaston kehittämisellä riskinottoa suosivammaksi ja tutkimus- ja kehitystoiminnan panostusten kasvattamisella (ibid). Uhkakuvan välttämiseksi taloudellista toimintaympäristöä on siis muutettava. Lukuisista uhkista ja maailman epävarmuudesta huolimatta kertomus heijastaa positiivista luottamusta tulevaisuuteen.

”Ongelmat voidaan voittaa ja vahvuuksien perustalle on hyvä rakentaa. (...) Globalisoituvassa maailmantaloudessa pienikin kansakunta voi menestyä erinomaisesti, jos se on nopea ja määrätietoinen liikkeissään.” (Nro 1, 18)

Menestymistä uhkaavista tekijöistä huolimatta globalisoituvassa maailmantaloudessa menestyminen nähdään mahdollisena. Vastavoimat voidaan voittaa ja maailma näyttäytyy komedian tapaan positiivisessa valossa. Ei siten ole yllätys, että taloudellisen toimijan kohdalla tulevaisuuskin on varsin valoisa. Tulevaisuuden aikaulottuvuudella uhkakuvat on ratkaistu ja kilpailukyky turvattu uudistamalla taloudellista toimintaympäristöä. Tulevaisuuden aikaulottuvuudella kertomuksen vahva teema liittyy riippuvuuden teeman sijasta maailman parhaan ja edelläkävijän asemaan. Näin on myös taloudellisen toimijan ja toimintaympäristön tapauksessa. Taloudellisena toimijana tulevaisuudessa Suomi esitetään muun muassa suunnannäyttäjänä informaatioteknologian alalla (Nro 3, 5), mitä se jo nykyisyysajassakin oli. Myös maailman luovimmaksi ja innovatiivisimmaksi kansakunnaksi mieltäminen (Nro 6, 5) kuuluu taloudellisen toimijan rooliin. Kaiken kaikkiaan Suomi inhimillisen olennon kaltaisena hahmona kuvataan tulevaisuudessa varsin erilaiseksi kuin nykyisyyden ja menneisyyden ulottuvuuksissa.

”Suomen vahvuudet ovat korkea osaaminen, sosiaalinen eheys ja yhteiskunnan vakaus. Suomi on aktiivinen kansainvälinen vaikuttaja ja sillä on monilla osa-alueilla johtoasema. Suomella on vaurauden takaava ja kilpailukykyinen talous.” (Nro 5, 5)

Tulevaisuuden Suomen hahmo kuvataan utopistisen täydelliseksi. Nykyhetken hahmoihin liitetyt ongelmat ja huonot piirteet ovat hävinneet, ja tilalle ovat ilmestyneet virheettömät hahmot.

2.4 Säiliön kaltainen tila

Kansakunnat kuvataan usein territoriaalisina tiloina, eräänlaisina säiliöinä, joiden rajoina toimivat kansallisvaltioiden rajat. Säiliöt sisältävät ja niissä tapahtuu erilaisia asioita, asioita tulee sisään ja lähtee sieltä pois. Säiliöt jakaantuvat erilaisiksi alatiloiksi ja alueiksi, jolloin esimerkiksi politiikalla on oma alatilansa. (Sondermann 1997, 132)

Moderni sosiologia on Ulrich Beckin (1999, 65-67) mukaan käsitteellistänyt kohdettaan yhteiskunnan säiliöteorian avulla. Teorian mukaan yhteiskunnat ovat määritelmällisesti valtiolle alisteisia ja edellyttävät poliittisesti ja teoreettisesti tilan valtiollista hallintaa.

Politiikan käsite ja poliittinen toiminta liitetään yhteiskunnan säiliöteoriassa valtioon, jolloin modernit yhteiskunnat ovat epäpoliittisia yhteiskuntia. Yhteiskunnat ovat yksittäisiä ja toisistaan ulkoisesti erotettavia yksiköitä, joiden sisäinen tila jakaantuu edelleen totaliteetteihin. Ne jäsentyvät erillisiksi esimerkiksi talouden, politiikan, perheen ja tieteen maailmoiksi. Valtiollinen kontrolli luo yhteiskunnan sisäistä homogeneisuutta ja normittaa, leimaa, rajoittaa sekä rationalisoi kaikenlaisia sosiaalisia käytäntöjä kuten esimerkiksi tuotantoa, kulttuuria, kieltä, työmarkkinoita ja koulutusta. Vähintäänkin se antaa etiketin käytännöille, jolloin puhutaan esimerkiksi kansantaloudesta, kansalliskielestä ja -kirjallisuudesta tai kansallisesta historiasta. Valtio on olemassa alueellisena yhtenäisyytenä, säiliönä, jossa järjestelmällisesti kootaan tilastoja erilaisista prosesseista ja käytännöistä. Lisäksi tähän teoriaan liittyy modernien yhteiskuntien evolutionäärinen tietoisuus ja kuva itsestään. (Beck 1999, 65-67)

Suomi niin kansakuntana kuin yhteiskuntanakin esitetään säiliönä myös Suomi 2015 -strategiassa. Yhteiskunta on kertomuksessa kansakuntasäiliön alatila, joka edelleen jakaantuu useampiin alatiloihin. Yhteiskunta on kaiken kaikkiaan Suomi 2015 -strategiassa hyvin moniulotteinen asia. Se on maailman ohella kertomuksen toinen toimintaympäristö, jossa kunnat, yritykset, työelämä, perheet ja ihmiset vaikuttavat. Kertomuksessa yhteiskunta jaetaan selvästi erilaisiin elämänalueisiin tai alatiloihin, joista on helposti erotettavissa ainakin taloudellisen toimintaympäristön ja elinympäristön alatilat sekä poliittisen päätöksenteon alatila. Toimijat liikkuvat osittain samoilla ja osittain erillisillä yhteiskuntaelämän alueilla.

Kokonaisuutena yhteiskuntaan liitetään arvopohja ja vakaus. Pari kertaa yhteiskunta on kertomuksessa toimijan roolissa, mutta pääasiassa se on tila, jossa muut toimivat. Se esitetään kertomuksessa myös toistuvasti tilana, jossa on ongelmia. Tämän lisäksi se on jotakin, jonka täytyy uudistua paljon ja ratkaista ongelmia, jotta sillä olisi tulevaisuus. Yhteiskunnan olemus tilana muuttuu huomattavasti nykyhetken aikaulottuvuudesta, kun siirrytään tulevaisuuden aikaan ja odotushorisontin taakse. Se on vahvasti valtion rajojen ja toimien määrittämä säiliötila kertomuksen kaikilla aikaulottuvuuksilla, joten aloitan tästä aikaulottuvuuksia yhdistävästä teemasta. Sen jälkeen käyn läpi yhteiskunnan nykyhetkessä esitetyt muutosvaatimukset ja tulevaisuuden yhteiskunnan eri ulottuvuuksia.

2.4.1 Valtion ja yhteiskunnan käsitteiden sekoittuminen

Kaikille pohjoismaisille kielille, myös suomen kielelle, on ominaista valtion ja yhteiskunnan käsitteiden sekoittaminen. Suomessa valtion käsitteen synonyyminä käytettävä yhteiskunnan käsite on havaittavissa jo esimerkiksi 1800-luvun lopun suomalaisista teksteistä eli käsitteiden sekoittaminen suomen kielessä on vanhaa perua. Käsitteiden sekoittumista pohjoismaisissa kielissä on tulkittu muun muassa siten, että pohjoismaiset poliittiset kielet ovat jostain syystä säilyttäneet aineksia siltä ajalta, jolloin yhteiskunta ja valtio eivät vielä olleet käsitteellisesti eronneet toisistaan. (Kettunen 2003, 170)

Pohjoismaisissa poliittisissa kielissä puhutaan myös yhteiskunnasta, johon siitä erillinen valtio käyttää valtaa, samoin kuin yhteiskunnasta, joka on jotakin valtion valtapiirin ulkopuolista. On tunnistettu myös sellainen yhteiskunnan käsite, joka ei määrity suhteessa valtion ja yhteiskunnan erotteluun. Tämä yhteiskunta on se sosiologinen kokonaisuus, jota postmodernia ja globalisaatiota käsittelevissä keskusteluissa on kritisoitu modernina yhteiskunnan ideana. Tämän yhteiskunnan ja valtion suhde on erilainen, siinä yhteiskunta on sidoksissa kansallisvaltion rajoihin ja niiden sisällä elävään väestöön. Sosiologinen yhteiskunnan käsite voi siten sisältää yhtenä osaluueenaan valtion tai tavallisemmin poliittiset instituutiot tai poliittisen järjestelmän. (ibid, 172)

Pauli Kettunen (2003, 173-174) on tutkinut yhteiskunnan käsitettä ja hän arvelee, että Suomessa yhteiskunnan käsitteen käyttö valtion synonyyminä on heijastanut ensi sijassa sitä, että yhteiskunta toteuttaa valtion normatiivista voimaa. Myös sanakirjahavainto tukee tätä näkemystä, sillä suomen kielen yhteiskunnan käsite sulkee nykymerkityksessään ulkopuolelle kaikki kansallisvaltiota pienemmät yhteisöt. Kansallisvaltiollisesti määrittyneen nyky-yhteiskunnan sisällä ei voi olla pienempiä yhteiskuntia. Kunnat sisältyvät yhteiskuntaan ja voivat edustaa yhteiskuntaa, mutta nekin eivät ole yhteiskuntia. Yhteiskunnan käsite soveltui käytettäväksi paikallisyhteisöistä vielä 1930-luvulla, mutta ei enää. Ruotsin kielen *samhälle*, englannin *society* ja ranskan *société* soveltuvat käsitteinä kuvaamaan monipuolisemmin

erilaisia yhteisöjä ja yhteenliittymiä. Suomessa paikallisyhteisöjä kuvaavia käsitteitä ovat nykykielessä yhteisö ja yhdyskunta. (Kettunen 2003, 173-174)

Suomen kielen yhteiskunnan käsitteestä ovat myös hävinneet merkitykset, joissa olisi kyse henkilöiden välisestä yhteisyydestä tai tavoitteellisesta vapaaehtoisesta yhteenliittymisestä ja sopimisesta. Tämä ei kuitenkaan sulje pois näiden merkitysten mahdollisuutta. Yhteiskunnan käsitteeseen liittyy sellainen paradoksi, että yhteisyyteen viittaavat sivumerkitykset liitetään sanaan usein silloin, kun sitä käytetään valtiota tarkoittavana terminä. (ibid)

Yhteiskunta esitetään usein myös toimijana, mikä ei ole kuitenkaan pohjoismainen erikoisuus. Tällainen puhetapa löytyy useista kielistä pohjoismaiden ulkopuoleltakin. Sosiologia varusti modernin yhteiskunnan käsitteen subjektina toimimisen kyvyllä, jolloin yhteiskunta asetti normit, jakoi roolit, antoi oikeudet, säilytti velvollisuudet ja opetti arvot. (ibid, 170)

Suomi 2015 -strategiassa yhteiskunnan käsitettä käytetään varsin paljon ja se ilmentää vahvasti valtion rajaamaa kokonaisuutta – säiliötilaa. Strategiassa puhutaan eniten yhteiskunnasta ja Suomesta, joista Suomi esitetään niin itsenäisenä toimijahahmona kuin säiliönäkin yhteiskunnan ollessa selkeästi enemmän vain säiliön kaltainen tila. Yhteiskunta on valtion rajaama tila, se rajoittuu valtion rajojen sisäpuolelle ja siihen sisältyvät asiat sisältyvät myös valtioon. Tilana Suomi valtiona ja yhteiskuntana esiintyvät toistensa synonyymeinä.

”Suomen vahvuuksia ovat työnteon arvostus, kansallinen yksimielisyys tärkeimmistä tavoitteista, sopimusten kunnioittaminen, yhteiskunnallinen vakaus ja ennustettavuus.” (Nro 5, 9)

Esimerkiksi Suomen vahvuuksista puhuttaessa samat piirteet luonnehtivat niin yhteiskuntaa kuin valtiotakin. Yhteiskunta on kuitenkin valtiolle alisteinen tila, joka määrittäytyy valtion kautta. Yhteiskunta ei siten strategiassa voi toimia valtiosta riippumatta, sillä valtio säätelee, rajaa ja määrittää sen toimintaa, tehtäviä ja tilaa.

2.4.2 Elinympäristö, taloudellinen toimintaympäristö ja poliittinen päätöksenteko

Yhteiskunta säiliötilana jakaantuu alatiloihin. Kertomuksessa nostetaan selkeästi esiin muutama yhteiskuntaelämän eri alue eli säiliön alatala. Yksi näistä on elinympäristö.

”Suomessa on turvallinen elinympäristö. Se perustuu puhtaaseen luontoon sekä vahvaan ja omaperäiseen kulttuuriin ja kansalaisten laajaan sivistykseen. (...) Hyvän elinympäristön tunnusmerkkejä ovat turvallinen ja laadukas asuminen, mahdollisuus osallistua itseään ja elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon, vapaa ja esteetön liikkuvuus, kulttuurinen jatkuvuus ja suvaitsevaisuus. Puhdas luonto sekä terveellinen ruoka ovat tulevaisuudessa entistä tärkeämpiä hyvän elämän perustekijöitä.” (Nro 3, 9)

Elinympäristö on kertomuksen yhteiskuntaelämän osa-alue, jossa ihmiset toimivat. Hyvän elinympäristön tulee turvata ihmisten hyvää elämää ja sen osatekijät eritellään edellä. Elinympäristön taso esitetään kertomuksen nykyhetkessä ja tulevaisuudessa hyvänä ja se luetaan yhteiskunnan vahvuuksiin. Nykyhetken aikaulottuvuudella on ongelmiaakin ja niistä esiin nostetaan ahdas asuminen (Nro 3, 10) ja pula kaavoitetusta tonttimaasta kasvukeskuksissa (Nro 4, 8). Nämä ongelmat muodostavat ratkaisemattomina uhkan kilpailukyvyille.

Kertomuksessa suuntautuminen tulevaisuuteen näkyy kaikilla tasoilla – niin myös yhteiskunnan kuvaamisessa ja sen tulevaisuuden muodostamisessa. Jotta yhteiskunnalla olisi tulevaisuus, sen tulee ratkaista ongelmia ja vastata erilaisiin haasteisiin ja uhkiin, toisin sanoen yhteiskunnan tulevaisuus on riippuvainen nykyhetken vastavoimien voittamisesta. Yhteiskuntaelämän osa-alueena vaatimuksia kohdistuu myös elinympäristöön. Ahtaan asumisen ja tonttipulan ongelmat tulee ratkaista, sillä: ”Laadukas ja edullinen asuminen on myös kilpailutekijä, ei ainoastaan sosiaalinen kysymys.” ja ”Jos voimme asua tilavammin ja laadukkaammin, voimme pitää osaajat Suomessa ja houkutella ulkomaisia osaajia maahan” (Nro 4, 7-8). Asumistasoon kohdistuu kehittämisvaatimuksia, koska se nähdään yhtenä kansallisen kilpailukyyn osatekijänä. Elinympäristö kohtaa myös muita haasteita.

”Väestön ikääntyminen ja yhteiskunnan muuttuminen monikulttuuriseksi muuttavat käsitystä hyvästä elinympäristöstä. Menneiden vuosikymmenten Suomen hyvät piirteet eivät välttämättä vastaa ikääntyvän ja

monikulttuuriseksi muuttuvan yhteiskunnan tarpeita ja toiveita. Ikärakenteen ja väestön etnisen koostumuksen muutokset asettavat uusia vaatimuksia elinympäristön kehittämiseksi –asumisratkaisuille, kaupunkisuunnittelulle, palvelujen tarjonnalle” (Nro 3, 9)

Väestön ikääntymisen ja monikulttuurisuuden lisääntyminen nostetaan esiin tulevaisuuden yhteiskunnan piirteinä, jotka myös asettavat uusia vaatimuksia elinympäristöille. Haasteisiin vastaamisesta todetaan, että ”Elinympäristön vuorovaikutteinen suunnittelu täytyy kehittää vastaamaan ihmisten erilaisia ja muuttuvia tarpeita.” (Nro 3, 10). Hyvä elinympäristö esitetään Suomen vahvuutena, mutta senkin on kehityttävä ja muutettava tulevaisuutta varten, jotta Suomi voisi vuonna 2015 kuulua maailman kilpailukykyisimpiin maihin.

Elinympäristö esitetään varsin positiivisessa valossa jo nykyhetkessä. Moni ei välttämättä tunnista omaa elin- tai asuinympäristöään kertomuksen kuvauksesta. Monikulttuurisuus ja ikääntyvien määrän kasvu mielletään kertomuksessa ongelmaksi monella tapaa niin työelämän, peruspalvelujen tuottamisen kuin koulutusjärjestelmänkin kannalta. Samat ongelmiksi mielletyt asiat toistuvat kertomuksessa eri ulottuvuuksilla ja näkökulmien kirjo paljastuukin samojen asioiden toisteluksi. Elinympäristön nykytila ja sen ongelmat on määritelty, jolloin vaihtoehtoisten tulkintojen ja ongelmien määrittelyn mahdollisuus kapenee. Mainitsematta jäävät esimerkiksi asunnottomat, vuokra-asuntopula ja ongelmien kasautuminen tietyille asuinalueille, mikä johtuu varmaan osaltaan kirjoittajajoukon samankaltaisuudesta.

Elinympäristöstä kirjoitetaan raporteissa kolme ja neljä, eikä niiden kirjoittajien joukossa ole yhtään ns. tavallista kansalaista, vaan kaikki ovat toimitusjohtajia, kansanedustajia, kaupunginjohtajia, europarlamentaarikkoja, kansliapäälliköitä ja etujärjestöjen puheenjohtajia.⁴ Mukana ovat olleet esimerkiksi tuolloin vielä kansanedustajana toiminut Matti Vanhanen Suomen Keskustasta, päätoimittaja Janne Virkkunen Helsingin Sanomista, toimitusjohtaja Matti Alahuhta Nokiasta, rehtori Kari Raivio Helsingin yliopistosta, maaherra Pirjo Ala-Kapee Itä-Suomen lääninhallituksesta, OAJ:n puheenjohtaja Erkki Kangasniemi ja toimitusjohtaja Risto

⁴ Tarkka luettelo osallistujista liitteessä 2.

Siilasmaa F-Securesta. Asumisen ongelmat ovat varmaan monille heistä kaukana niiden asioiden piiristä, joiden parissa he työskentelevät. Elinkeinoelämän näkökulma korostuu, jolloin asumisen ongelmia tarkastellaan kilpailukyvyn tekijöinä, puhutaan tonttipulasta ja asumisen ahtaudesta, mutta sosiaalinen näkökulma vuokra-asuntopulan ja asunnottomien muodossa puuttuu kokonaan.

Strategiassa korostuu asiantuntijoiden rooli. Poliittiset kysymykset, kuten esimerkiksi tämä elinympäristöjen kehittäminen, siirretään poliittisen keskustelun ja parlamentaarisen päätöksenteon areenalta asiantuntijoiden ratkaistavaksi. Asiantuntijat tarkastelevat ja nostavat politiikan asialistalle kysymyksiä oman erityisalansa lähtökohdista, mikä johtaa parlamentaarista päätöksentekoa kapeampaan näkökulmaan. Suomi 2015 -strategiassa elinympäristöjen kehittämisen kysymystä tarkastellaan elinkeinoelämän näkökulmasta ja hyvä elinympäristö nähdäänkin ainoastaan taloudellisen kilpailukyvyn osatekijänä. Asiantuntijoiden ratkaistessa poliittisia kysymyksiä monet parlamentarisessa päätöksenteossa helpommin esiin tulevat ulottuvuudet, kuten esimerkiksi sosiaaliset näkökohdat, jäävät ilman huomiota. Asiantuntijavalta häivyttää poliittista keskustelua siirtämällä kysymyksiä keskustelun ulottumattomiin erityisosaajien ratkaistavaksi.

Koska elinympäristö on Suomen vahvuusalueita jo nykyhetkessä asumistason epäkohtia lukuun ottamatta, sen kohdalla ei tapahdu suuria muutoksia siirryttäessä tulevaisuuden aikaulottuvuuteen. Suuria uhkakuvia esimerkiksi saastumisesta tai elinympäristön pilaantumisesta ei esitetä, asumisen ahtauden ongelmat eivät ole kovin järjestyttäviä. Yhteiskuntasäiliön alatilana elinympäristö liikkuu varsin pehmeästi nykyhetkestä tulevaisuuteen. Massiivisten uhkakuvien sijaan kevyemmät haasteet ohjaavat muutosta ja liikettä tulevaisuuteen. Tulevaisuuden turvallinen elinympäristö on eräänlainen itsestään selvä asia ja Suomi vuonna 2015 -visiossa elinympäristö mielletään turvalliseksi kuten nykyhetkessäkin.

”Suomen elinympäristö on turvallinen ja se perustuu puhtaaseen luontoon, laadukkaaseen asumiseen, vahvaan kulttuuriin ja kansalaisten kattavaan sivistykseen.” (Nro 6, 5)

Elinympäristön kohdalla korostetaan edelleen puhdasta luontoa, hyvää asumisen tasoa, kulttuuria ja sivistystä. Asumisen ongelmat liitettiin nyky-yhteiskunnan ongelma-alueisiin, mutta tulevaisuuden yhteiskunnan elinympäristöä luonnehtii jo ”laadukas asuminen”. Vuoden 2015 Suomi on myös ”asumisen mallimaa”, koska ”ahdas, epäkäytännöllinen ja kohtuuttoman kallis asumistaso ei ole nykyaikaisen yhteiskunnan piirre” (Nro 4, 7-8). Suomen asema tulevaisuudessa edelläkävijänä ja maailman kilpailukykyisimpänä maana heijastuu myös elinympäristöön.

Yhteiskunta on elinympäristö muillekin toimijoille kuin ihmisille. Näistä erityisesti rooli yritysten toimintaympäristönä nostetaan esiin, jolloin Suomi yhteiskuntana näyttäytyy ”yrittäjyyteen kannustavana ja houkuttelevana Suomena” (Nro 3, 10) eli taloudellisen toimintaympäristön alatilana, jossa muun muassa yritykset, organisaatiot, koulutus, tutkimus ja työelämä sekä ihmiset tuotannontekijöinä toimivat. Taloudellinen toimintaympäristö on kiinteässä yhteydessä Suomen taloudellisen toimijan hahmoon, jota käsiteltiin luvussa 2.3. Yhteiskuntaa taloudellisena toimintaympäristönä mittaavien sen vetovoimaisuus ja kilpailukykyisyys. Nämä ominaisuudet liitetään jo nykyhetken yhteiskuntaan, mutta silti toimintaympäristöön kohdistuu uhkia.

”Osaamiseen perustuvan liiketoiminnan esteet ovat madaltuneet globalisaation myötä. Uhka on kuitenkin siinä, pystymmekö pitämään eri alojen osaajat Suomessa tai saamaan heitä tänne lisää. Työmarkkinoiden pelisäännöt ja verotus on uudistettava kannustavammiksi niin, että meille halutaan hakeutua tekemään huipputasoa työtöitä. Siirtolaisuus on siis käännettävä maahanmuutoksi sen sijaan, että kyvyt muuttaisivat meiltä pois.” (Nro 5, 7)

Taloudellisen toimijan ja toimintaympäristön roolissa Suomen uhkana pidetään työvoiman, erityisesti huippuosaajien, ja yritysten karkaamista ulkomaille. Tässä eri aloja uhkaavaan työvoimapulaan esitetään ratkaisuihin työmarkkinoiden uudistuksia ja maahanmuuton lisäämistä. Usein kertomuksessa uhkakuvaan esitetäänkin heti ratkaisu, joka palauttaa tilanteen vastavoimien kanssa tasapainoon. Kertomus ikään kuin kääntää uhkia mahdollisuuksiksi, jolloin maailmassa saavutetaan komedialle niin tyypillisiä väliaikaisia ja osittaisia voittoja maailman vastavoimista. Ratkaisut rakentavat samalla kuvaa uudistuksista, joita täytyy tehdä, jotta parempi yhteiskunta ja elämisen ehdot saavutetaan. Taloudellista toimintaympäristöä koskevat muutosvaatimukset esitetään

uhkakuvien kautta välttämättömiksi ja niiden toteuttamisen katsotaan johtavan parempaan tulevaisuuden tilanteeseen.

”Suomen tulee olla yrittäjyyteen kannustava ja houkutteleva maa niin ihmisille, yrityksille kuin sijoituksillekin. On pidettävä huolta siitä, että Suomessa syntyy uutta yritystoimintaa ja osaajat sekä täällä jo toimivat yritykset pysyvät maassa ja kasvavat. Suomeen on houkuteltava uusia yrityksiä, jotta turvataan hyvinvoinnin kasvu ja sen tasapuolinen jakautuminen koko yhteiskunnassa.” (Nro 3, 10)

Tässä visioidaan ja määritellään, millainen Suomen tulee olla tulevaisuudessa taloudellisena toimintaympäristönä. Muutos nykyhetkestä tulevaisuuden aikaan siirryttäessä ei ole kovin suuri. Kokemusvarasto koostui jo kohtuullisen hyvästä tilanteesta, jossa toimintaympäristöön ja myös taloudelliseen toimijaan liitettiin vetovoimaisuuden ja kilpailukykyisyyden ominaisuuksia. Odotushorisontin piirtämiseen vaikuttavat kuitenkin uhkat yritysten karkaamisesta ulkomaille, työvoimapula ja erityisesti pula huippuosaajista.

”Suomi 2015-ohjelman viides kurssi asetti yhdeksi strategiseksi tavoitteekseen, että Suomi tarjoaa ihmisille ja yrityksille houkuttelevan asuin- ja toimintaympäristön, missä yksilön hyvinvointi ja edellytykset yritysten kilpailukykyyn rakentamiselle ovat maailman parhaat. (Nro 5, 8-9)

Tulevaisuuden tavoitetilä nähdään kuitenkin valoisana ja siinä nykyhetken uhkakuvat on ratkaistu. Tulevaisuuden yhteiskunta säiliönä jakaantuu ihmisten elinympäristön ja yritysten taloudellisen toimintaympäristön alatiiloihin samalla tavalla kuin kertomuksen nykyhetkessä. Toimintaympäristö tarjoaa maailman parhaat edellytykset yritysten toiminnalle ja yksilöiden elämälle. Nykyisyydessä jo saavutetuista vetovoimaisuuden ja kilpailukykyisyyden ominaisuuksista voi kehittyä enää maailman parhaaksi. Nykyhetken uhkien ja mahdollisuuksien maailma kääntyy tulevaisuuden mahdollisuuksien maailmaan, uhkien ratkaiseminen mahdollistaa odotushorisontin saavuttamisen eli tulevaisuuden.

Suomi 2015 -strategiassa yhteiskunnan poliittisen päätöksenteon alatiila saa varsin vähän huomiota. Taloudellinen toimintaympäristö ja jopa elinympäristöjen ongelmat ovat strategiassa saamansa huomion perusteella merkittävämpiä ja laajempia alatiiloja

yhteiskunnassa. Poliittisen päätöksenteon kuvaukset sijoittuvat nykyisyyden ja tulevaisuuden aikatasoille. Alatilaan kuuluu lähinnä demokratia, yhteiskunnallinen päätöksenteko ja vaalit.

”Demokratiamme perusta on itsenäinen, osaava, vahva ja kokonaisuuksia hallitseva kansanedustuslaitos, eduskunta. Päättäjien monipuolisesta osaamisesta täytyy pitää huolta ja heidän välillään on vallittava luottamus ja avoin keskustelu” (Nro 4, 11)

Demokratiaan liittyy strategiassa keskeisesti kansanedustuslaitos ja osaavat päättäjät. Tässä puhutaan siitä, että päättäjien välillä tulee vallita luottamuksen ja avoimen keskustelun, mutta päättäjien ja kansalaisten välillä vallitsevaa luottamuksen ja keskustelun tarvetta ei nosteta esiin. Sen sijaan poliittisen päätöksenteon alatilaa suurimmaksi ongelmaksi ymmärretään kansalaisten matala poliittisen osallistumisen aste.

”Aidossa demokratiassa ihmiset osallistuvat aktiivisesti ja äänestävät vilkkaasti. Heikkenevä poliittinen osallistuminen on jo nyt ongelma kansallisella tasolla, mutta erityisesti Euroopan unionia koskevassa päätöksenteossa. Oikea kansanvalta lähtee siitä, että kaikki kansalaiset voivat tuntea päätökset omikseen eikä niin, että päätöksenteko perustuu kansan kolmen neljäsosan mielipiteisiin.” (Nro 4, 11)

Alhainen äänestysaktiivisuus ja poliittiseen toimintaan osallistumattomuus aiheuttavat huolta strategiassa. Ratkaisukeinot näihin ongelmiin eivät ole kovin omaperäisiä, sillä strategiassa puhutaan lähinnä osallisuuden (Nro 2, 12), tiedonvälityksen (ibid) ja kansalaisten sivistystason lisäämisestä (Nro 4, 11). Strategiassa todetaan esimerkiksi, että: ”Kansalaisten oma päätöksentekovalmius ja -kyky turvataan riittävällä koulutus- ja sivistystasolla.” (ibid) Osallistumattomuuden ongelma ja sen ratkaisukeinot saavat vähän huomiota strategiassa, ja ratkaisukeinoja pohditaan pinnallisesti. Poliittisen päätöksenteon tila jää siten suppeaksi paitsi näkökulmansa kapeuden vuoksi myös aiheen hyvin lyhyen ja vähäisen käsittelyn vuoksi. Poliittisen päätöksenteon muita kuin äänestysaktiivisuuteen liittyviä ongelmia ei nosteta strategiassa esiin. Pohtimatta jäävät esimerkiksi eri päätöksenteon tasojen, kuten kuntademokratian ongelmat, sekä se, kanavoituvatko kansalaisille tärkeät asiat riittävän hyvin poliittisen päätöksentekojärjestelmän asialistalle.

Tulevaisuuden Suomi nähdään kuitenkin hyvin toimivana demokratiana, jossa ”pääöksenteon tulee perustua aidolle demokratialle ja avoimuudelle.” (Nro 4, 12) Lisäksi todetaan, että ”Pääöksentekijöiden on ymmärrettävä asemansa edustuksellisen demokratian olosuhteissa ja lisättävä vuorovaikutusta, kansalaiskeskustelua ja avoimuutta.” (ibid) Näitä teemoja ei kuitenkaan tarkenneta. Joka tapauksessa tulevaisuuden aikatasossa poliittista päätöksentekojärjestelmää eivät enää rasita osallistumattomuuden ongelmat, sillä tulevaisuudessa kansalaiset ovat osaavia ja osallistuvia (ibid, 11).

2.4.3 Vakaus, arvopohja ja ongelmat

Alatilojen lisäksi yhteiskunnasta kerrotaan tarinassa myös kokonaisuutena, jolloin sen olemus määrittyy muutenkin kuin osiensa summana. Yhteiskunta esitetään kertomuksessa vakaana kokonaisuutena, jolla on arvopohja.

”Suomi on perinteisesti ollut turvallinen yhteiskunta, sisäisesti eheä, ilman merkittäviä sisäisiä uhkia. Suomalaisia perusarvoja ovat edelleenkin rehellisyys, oikeus ja totuus, ahkeruus ja työnteon arvostus. Naisten ja miesten tasa-arvo on yhteisesti hyväksytty ja pitkälti toteutunut periaate. Perusarvojamme ovat myös perheen ja lähiyhteisön tuoma turvallisuus sekä vastuu lähimmäisestä.” (Nro 6, 9)

Strategiassa yhteiskuntaan kuuluu keskeisesti tietty arvopohja, johon kuuluvat perusarvot rehellisyys, oikeus ja totuus, ahkeruus, työnteon arvostus, sukupuolten tasa-arvoisuus, turvallisuus ja vastuu lähimmäisestä. Ne ovat niin universaaleja arvoja, että niitä on mahdotonta kenenkään kieltää, ja niin universaaleja, että varmasti näitä ”suomalaisia” perusarvoja pidetään tärkeinä myös muualla maailmassa. Siellä ne tosin saattavat olla esimerkiksi ruotsalaisia, englantilaisia tai amerikkalaisia arvoja. Sana edelleen viittaa tässä arvojen ajalliseen jatkumoon kauempaa menneisyydestä. Yhteiskunnan turvallisuus ja arvopohja ovat asioita, jotka esitetään pääosin sen pysyvinä ja jollakin tapaa muuttumattomina ominaisuuksina. Vakaa ja turvallinen yhteiskunta ja sen arvopohja kestää aikaa. Myös Suomi vuonna 2015 -visio kertoo vakaudesta, sillä siinä ”Suomi on turvallinen yhteiskunta vahvalla arvoperustalla.” (Nro 6, 5) Tulevaisuuden yhteiskunta on nykyhetken yhteiskunnan tapaan vakaa ja

turvallinen globalisoituvan maailman muutosten keskellä. Se muodostaa muuttuvalle maailmalle turvallisen ja vakaan vastakohtan.

Kuva vakaasta yhteiskunnasta ei kuitenkaan ole kertomuksessa aivan täydellinen, vaan sitä rikkoo nykyhetken yhteiskuntaan liitetyt epäsuotuisat kehityssuunnat ja ongelmat. Yhteiskuntaa ei esitetä pelkästään positiivisessa valossa tai täysin vakaana ja muuttumattomana tilana, vaan siihen liitetään myös ongelmia ja epäkohtia, joihin halutaan puuttua. Nämä epäkohdat muodostavat uhkan yhteiskunnan kokonaisuuden tulevaisuudelle.

”Suomalaisten arvopohja on kokenut monenlaisia muutoksia. Perheyhteisöjen asema on heikentynyt viime vuosikymmeninä, mutta myös muiden lähiyhteisöjen, -suvun, naapuruston, koulun, harrastuspiirien – merkitys arvojen muodostajan on vähentynyt. Yhteiskunnassa on saanut jalansijaa itsekkyyden kasvu, yhteisvastuun mureneminen. (Nro 3, 6)

”Suomalaisen yhteiskunnan kasvava ongelma on perheiden ja nuorten pahoinvointi.” (Nro 4, 10)

Vakaa arvopohja on uhattuna, kun yhteisöjen merkityksen kerrotaan vähentyneen viime vuosikymmeninä arvojen muodostajana. Kielteiset ja vakaan tilan jatkumoa uhkaavat kehityskulut kertomuksessa koskevat kaikkein eniten perheitä, lasten ja nuorten kasvatusta sekä yhteisöllisyyden rapautumista. Nämä aiheet tulevat esiin toistuvasti ja niiden käsittelyn kautta nousee esiin kertomuksessa tärkeä hyvinvointivaltion kritiikin teema. Näiden huonojen kehityspiirteiden lisäksi nyky-yhteiskuntaa vaivaaviksi ongelmiksi kuvataan pitkäaikaistyöttömyys, syrjäytyminen sekä työelämän ongelmat, jotka kaikki heijastuvat edelleen perheisiin.

Kettusen (2003, 205-206) mukaan 1990-luvun kiinnostavimpia ilmiöitä poliittisen sanaston muutoksissa oli hyvinvointivaltion käsitteen korvautuminen pitkälti hyvinvointiyhteiskunnan käsitteellä. Hyvinvointiyhteiskunta on monimielinen käsite ja sellaisena hyvin käyttökelpoinen muun muassa hyvinvointivaltiota koskevien ristiriitojen kätkemisessä. Hyvinvointiyhteiskunnan käsitteen käytön taustalla voi olla holhoavan hyvinvointivaltion kritiikki. Silloin yhteiskunta liitetään kansalaisyhteiskuntaan ja yksityisten ja vapaaehtoisten toimijoiden arvostamiseen. Hyvinvointiyhteiskunnan käsitteen avulla voidaan hyvin myös puolustaa

hyvinvointivaltion legitimiyyttä, sillä yhteiskunta käsitteenä voidaan kiinnittää pitkään pohjoismaiseen traditioon, jossa yhteiskunta on tarkoittanut yleistä ja julkista vastakohtana erityiselle ja yksityiselle. Hyvinvointiyhteiskunnan käsitettä voidaan käyttää vallitsevien olosuhteiden kehityskulkujen tai tavoitteiden kuvauksena samaan tapaan kuin esimerkiksi tietoyhteiskunnan käsitettä. Hyvinvointi voidaan esittää yhtenä määreenä siitä, millainen yhteiskunta Suomi haluaa olla. (Kettunen 2003, 205-206)

Suomi 2015 -strategian narratiivissa hyvinvointiyhteiskunnan käsitettä käytetään hyvinvointivaltion käsitteen sijasta ja hyvinvointiyhteiskuntaretoriikassa korostetaan perheiden ja lähiyhteisöjen sekä kolmannen sektorin toimijoiden vastuuta.

”Suomalainen sisukas omatoimisuus on säilyttämisen arvoinen ominaisuus. Hyvinvointivaltion lieveilmiönä syntynyt käsitys, että yhteiskunta hoitaa asiat ja kaikkeen pitää saada julkista tukea, johtaa monenlaisiin vääristymiin ja passivoitumiseen. Vastuun kantaminen omasta elämästä ja sosiaalisen pääoman kasvattaminen ovat kaikki pienen kansakunnan voimavaroja. Niitä tukevia rakenteita ja arvoja pitää tietoisesti edistää.” (Nro 5, 10)

”Ihmisiä on kannustettava ottamaan vastuu omasta elämästään. Kaikenlainen holhouksen vähentäminen on tarpeellista. Yhteisöllisiä arvoja on vahvistettava.” (Nro 3, 8)

Yhteiskunnan tulevaisuutta uhkaaviin epäkohtiin esitetään ratkaisuksi tässä vastuun kantamisen tukemista, yhteisöllisten arvojen vahvistamista ja holhouksen vähentämistä. Uhkakuva ratkaistaan vastuullistamalla kansalaisia. Narratiivissa hyvinvointiyhteiskunnan käsitteen käyttöön liittyy selkeästi holhoavan hyvinvointivaltion kritiikki. Tämä tulee esiin kertomuksessa toistuvasti. Vallitsevaan yhteiskuntaan liitetään negatiivisina asioina muun muassa passivoituminen, yhteisen arvopohjan rapautuminen, välinpitämättömyyden kasvu sekä lasten ja nuorten ongelmat, joiden katsotaan liittyvän vallitseviin liian holhoaviin rakenteisiin ja nykykehityksen varjopuoliin. Kertomuksessa korostetaan ihmisten omaa vastuuta sekä perheiden ja lähiyhteisöjen vastuun merkitystä yhteiskunnan vastuun sijaan.

”Nuoret ovat kuitenkin yhteiskuntamme tulevaisuuden rakentajia. Nuorten syrjäytyminen yhteiskunnasta on estettävä erilaisin perheiden hyvinvointiin, koulutusjärjestelmään ja työmarkkinoihin vaikuttavin toimin. Aikuisten tulee jakaa vastuuta nuorista myös kodin ja koulun ulkopuolella. Joukkotiedotuksella on myös oma tärkeä osansa ja vastuunsa yhteiskunnan arvoperustan vaalimisessa.” (Nro 6, 10)

Yhteiskunnan ongelmiin ja uhkakuviin löytyy kertomuksessa aina ratkaisut, joilla tukalat tilanteet selvitetään ja päästään turvallisesti jatkamaan matkaa kohti odotushorisonttia. Tässä esimerkiksi nuorten ongelmien ratkaisemiseksi esitetään erilaisia toimenpiteitä ja korostetaan ihmisten omaa vastuuta. Tässä aikuiset ja joukkotiedotusvälineet saavat osansa vastuun kantamisen kunniaista. Näin uhkakuvat voitetaan ja saavutetaan tulevaisuuden aikaulottuvuus, jossa Suomi kuvataan hyvinvointiyhteiskunnaksi samoin kuin nykyajassakin. Hyvinvointiyhteiskunnan käsitettä käytetään hyvinvointivaltion kritiikin ohella myös määreenä siitä, mitä halutaan olla. Tulevaisuuden aikaulottuvuudella ja nykyisyyden ajassa yhteiskuntaan liitetään paljon samoja asioita. Yhteiskunta on tulevaisuudessakin muun muassa toimintatila lukuisille toimijoille ja hyvin selvästi valtiollinen kokonaisuus. Nykyhetken yhteiskuntaa vaivanneet ongelmat ovat kuitenkin ratkenneet yhteiskunnan siirtyessä tulevaisuuteen. Tulevaisuuden yhteiskunta on ideaalitila, jossa kaikki asiat ovat järjestyneet. Pilviä ei ole taivaalla eikä edes horisontissa.

”Vuonna 2015 Suomi on turvallinen yhteiskunta, jonka perustana on terve talous ja hyvinvoivat kansalaiset. Suomalaisen hyvinvoinnin rakennuspuita ovat perheiden kasvatusvastuu, korkeatasoinen koulutus ja yksittäisen kansalaisen vastuu läheisistään.” (Nro 6, 10)

Hyvinvointivaltion kritiikki näkyy tulevaisuuden yhteiskunnassa perheiden kasvatusvastuun ja yksittäisen kansalaisen vastuun korostamisena. Aikaisemmat kansalaisten passiivisuuden ja välinpitämättömyyden teemat sekä perheiden kasvatusvastuun teemat ovat poistuneet.

”Hyvinvointiyhteiskunnassa kasvaa osaavia, terveitä ja omatoimisia kansalaisia, mutta varsinaisesti ihmiset kasvattavat toinen toisiaan. Lasten kasvatuksen vastuu on ensisijaisesti vanhemmilla ja omien vanhempien tukeminen kuuluu meille jokaiselle. Hyvinvointiyhteiskunta on tässä tehtävässä arvokas tuki.” (Nro 4, 7)

Tulevaisuuden hyvinvointiyhteiskunnassa kansalaiset ovat itsenäisiä ja vastuullisia, eivätkä perää yhteiskunnan vastuuta millään tavalla. Tulevaisuuden hyvinvointiyhteiskunnassa kaikki hoitavat kasvatusvastuunsa ja vanhempiensa tukemisen ja hoivaamisen tehtävät hyvinvointiyhteiskunnan tuella omatoimisesti. Todelliset avuntarvitsijat puuttuvat tulevaisuuden hyvinvointiyhteiskunnan katukuvasta.

Suomi 2015 -strategiassa tapahtuu tärkeä poliittinen linjan veto käsitteellisen siirtymän kautta, jossa hyvinvointivaltion käsite korvataan hyvinvointiyhteiskunnan käsitteellä. Käsitteellisen siirtymän kautta strategiassa yhteiskuntaa vapautetaan yksilön elämää koskevien riskien kantamisen vastuusta ja siirretään vastuuta yksilölle itselleen. Pauli Kettunen (2005) on todennut kilpailukykyretoriikkaa tarkastellessaan, että sosiaalisen tasoituksen vastaiset vaatimukset ovat korostuneet kilpailukyvyyn sisältöinä. Aikaisemmin ihmiset saattoivat syyttää yhteiskuntaa elämisensä vaikeuksista ja vaatia yhteiskuntaa tueksi vaivoja ja alistavia käytäntöjä vastaan. Tämä kaksitasoinen suhde yhteiskuntaan on heikentynyt ja yhteiskunnan syyttämisen ja siihen tukeutumisen oikeutus on ohentunut. Kilpailukykyretoriikassa kukin saa syyttää elämisensä vaikeuksista itseään ja puuttuvaa henkilökohtaista kilpailukykyään. (Kettunen 2005, 449-450) Strategiassa vastuuta ei siirretä kokonaan yhteiskunnalta yksilölle, sillä siinä puhutaan vielä hyvinvointiyhteiskunnan tuesta yksilöille (ks. yllä). Kuitenkin käsitteellinen siirtymä on merkittävä askel kohti tilannetta, jossa kukin saa kantaa itse vastuun oman elämänsä vaikeuksista ja riskeistä.

2.4.4 Tulevaisuuden yhteiskunnan määreit

Hyvinvointiyhteiskuntaa käytetään kertomuksessa määreenä siitä, mitä Suomen halutaan olevan. Samaan tapaan kertomuksessa käytetään muitakin etuliitteitä määrittelemään tulevaisuuden yhteiskunnan olemusta. Tietoyhteiskunta on yksi näistä määreistä. Kertomuksessa nykyhetken yhteiskunnan hahmon kohdalla ei olla varmoja siitä, onko se tietoyhteiskunta vai vasta tulossa sellaiseksi. Toisaalta kertomuksessa ”Suomi on vasta matkalla tietoyhteiskuntaan” (Nro 4, 7) ja toisaalta se esitetään jo nykyhetken aikaulottuvuudella sellaiseksi. Näkemykset ovat tältä osin ristiriitaisia, mikä heijastaa tarinankertojan moniäänistä taustaa. Tietoyhteiskunnan kohdalla uhkana on sen haavoittuvuus.

”Nykyaikainen tietoyhteiskunta on varsin haavoittuva. Erityisen huolestuttavaa olisi yhteiskunnan sähköisen infrastruktuurin sortuminen. Alueellisiin kriiseihin voi nyky maailmassa liittyä tietoverkkojen lamaannuttaminen. Myös järjestäytynyt rikollisuus, tietoverkkoterrorismi tai –vandalismi voivat häiritä arkipäivän elämää vakavasti. Suomi pitää kehittää edelläkävijämaaksi tietoyhteiskunnan turvaajana. Siinä voidaan hyödyntää suomalaista osaamista. Uhka on siis käännettävä mahdollisuudeksi. Alan tutkimusta on lisättävä, jotta voimme olla selvillä siitä, mitä uhkia todella on

ja millaisia valmiuksia yhteiskunnan eri toimijoiden turvamekanismeilla tällä hetkellä on. Erityisesti huomio on kiinnitettävä yhteiskunnan eri sektoreiden kykyyn toimia järjestyneesti yhteistyössä kriisi- ja uhkatilanteiden aikana.” (Nro 4, 12)

Ratkaisuna tietoyhteiskuntaa uhkaavaan tietoverkkojen lamaannuttamiseen ja terrorismiin esitetään, että Suomi pitää kehittää tietoyhteiskunnan turvaajaksi. Tässä ratkaisu uhkakuvaan linjaa tulevaisuuden Suomen olemusta. Sen tulee olla edelläkävijä, jotta uhkakuva vältetään. Uhkakuvat liittyvät myös kokemusvaraston ja odotushorisontin väliseen jännitteeseen siten, että uhkakuvien kuvittelemisen kautta hahmotetaan odotushorisonttia. Kokemukset sekä tulevaisuuteen liittyvät pelot muodostavat tässä uhkaskenaarioita. Uhkakuvista on selvittävä ja uudistukset tehtävä, jotta odotushorisontti saavutetaan ja päästään tulevaisuuden aikaan. Kertomuksessa tulevaisuus tai lähinnä hyvä tulevaisuus ei ole mahdollinen ilman uhkien päihittämistä. On selvää, että tieto määrittää tulevaisuuden yhteiskunnan olemusta. Suomi voi olla ja sen halutaan olevan tulevaisuudessa menestyvä tietoyhteiskunta ja myös hyvinvointiyhteiskunta.

”Tulevaisuuden yhteiskunnassa yritykset kilpailevat verkossa, julkinen hallinto toimii verkossa ja myös kansalaisyhteiskunta hyödyntää verkkoa muun muassa nettivaleissa. Sähköinen asiointi on jokaiselle kuuluva perusoikeus. Lapsemme leikkivät tietoverkossa. Tähän uuden talouden maailmaan me suorastaan juoksemme.” (Nro 3, 12)

Tulevaisuuden Suomi on teknologian ihmemaa ja myös tulevaisuuden yhteiskunta nähdään positiivisen teknologiauskon läpi tietoyhteiskuntana, jossa kaikki nyt onnahtelevat tai kehitteillä olevat teknologiaratkaisut toimivat täydellisen hyvin ja jossa ihmiset ovat omaksuneet tietoteknologian osaksi arkipäiväänsä. Tulevaisuuden maailma esitetään hyvin houkuttelevana, ja niinpä sinne mennään juosten. Epäilen, että kertomuksessa vallitseva teknologiausko ei ole reaali maailmassa vielä yhtä vahvaa, jolloin uuden talouden maailmaan juoksijoiden määrä saattaisi jäädä aika pieneksi. Kertomuksen tulevaisuudessa kaikki on kuitenkin toisin. Jopa uudistusvastarinta saadaan käännettyä myönteiseksi asenteeksi jo ennen sen syntymistä.

Mahdollisten uusien teknologiaan liittyvien uhkien ja riskien täyttämästä maailmasta kertomuksessa puhutaan vähän. Uhkia mainitaan, mutta ne nähdään aina hallittavina. Suomi kehitetään tietoyhteiskunnan turvaajana edelläkävijäksi. Vaihtoehtoinen

tulevaisuudentulkinta voisi olla teknologisen romahduksen yhteiskunta, jossa teknologiasta ja internetistä on luovuttu kokonaan tai osittain niiden kasvavien käytön ongelmien vuoksi. Teknologiaepäusko ei kuitenkaan pääse kertomuksessa ääneen, sillä positiiviset visiot tietoverkkojen maailmasta hallitsevat tulevaisuuden ajan kerrontaa. Nykyhetken ajassa kertomuksesta kävi ilmi ristiriitainen suhtautuminen siihen, oliko Suomi nykyhetkessä tietoyhteiskunta vai vasta matkalla sinne. Tulevaisuuden ajassa epäilystä asiasta ei enää ole, vaan yhteiskunta esitetään menestyvänä tietoyhteiskuntana tai sen edelläkävijänä. Vahva usko teknologian kehitykseen kertomuksessa ei ole ihme, sillä Suomi 2015 -koulutusohjelman osallistujien joukossa on paljon tietoteknologiayritysten johtajia. Niin Nokia, (Telia)Sonera, TietoEnator, Novo Group kuin F-Securekin ovat edustettuina ohjelmassa (ks. liite 2).

Erilaisten yhteiskuntaa määrittävien etuliitteiden käyttö on erityisen värikästä tulevaisuuden aikaa hahmotettaessa. Tiedon ja hyvinvoinnin lisäksi kertomuksessa esiintyy lukuisia muita etuliitteitä, joilla tulevaisuuden yhteiskuntaa määritetään. Niiden kautta piirretään odotushorisonttia ja toisaalta kurkistetaan jo sen taakse katsomaan yhteiskunnan tulevaisuutta.

”Jotta Suomi vuonna 2015 olisi johtava osaamisyhteiskunta ja uuden talouden suunnannäyttävä, tarvitsemme lisää osaajia ulkomailta. Se edellyttää erilaisten kulttuurien hyväksymistä yhteiskunnan kaikilla alueilla.

Suomen nykyhistoria monikulttuurisena yhteiskuntana on varsin lyhyt. Aikaisemmin Suomesta katsottiin ulospäin kohti menestyneempiä ja vauraampia yhteiskuntia. Nyt Suomea katsotaan myös ulkoapäin. Monikulttuurisena osaamisyhteiskuntana Suomen on oltava asenteiltaan avoin, suvaitsevainen ja valmis kasvavaan vuorovaikutukseen. Samalla on vahvistettava omaa kansallista identiteettiä sekä omaperäistä kulttuuria.”
(Nro 2, 8)

Strategiassa määritellään selkeästi, millainen Suomen halutaan yhteiskuntana olevan vuonna 2015 ja mitä tavoitteeseen pääseminen vaatii. Tulevaisuuden yhteiskuntaan liitetään monikulttuurisuus ja osaaminen ja ne liitetään siihen niin, että ei ole olemassa toista ilman toista. Tulevaisuusyhteiskunnan halutaan olevan osaamisyhteiskunta, mutta osaamisyhteiskunnaksi tuleminen edellyttää myös monikulttuurisuuden toteutumista yhteiskunnassa. Strategiassa monikulttuurisuus on osaamisyhteiskunnaksi tulemisen edellytys, ja niin suvaitsevaisuuskin saa kertomuksessa paljon painoarvoa nimenomaan osaamisyhteiskunnan yhteydessä. Osaamisyhteiskuntaa nimitetään kertomuksessa myös

sivistysyhteiskunnaksi (Nro 4, 9). Näiden lisäksi tulevaisuuden yhteiskunta esitetään osallisuusyhteiskunnaksi.

”Tulevaisuuden Suomi on osallisuusyhteiskunta, jossa kaikkia tarvitaan. Yhteiskunnassa tarvitaan oikeudenmukaisuutta ja keskinäistä luottamusta.

Hyvä yhteiskunta on kuin juna, jossa veturi pitää kokonaisuuden liikkeessä ja toimii vaunujen energian lähteenä. Samalla kuitenkin on pidettävä huoli siitä, että viimeinenkin vaunu pysyy lujasti mukana. Talouden vahva veturi antaa Suomella sen voiman, jolla voimme pitää huolen myös heikommista ja uupuvista.” (Nro 2, 11)

”Osallisuus tulee ymmärtää yhteiseksi toiminnaksi, yhteisten asioiden tekemiseksi. Kansalaiset haluavat vaikuttaa yhteisten asioiden hoitoon, mikäli he huomaavat vaikuttamisen johtavan todellisiin muutoksiin.” (ibid, 12)

Osallisuus liittyy tulevaisuuden yhteiskunnan määreenä hyvin moninaiseen kansalaisten aktiivisuuteen. Passiivisia kansalaisia tulevaisuuden yhteiskunnassa ei ole. Osallisuus liittyy kertomuksessa ainakin vaaleissa äänestämiseen, työelämään osallistumiseen ja yhteisöllisyyteen ja sen lisääminen nähdään taloudellisen ja henkisen syrjäytymisen ehkäisemisen keinona (Nro 1, 12). Kertomuksessa puhutaan ”osallisuudesta yhteiskunnan erilaisiin toimintoihin” (Nro 2, 11) ja osallisuudesta kansalaisten eri tavoin tapahtuvana vaikuttamisena omaan elämäänsä ja ympäröivään yhteisöön (ibid, 12). Osallistumattomuus ja oikeus olla vaikuttamatta demokratiaan kuuluvina oikeuksina eivät tule kertomuksessa esiin. Osallistuminen ja aktiivisuus ovat siinä ihannetilaja, jotka halutaan saavuttaa, eikä osallistumattomuudelle ole tulevaisuusyhteiskunnassa tilaa. Kansalaisella ei tulevaisuusyhteiskunnassa välttämättä myöskään ole mahdollisuutta valita, mistä hän haluaa olla osallinen. Kertomus ei kerro, mistä tarkasti ottaen osallisuusyhteiskunnassa ollaan osallisia paitsi työelämästä ja poliittisesta vaikuttamisesta. Se ei myöskään kerro, onko vähempi osallisuus sallittua. Moni asia jää täsmentymättä kertomuksen liikkeessä hyvin yleisellä tasolla.

”Jokaisen on voitava tuntee olevansa osallisena yhteiskunnassa ja kokea yhteiskunnan päätökset omikseen.” (nro 4, 6)

Osallisuus yhteiskunnassa mielletään myös tilanteeksi, jossa kaikki kokevat yhteiskunnallisen päätöksenteon tulokset omikseen. Tässä yhteiskunta esiintyy kansallisvaltion kaltaisena ihmisten yläpuolella olevana hahmona, joka toimii

itsenäisesti ja tekee päätöksiä. Tilanne, jossa jokainen kokisi ”yhteiskunnan päätökset” omikseen, on utopistinen. Poliittiseen päätöksentekojärjestelmään kuuluvat erimielisyydet, ja tilanteessa, jossa vallitsisi täysi yksimielisyys asioista, poliittista päätöksentekojärjestelmää ei enää tarvittaisi. Poliitiikkaa erimielisyytenä, kiistoina, debatteina ja erilaisina tulkintoina ei osallisuusyhteiskuntaan kuulu, mikäli osallisuus tarkoittaa yksimielisyyttä.

Yksimielisyys yhteiskunnan päätöksistä sekä osallisuuden viittaaminen vaaleissa äänestämiseen, työelämään ja konventionaaliseen poliittiseen osallistumiseen instituutioiden kautta heijastaa Suomi 2015 -koulutusohjelmaan osallistuneiden taustoja. Osallistujat toimivat kaikki järjestyneen yhteiskunnan rakenteissa esimerkiksi talouden, politiikan, viestinnän tai koulutuksen saralla. Kukaan heistä ei toimi vaihtoehtoisten kanavien kautta, jolloin myös osallisuus muutoin kuin poliittisten instituutioiden kautta tapahtuvana toimintana, esimerkiksi kansallisvaltioiden rajat ylittävänä järjestötoimintana tai kuluttamisen kautta tapahtuvana vaikuttamisena, puuttuu Suomi 2015 -strategiasta kokonaan. Vaihtoehtoiset näkökulmat vaikuttamiseen ja osallisuuteen puuttuvat strategiasta todennäköisesti, koska osallistujajoukkoon ei kuulu yhtään kansalaisjärjestön edustajaa, joka valottaisi vaihtoehtoisten vaikuttamisen tapojen näkökulmaa. Ympäröivän yhteisön asioihin vaikuttaminenkin voidaan kansallisvaltion tason sijaan ymmärtää myös laajemmin koko maailman kattavaksi. Strategiassa vaikuttaminen mielletään vielä kansallisvaltion tasolla ja konventionaalilla tavoilla tapahtuvaksi asiaksi.

Osallisuuden yhteydessä viitataan myös luottamukseen yhteiskunnassa tärkeänä tekijänä. Kertomuksessa käytetään tulevaisuuden yhteiskunnasta myös luottamusyhteiskunnan termiä. Luottamusyhteiskunnalla viitataan lähinnä yhteiskunnan turvallisuuteen ja teema vaikuttaisi liittyvän myös osallisuuden teemaan.

”Yhteiskunnan perustekijöitä ovat sen jäsenten kesken vallitseva luottamus. Kansalaisten täytyy voida luottaa valtiojärjestelmään, demokratian toteutumiseen vaalien kautta, oikeusjärjestykseen, verotuksen oikeudenmukaisuuteen, työmarkkinoiden toimintaan, hallinnon tasapuolisuuteen. Yhteisötasolla luottamus mitataan rikollisuuden, tuloerojen, tasa-arvon ja ympäristön turvallisuuden kaltaisilla tekijöillä. Yksittäisen ihmisen turvallisuuden keskeiset tekijät puolestaan kiteytyvät omaan terveyteen, koulutukseen, työhön ja toimeentuloon.” (Nro 5, 10)

Luottamusyhteiskunta tulevaisuuden yhteiskuntana viittaa ennen kaikkea turvallisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen. Myös osallisuuden, vakauden ja arvopohjan teemat tulevaisuusyhteiskunnassa ovat liikkuneet pitkälti tällä samalla turvallisuuden alueella. Tarinassa lukuisat erilaiset tulevaisuuden yhteiskuntaa määrittävät etuliitteet ja ominaisuudet viittaavat useissa kohdin sen samoihin perusominaisuuksiin. Luottamusyhteiskunta on turvallinen hyvinvointiyhteiskunta, jossa hallintojärjestelmät toimivat luotettavasti.

Näiden erilaisten etuliitteiden lisäksi tulevaisuuden yhteiskuntaa luonnehtiva keskeinen piirre on luovuus. Se nähdään tulevaisuuden yhteiskunnan ja kansakunnan kohdalla menestyksen perustana.

”Tarvitsemme uusia yrityksiä ja niitä ei synny ilman luovuutta ja innovaatioita. Luovuuden ja yrittäjyyden tukeminen turvaa yhteiskunnan säilymisen dynaamisena ja kilpailukykyisenä myös tulevana vuosikymmeninä kovenevassa kansainvälisessä kilpailussa.” (Nro 6, 7)

Luovuus ja innovatiivisuus esitetään tulevaisuusyhteiskunnan välttämättömiä ominaisuuksia, sillä niiden avulla se pärjää kansainvälisessä kilpailussa. Ne liittyvät siis yhteiskunnan olennaisiin ominaisuuksiin taloudellisena toimijana ja toimintaympäristönä. Luovuus yhdistettiin kertomuksessa myös menneisyyden Suomen hahmoon, jonka katsottiin selvinneen olemassaolotaistelustaan mm. luovuuden avulla. Yhteiskunnan ominaisuutena luovuus nousee erityisen paljon esiin tulevaisuusajassa ja erityisesti Suomi 2015 –strategian kuudennessa raportissa, joka käsittelee suurelta osin vain luovuutta. Tulevaisuuden Suomi on muun muassa ”maailman luovin ja innovatiivisin kansakunta” (Nro 6, 5).

”Luovuusstrategialla tulee tähdätä siihen, että suomalaisissa kodeissa on mahdollisuuksia tukea lasten luovuuden kehittämistä. Luovuuteen kannustamisesta ihmisen koko elinkaaren aikana tulee näin yhteiskuntaa yhteen kutova punainen lanka. Tästä hyötty tulevaisuudessa myös suomalainen elinkeinoelämä ja hyvinvointiyhteiskunta.” (Nro 6, 7)

Kertomuksessa ehdotetaan erityisen luovuusstrategian laatimista ”kansakunnan luovuuden ja innovatiivisuuden kehittämiseksi maailman huipputasolle” (Nro 6, 7). Luovuutta käsitellään kertomuksessa eniten kuudennessa raportissa, jossa se nostetaan

Suomen taloudellisen kilpailukyvyyn pelastavaksi tekijäksi. Luovuus nähdään strategiassa asiana, johon ihmiset voidaan kasvattaa ja tulevaisuuden yhteiskunta näyttäytyykin tietoisena luovuuskasvatuksen laboratoriona. Syvennyn tähän teemaan tarkemmin luvussa 4.2.

Luovuuden ylistys kuudennessa raportissa on yllättävää, sillä raportin osallistajat eivät koostu varsinaisesti kulttuurialan ihmisistä. Vain valtion taidemuseon ylijohtaja Tuula Arkio työskentelee suoraan kulttuurin ja taiteen alalla. Muut osallistajat vaihtelevat jälleen laidasta laitaan.⁵ Mukana ovat esimerkiksi Keski-suomalaisen päätoimittaja Erkki Laatikainen, europarlamentaarikot Marjo Matikainen-Kallström ja Riitta Myller, Kenraalimajuri Ari Puheloinen Pääesikunnasta, Metropoliitta Ambrosius Helsingin ortodoksisesta hiippakunnasta, ylijohtaja Martti Hetemäki Valtiovarainministeriöstä ja Oulun kaupunginjohtaja Kari Nenonen. Luovuus ja kulttuuri ovat ilmeisen lähellä osallistujien sydäntä, sillä heidän raportissaan luovuus saa paljon painoarvoa ja päättäjille suositellaan järjestettäväksi jopa ”kulttuurinpuolustuskurssia” (Nro 6, 7).

Tulevaisuuden kansakunnan ja yhteiskunnan olemukset määritellään kertomuksessa yksiselitteisesti, jolloin toisenlaisen tulevaisuuden tahtomiselle ja ylipäänsä sen näkemiselle jää vähän tai ei lainkaan tilaa. Strategiatarina ei jätä mahdollisuutta tulevaisuudelle, jossa ei tarvitse olla maailman paras, luovin ja innovatiivisin. Kertomuksessa tulkinnat on tehty ja päämäärät valittu ja ne esitetään ”meidän” päämäärinämme, aivan kuin ”me” olisimme ne valinneet. Näin luodaan kuva homogeenisestä yhteisöstä, johon itse muiden samaan aikaan samalla maantieteellisellä alueella elävien kanssa kuulumme. Nämä päämäärät ovat tämän yhteisön päämääriä.

2.5 Johtopäätökset

Suomi 2015 -strategiassa Suomen hahmon heikkouksien ja vahvuuksien sekä uhkien ja mahdollisuuksien kuvaamisen kautta rakennetaan kuva nykyhetken hahmosta, jonka täytyy muuttua, jotta sillä on mahdollisuus tulevaisuuteen. Edellä olen eritellyt Suomen hahmoa kertomuksessa tilana ja toimijana. Kunkin ulottuvuuden kohdalla olen myös

⁵ Tarkka osallistujalista liitteessä 2.

tarkastellut siinä tapahtuvaa muutosta aikaulottuvuuden vaihtuessa nykyhetkestä tulevaisuuteen. Muutos tapahtuu usein vastauksena kertomuksessa esitettyyn vaatimukseen tai uhkakuvaan. Strategiassa varsinaista konfliktia ei koskaan tapahdu, mutta sen uhka on läsnä kaiken aikaa. Parempi yhteiskunta ja kansakunta syntyvät, kun uhkat havaitaan ja torjutaan jo ennen kuin niistä tulee todellisuutta. Kertomus kuljettaa lukijoita uhkien ja mahdollisuuksien esittelyn kautta kohti paremman yhteiskunnan ja kansakunnan määritelmää ja olemusta. Kaavio 1 (s. 59) kuvaa kertomuksen rakennetta ja hahmojen olemusta sen eri aikaulottuvuuksilla.

Suomi 2015 -strategianarratiivissa Suomi esitetään yhtäältä itsenäisenä toimijahahmona ja toisaalta tilana. Tapahtumapaikkana on pääasiassa maailma ja toisaalta myös Suomi tilana. Menneisyyden aikaulottuvuudella kertomuksessa seikkailee ainoastaan sankarillinen Suomi-hahmo, joka taistelee voitokkaasti olemassaolostaan. Maailma on muutoin tyhjä eikä siellä ole myöskään muita toimijoita. Strategiassa menneisyys pelkistyy olemassaolotaisteluksi eikä esimerkiksi ristiriitoja synnyttänyttä kansalaissotaa nosteta esiin osana menneisyyttä, sotakokemuksia ja olemassaolotaistelua.

Nykyhetken aikaulottuvuudella kertomuksen maailmaan ilmaantuu enemmän toimijoita ja tapahtumia. Myös maailma tapahtumapaikkana saa muotonsa. Se on globalisaation hallitsema, uhkaava paikka, jossa on myös muutamia muita toimijoita kuten, Venäjä, Kiina ja EU. Muut toimijat esiintyvät kertomuksessa kuitenkin vain taloudellisina toimijoina, jolloin niiden hahmot jäävät yksipuolisiksi. Myös maailma on pitkälti talouden hallitsema paikka, eikä siihen liity juurikaan poliittisia instituutioita tai kiistoja.

Kaavio 1.

	hahmot \ aika	MENNEISYYS	NYKYISYYS	TULEVAISUUS
SUOMI TOIMIJANA	sankarihahmo	sitkeä, sankarillinen taistelija	ei kuvausta	ei kuvausta
	poliittinen toimija	sankarihahmon menneisyys	heikko, ei vaikutusmahdollisuuksia	tärkeä poliittinen vaikuttaja
	taloudellinen toimija	sankarihahmon menneisyys	kilpailukykyinen & vetovoimainen, silti parannettavaa	maailman kilpailukykyisin maa
SUOMI TILANA	elinympäristö	ei kuvausta	vahvuudet: puhdas luonto heikkoudet: ahdas asuminen, tonttipula	turvallisuus, puhdas luonto, tilava ja väljä asuminen kilpailuvalttina
	taloudellinen toimintaympäristö	ei kuvausta	kilpailukykyinen ja vetovoimainen, silti uhkia ja parannettavaa	maailman kilpailukykyisin
	poliittinen päätöksenteko	ei kuvausta	demokratia, ongelmina alhainen poliittisen osallistumisen aste & heikko äänestysaktiivisuus	hyvin toimiva demokratia, aktiiviset ja osallistuvat kansalaiset
	yhteiskunta	ei kuvausta	vahvuudet: turvallisuus & vakaus, heikkoudet: ihmisten passiivisuus, perheiden & työelämän ym. ongelmat	turvallinen, vakaa ja menestyvä, aktiiviset & sivistyneet kansalaiset
MUUT ELEMENTIT	maailma	lähes tyhjä tila, sodat ja ankarat luonnonolot	globalisaation hallitsema tila, muutokset & uhkat	globalisaation hallitsema tila, ei uhkaava
	muut toimijat	ei kuvausta	talouden toimijoita mm. EU, Kiina, Venäjä, Aasian maat	samat kuin nykyhetkessä
	päätapahtumat	Suomen taistelu olemassaolosta, sankarillinen voitto	uhkien & mahdollisuuksien vaihtelu, heikkouksien & vahvuuksien kuvaus, parempaan tulevaisuuteen pyrkiminen, muutosvaatimukset	täydellisen tulevaisuuden hahmottuminen kaikilla tasoilla, kurkistus odotushorisontin taakse
	juonilaji	komedialla & romanssi	komedialla & suurissa uhkakuvissa satiiri	komedialla & romanssi

Suomi esitetään kertomuksen nykyhetkessä niin itsenäisenä toimijahahmona kuin tilanakin. Toimijahahmona Suomi saa kaksi roolia, jolloin se on yhtäältä poliittinen toimija ja toisaalta taloudellinen toimija. Nämä roolit ovat nykyisyyden aikaulottuvuudella hyvin epäsuhtaiset, sillä Suomi poliittisena toimijana on heikko, eikä sillä ole juurikaan vaikutusvaltaa maailman tapahtumissa, kun puolestaan taloudellinen toimija on melko vahva ja menestyvä hahmo jo nykyhetken aikaulottuvuudella. Sankarillisen taistelijan hahmo ei esiinny kertomuksessa nykyisyyden tai tulevaisuuden aikaulottuvuuksilla. Nykyhetken aikaulottuvuudella kertomuksen päätapahtumat koostuvat uhkien ja mahdollisuuksien vaihtelusta sekä Suomen heikkouksien ja vahvuuksien kuvaamisesta. Niistä ominaisuuksista kehitetään vastauksia uhkakuviiin, jolloin heikkouksia vahvistetaan ja vahvuuksiin panostetaan. Globalisoituva maailma on useimpien uhkakuvien taustalla.

Suomi on kertomuksessa toimijan lisäksi myös tila, jota kuvataan lähinnä nykyisyyden ja tulevaisuuden aikatasoilla menneisyyden jäädessä avoimeksi. Tilana Suomi on kertomuksen nykyhetkessä eräänlainen säiliö, joka jakaantuu useampiin alatiloihin. Näitä ovat elinympäristö, taloudellinen toimintaympäristö, poliittisen päätöksenteon taso ja yhteiskunta. Kaksi ensimmäistä ovat menestyviä tiloja nykyhetkessä, vaikka niihin molempiin liitetään myös ongelmia. Poliittisen päätöksenteon tila ei menesty nykyhetkessä aivan yhtä hyvin, mutta tulevaisuudessa sekin on menestyvä. Yhteiskunta saa näitä kolmea enemmän huomiota ja muodostuu siten kertomuksessa tärkeäksi tilaksi. Siihen liitetään lukuisia ongelmia, jotka koskevat pitkälti ihmisten passiivisuutta, mikä kertomuksen mukaan juontaa juurensa hyvinvointivaltion rakenteista. Yhteiskunta kuvataan kuitenkin ongelmista huolimatta hyvin positiivisessa valossa, turvalliseksi ja vakaaksi tilaksi. Kertomuksessa syntyykin vastakkainasettelu kahden tilan, eli globalisaation hallitseman muuttuvan maailman ja turvallisen ja vakaan Suomen yhteiskunnan, välille. Vastakkainasettelu on esillä erityisesti kertomuksen nykyisyyden aikaulottuvuudella.

Kertomuksessa on pienempiä ja suurempia uhkakuvia ja niitä ilmenee yhteiskunnan ja kansakunnan kaikilla tasoilla. Ne vievät kertomusta eteenpäin aina pienempiin ja suurempiin käännekohtiin, joiden kohdalla kertomuksen jännite aina nousee. Mikäli pahin mahdollinen tapahtuu, Suomesta voi tulla esimerkiksi ”arktinen helvetti” (Nro 5, 6):

”Jos yhteiskuntajärjestelmän uusiutumiskyky ja keskinäinen luottamus heikkenevät, seurauksena on demokratian ja oikeusjärjestyksen kriisi. Sen tuloksena turvallisuus ja tasa-arvo murenevät, työmarkkinat ajautuvat suuriin ongelmiin ja yksilön mahdollisuudet ja oikeudet kapenevat. Itsekkyyks lisääntyy ja yhteisvastuu heikkenee.

Teknologisen uusiutumiskyvyn ja osaamisen rapautuminen johtaa taloudellisen kehityksen pysähtymiseen ja osaajien pakenemiseen maasta. Sen seurauksena yhtäältä työttömyys kasvaa ja samaan aikaan työvoimapula pahenee. Julkinen talous kriisiytyy tulopohjan romahtamiseen ja veroaste täytyy pitää entistä korkeampana, jotta voidaan tuottaa riittävästi palveluja ikääntyvälle väestölle.

Pyrkimys tasapainoiseen ja monikulttuuriseen yhteiskuntaan epäonnistuu ja maahanmuutto aiheuttaa vain sosiaalisia ongelmia. Hyvinvointivaltion alasajo merkitsee myös sosiaalisen pääoman tuhoutumista ja elämänlaadun huononemista. Silloin menetämme maineemme turvallisen toimintaympäristönä niin yrityksille kuin ihmisille. Lopputulos on noidankehä, missä yhteiskunnan ja talouden perusrakenteet sekä arvopohja horjuvat vakavasti. Mitä siis tulisi tehdä, jotta tällainen uhkakuva voitaisiin välttää?” (Nro 5, 6)

Suuriin uhkakuviin kasaantuvat kaikki pienemmät Suomen ja yhteiskunnan eri tasoja ja ulottuvuuksia uhkaavat ongelmat. Tässä yhteiskuntaan liitetään luottamuspulan uhka, joka johtaisi edelleen demokratian ja oikeusjärjestyksen kriisiin. Lisäksi siihen liitetään monikulttuurisuuden aiheuttamia ongelmia ja sosiaalisten ongelmien kasvua. Taloudelliseen toimintaympäristöön liitetään työttömyyden, työvoimapulan ja julkisen talouden romahtamisen uhkat. Monista jo aikaisemmin kertomuksessa esiin tuoduista pienemmistä ongelmista ja uhkakuvista punoutuu yksi suuri vyyhti, joka vaikuttaa musertavan hyvän tulevaisuuden mahdollisuuden. Suurissa uhkakuvissa vastavoimat ovat päässeet temmeltämään maailmassa vapaasti eivätkä ihmiset olekaan päässeet niistä voitolle. Kaikki korjaavat politiikkatoimet kaikilla elämänalueilla ovat epäonnistuneet ja yhteiskunta on noidankehässä.

Strategian suuret uhkakuvat muistuttavat klassisessa sopimusteoriassa kuvattua luonnontilaa, jonka esimerkiksi Thomas Hobbes (1968, 183-185) on määritellyt kaikkien sodaksi kaikkia vastaan. Luonnontila merkitsee anarkiaa, sillä siinä ihmisillä on oikeus tehdä mitä tahansa, ja näin ollen he kaikki muodostavat toinen toisilleen uhkan. Hobbesin (ibid, 190, 227-8) mukaan luonnontila on ihmisille niin haitallinen, että he pyrkivät saavuttamaan rauhan. Se puolestaan saavutetaan vain, kun ihmiset tekevät keskenään sopimuksen, jossa he kaikki luopuvat oikeudestaan tehdä ihan mitä tahansa. Sopimuksella muodostetaan valtio, joka merkitsee järjestystä, sillä se turvaa

kullekin yksilöllisen vapauden alueen. Myös strategiassa vastakkain ovat järjestynyt yhteiskunta ja anarkia, mikä muistuttaa tätä klassisen sopimusteorian tilannetta.

Suurten uhkakuvien kohdalla strategian juonilajissa tapahtuu muutos, sillä suuret uhkakuvat heijastavat satiirin maailmankuvaa. Tunne siitä, että sekaannus ja anarkia hallitsevat maailmaa ja sankaruus ja vaikuttamisen mahdollisuudet on tuomittu epäonnistumaan, on satiirin teema (Frye 1957, 192). Satiiri on draama siitä, kuinka ihminen on viime kädessä maailman vanki ja täysin riittämätön kyvyiltään elämään onnellisena maailmassa saati ymmärtämään ympäröivää maailmaa syvällisesti. Kaikki ihmisten ponnistelut ja pyrkimykset ovat satiirissa turhia ja tuhoon tuomittuja. Viimeistään ihmisen perivihollinen kuolema tekee tyhjäksi hänen pyrkimyksensä. (White 1973, 9-10) Tällaista maailmaa Suomi 2015 -strategian suurimmat uhkakuvat ja samalla käännekohdat heijastavat muutoin komedian juonilajin mukaan etenevässä kertomuksessa. Komedialla johdattelemalla kertomusta uhkakuvien jälkeen toiveikkaampaan suuntaan, sillä uhkakuvien jälkeen siirrytään usein käsittelemään Suomen vahvuuksia ja mahdollisia keinoja uhkakuvien välttämiseksi. Komedian tapaan keinot niihin löytyvät aina.

Uhkakuvat muodostuvat kokemusvaraston pohjalta, jolloin kokemuksiin vaikuttavat tulevaisuuden odotukset ja pelot. Suuria uhkaskenaarioita esitetään useampia, mutta yksittäiset uhkat ovat niissä pitkälti samoja, joita kertomuksessa käsitellään pitkin matkaa. Komedian toiveikkuudesta ja positiivisesta maailmankuvasta katsoen uhkana on toivoton maailma, jossa ei olekaan mahdollisuuksia saavuttaa osittaisia voittoja tulevaisuutta uhkaavista vastavoimista, vaan ihminen on täysin kyvytön niiden voittamiseen, jolloin sekaannus ja anarkia alkavat hallita maailmaa. Satiiri on romanssin ja komedian vastakohta ja sopii siten hyvin kuljettamaan pahimpien uhkakuvien juonta.

Odotushorisontin takana tulevaisuuden aikaulottuvuudella kertomuksen maailma ja sen muut toimijat pysyvät olemukseltaan samana. Maailma on yhä globalisaation hallitsema paikka, mutta se ei esiinny enää uhkana Suomelle. Tulevaisuuden Suomi niin itsenäisen toimijahahmon kuin tilankin roolissa on hyvin vahva ja menestyvä hahmo. Niinpä globalisaatio ei enää aiheuta sille uhkaa, vaan näyttäytyy positiivisemmassa valossa. Merkittävin muutos tapahtuu poliittisen toimijan kohdalla, joka muuttuu heikosta ja

passiivisesta hahmosta vahvaksi ja vaikutusvaltaiseksi. Siitä huolimatta kertomusta hallitsee talouden maailma, jolloin Suomi taloudellisen toimijan roolissa saa enemmän huomiota ja painoarvoa.

Suomi säiliönkaltaisena tilana muuttuu myös paljon. Kaikki siihen nykyisyyden ajassa liitetyt ongelmat katoavat ja erityisesti yhteiskuntasäiliöstä muodostuu utopistisen tehokas ja kilpailukykyinen yhteiskunta. Elinympäristön ja taloudellisen toimintaympäristön kohdalla muutokset ovat pienempiä. Yhteiskuntaa luonnehtivat vakaus ja turvallisuus myös tulevaisuuden ajassa, mutta vastakkainasettelu globalisoituvan maailman kanssa ei ole enää yhtä voimakas, vaikka se on edelleen olemassa.

Kertomuksessa tapahtuva kaikki Suomen tasot kattava muutos nykyhetkestä tulevaisuuteen siirryttäessä viittaa romanssin juonilajiin, sillä komediassa vastavoimien voittaminen kokonaan ei ole mahdollista, vaikka siinäkin kertomuksen lopussa tapahtuu usein siirtymä uuteen ja parempaan yhteiskuntaan (White 1973, 9). Romanssissa loppuratkaisu johtaa tavallisesti siirtymään täysin uudelle tasolle (White 1973, 8-9), mihin Suomi 2015 -strategiankin loppuratkaisu viittaa. Siinä tulevaisuus on täydellinen ja täysin edeltävän tason eli nykyhetken uhkien ja mahdollisuuksien maailman yläpuolella. Muutosten kattavuus ja lopullinen voitto vastavoimista viittaavat romanssiin. Samanlainen romanssin juonilajiin viittaava tilanne on menneisyyden aikaulottuvuudella tapahtuva olemassaolotaistelun voittamisen kuvaus. Siinä konfliktin ja vaikeuksien voittaminen on myös lopullista, sillä sotien ja luonnonolosuhteiden armoille ei kertomuksen nykyhetkessä enää palata. Olemassaolotaistelu johtaa siten Suomen kansallisen yhteisön uudelle ja korkeammalle tasolle romanssin tapaan. Nykyhetkessä vastavoimien moninaisuus ja dynaamisuus puolestaan on selvästi komedian juonilajin piirre. Tarinassa yhdistyvät siten molemmat juonilajit, komedian ollessa kuitenkin hallitsevampi.

Komedian ja romanssin juonilajit kertovat strategian positiivisesta maailmankuvasta. Elämisen ehdot näiden juonilajien jäsentämissä tarinoissa muodostuvat kuitenkin erilaisiksi. Komedian juonella kuvatussa kertomuksen nykyhetkessä maailmaan ajatellaan sisältyvän useita muuttuvia uhkatekijöitä, joista ei ole mahdollista päästä

kokonaan eroon ainakaan lähitulevaisuudessa. Tasapainon saavuttaminen uhkien kanssa on kuitenkin mahdollista ja sen vuoksi maailma on uusia tilaisuuksia ja toivoa täynnä nykyhetken aikatasossa. Romanssin juonilajilla kuvattu tulevaisuus mielletään kuitenkin nykyhetken tilannetta vielä huomattavasti paremmaksi. Tulevaisuus on todeksi tullut unelma, jossa nykyhetken uhkat väistyvät lopullisesti ja kokonaan. Tulevaisuus merkitsee elämisen olosuhteissa kohoamista aivan uudelle tasolle. Se on strategiassa ihannetila, joka pyritään saavuttamaan.

3. Kansallinen identiteetti ja ambivalenssin torjuminen

Tarkastelen tässä luvussa Suomi 2015 -strategian tuottamaa todellisuutta kuviteltujen yhteisöjen, kansallisen identiteetin sekä modernin ja sen vastavoimien teoreettisista näkökulmista. Syvennän ensin johdannossa esittelemiäni teoreettisia näkökulmia luvuissa 3.1 – 3.3, jonka jälkeen analysoin Suomi 2015 -strategiaa niitä hyväksi käyttäen.

3.1 Mielikuva yhteisestä yhteisöstä

Nationalismilla on tapana esittää itsensä luonnollisena ja universaalina ihmiskunnan poliittisen elämän järjestymisen tapana. Tästä näkökulmasta kansakunnat ovat olleet olemassa aina uinuvana asioiden luontona ja ne ovat kauan vain odottaneet herättäjänsä. (Gellner 1983, 48-49) Lähes aina kansakuntien olemassaolo ulottuu muistin ylitse menneisyyteen ja määrittämättömän kauaksi tulevaisuuteen (Andersson 1983, 19). Kansakunnat ikuisina ja luonnollisena jumalan asettamana järjestyksenä on kuitenkin myytti, sillä kansakunnat ovat nationalismin keksintöä ja ne voidaan ymmärtää yhteiskunnallisen insinööritieteen taidonnäytteeksi. Nationalismi rakensi kansakunnat yksiköiksi, joissa se käytti sitä edeltävän ajan kulttuurista ja historiallista perintöä rakennusaineina. (Gellner 1983, 48-49) Kansakuntien modernisuudesta kertoo myös käsitteen nuoruus, sillä varhaisin kansakuntiin liittyvä sanasto nykymerkityksessään voidaan jäljittää 1800-luvun loppupuolelle. (Hobsbawm 1994, 23-24, 27)

Kansakuntien syntyyn vaikuttivat Andersonin (1983, 19-20) mukaan sitä edeltävät kulttuuriset rakenteet eli uskonnollinen yhteisö ja dynastinen valtakunta, joita pidettiin aikanaan samaan tapaan itsestään selvinä rakenteina kuin kansakuntia pidetään nyt. Kansakuntien kuvittelemisen mahdollistui, kun nämä rakenteet murenivat. Uskonnollisten yhteisöjen merkitys rapautui eikä yhteiskuntaa enää pidetty jumalan tahdosta kuninkaallisten alaisuuteen järjestäytyneenä. Tämän lisäksi aikakäsityksen muutos mahdollisti kansakuntien kuvittelemisen. Keskiaikaisen aikakäsityksen tilalle tuli uusi aikakäsitys, homogeeninen, tyhjä aika, jossa samanaikaisuus on poikittaista ja jota mittaavat kello ja kalenteri. (ibid, 30-31)

Andersonin (1983, 122) mukaan painettu kieli luo nationalismiin ja edellytykset yhteisöjen kuvittelemiselle, sillä kielellä on kyky luoda solidaarisuuksia. Massakommunikaation kehittyminen loi hyvät edellytykset kuvitellun yhteisyyden välittämiseen. Sanomalehti ja romaani ovat erityisen hyviä välineitä kuvitellun yhteisön ja sen homogeenisen tyhjän ajan samanaikaisuuden esittämiseen (Anderson 1983, 30-31). Sanomalehti luo kuvaamiensa tapahtumien avulla mielikuvan maailmasta, joka kulkee eteenpäin samassa homogeenisessä tyhjässä ajassa kuin lukijakin. Sanomalehden avulla kuvitellut yhteisöt rakentuvat ja ovat lukijoille olemassa. Sanomalehtien kuluttaminen luo myös rutiineja, joita voidaan kuvitella miljoonien ihmisten noudattavan. Lukijalle syntyy mielikuva ihmisistä, jotka myös lukevat samaa lehteä samaan aikaan. Rutiineja nähdään myös, kun ihmiset lukevat lehtiä esimerkiksi busseissa ja junissa. Tämä vahvistaa mielikuvaa yhteisöstä ja sen muista ihmisistä, joita kaikkia ei koskaan tapaa, mutta joihin on läheinen yhteys. Näin syntyy anonyymi kuviteltu yhteisyys ihmisten kanssa, jotka lukevat samaa lehteä ja tekevät samoja rutiineja samanaikaisesti tai joiden voidaan kuvitella niin tekevän. (ibid)

Nykyaikana sanomalehden ohella on myös lukuisia muita mediavälineitä, joissa kuvitellun yhteisön esittäminen mahdollistuu. Keränen (1998, 161) nostaa esiin esimerkiksi television iltauutiset välineenä, joka kertoo, mikä on milloinkin yhteinen agenda tai asioiden esityslista. Kansakuntaa määrittää yhteinen tietoisuus, jota osaltaan myös tv-uutiset tuottaa. Myös monet arkipäivän käytännöt kuten mainokset ja tv-ohjelmat tuottavat esityksiä kansallisuudesta ja rakentavat mielikuvia tyypillisestä kansalaisesta tai tyypillisistä kansallisista piirteistä. (ibid, 161)

Tätä gradua kirjoittaessani televisiossa ja sanomalehdissä uutisoitiin Euroopan päämiesten suusta kuultuja kommentteja suomalaisesta ruuasta. Ensin suomalaista ruokaa kommentoi surkeaksi Italian pääministeri Silvio Berlusconi (Keskisuomalainen 22.6.2005) ja myöhemmin G8-maiden kokouksen alla heinäkuussa Ranskan presidentti Jacques Chirac (Liimatainen 2005). Niin nämä Euroopan päämiehet kuin heidän kommenttejaan uutisoivat lehdistökin tuottivat puheissaan käsitettä kansallisesta ruuasta ja liittivät ruokakulttuurit vahvasti osaksi kunkin maan kansallista kokonaisuutta. Sen sijaan keskusteluissa kukaan ei kyseenalaistanut kansallisten ruokien olemassaoloa. Sitä pidetään itsestään selvänä. Kansallista tuotetaan siten kaiken aikaa ja aivan arkipäivän käytännöissä, ja se on jokapäiväinen eikä pelkästään historiaan hautautunut prosessi (Keränen 1998, 162).

Kansakunta uusintaa olemassaoloaan erilaisten symboleiden ja kansakuntaa representoivien käytäntöjen kautta. Kansallislaulut ja lippu ovat abstrakteja symboleja, joiden kautta kansakunta on olemassa ja todellinen. Myös urheilukilpailut ja muut tilanteet, joissa kansallisiin tunnuksiin samastutaan, tuottavat kansakuntaa kuviteltuna yhteisönä. Kansakunnan voidaan ajatella myös ruumiillistuvan sitä symboloivissa käytännöissä, esimerkiksi kansallislauluissa (Sondermann 1997, 128). Näiden lisäksi kansakunta uusintaa olemassaoloaan siitä kertovien suurten kertomusten kautta ja sellaiseksi Suomi 2015 -strategiakin voidaan mieltää.

Benedict Anderson (1983, 15-16) esitti kansakunnan määritelmäksi kuviteltua poliittista yhteisöä, joka on luonnostaan rajallinen ja suvereeni. Kansakunnan kuvitteellisuus johtuu siitä, että kansakunnan jäsenillä on vahva mielikuva heidän välillään vallitsevasta läheisestä yhteydestä, vaikka he eivät tule koskaan tapaamaan tai tuntemaan kaikkia muita kansakunnan jäseniä. Kansakunta perustuu siten mielikuvaan ympäröivästä yhteisöstä ja tämän mielikuvan varaan rakentuu myös Suomi 2015 -strategia, joka kertomuksen muodossa luo mielikuvaa ympäröivästä Suomen kansakunnasta ja muodostaa sille tulevaisuutta. Strategia luo kuvitelman yhteisestä yhteisöstä antaessaan Suomelle erilaisia ominaisuuksia ja kuvatessaan sen eri ulottuvuuksia. Kuten luvussa 2 on käynyt ilmi, strategia kuvailee Suomea hyvin tarkasti, sen luonto, teollisuus, asumistaso, elinympäristö, työelämä, yhteiskunta ja ihmiset saavat kaikki hahmonsäädin strategian kuvailun kautta. Strategia kuvittaa ympäröivän Suomen yhteisön kerronnallaan, mutta kuvitellun yhteisön veljeys eli kuviteltu vahva yhteys kansakunnan

jäsenten välillä muodostuu selkeimmin kansallista identiteettiä tuottavassa kerronnassa. Käsittelem tätä teemaa luvussa 3.4 kansallisen identiteetin yhtenä näkökulmana.

3.2 Modernin epäharmonia ja ambivalenssin uhka

Tarkastelen kuvitellun yhteisön ja kansallisen identiteetin tai kansallisen memuodostelman rakentamista Ulrich Beckin (1997) ja Zygmunt Baumanin (1990) teorioiden kautta. Molemmat teoreetikot tarkastelevat modernin taipumusta tuottaa itse itselleen vastavoima.

Beck (1997) tarkastelee tätä modernin ajan ilmiötä refleksiivisen modernin ja vastamodernin välisenä vastakkainasetteluna. Beckin (ibid, 14-15) mukaan refleksiivisiä moderneja yhteiskuntia luonnehtii se, että ne tuottavat pääosin itse kohtaamansa ongelmat ja haasteet. Teollisessa yhteiskunnassa modernisaation perustan kyseenalaistaa sen oma modernisaatio. Refleksiivisen modernin teorioiden tarkoituksena on havainnollistaa tätä teollisen yhteiskunnan muutosta. Teoriat kyseenalaistavat klassisen teollisen yhteiskunnan käsitteet, sillä niiden mukaan tulevaisuutta ei voida ymmärtää menneisyyden käsitteellisen viitekehyksen avulla. Beckin (ibid, 61-62) mukaan refleksiivinen moderni ei kuitenkaan välttämättä johda modernisaation ja sen seurausten pohdintaan, vaan se myös synnyttää vastamodernin eri muotoja. Vastamoderni on modernisuuden antiteesi, jonka modernisuus itse synnyttää.

Kun refleksiivinen moderni esimerkiksi murtaa yhteiskuntaluokkiin, liike-elämän sektoreihin, kansakuntiin, maanosiin, perheisiin ja sukupuolirooleihin liittyviä rajoja, vastamoderni piirtää nuo rajat uudelleen ja vakiinnuttaa ne. Vastamoderni on tehtyä itsestäänselvyyttä (hergestellte Fraglosigkeit). Se maalailee varmuutta ja itsestäänselvyyttä tietoisuuden horisonttiin, mikä tekee siitä modernin olosuhteissa houkuttelevan, sillä moderniin kuuluu epävarmuus. Vastamoderni ei tuhoa kysymyksiä, vaan sallii niiden kadota itsestäänselvyteen, jota se esittää. (ibid, 62-64) Kaikki käsitteet, jotka modernisuus riisuu naamioistaan ja delegitimoi, ovat pyhiä vastamodernille. Näitä ovat esimerkiksi traditiot ja niiden keksiminen, luonto, uskonto, kansakunta, me- ja he -identiteetit sekä ystävä- ja vihollinen -suhteet. Näiden naamioiden purkaminen ja käsitteiden uudelleen naamioiminen kulkevat käsi kädessä.

Modernin yhteiskunnan kuvaan kuuluu samanaikainen refleksiivisen modernin ja vastamodernin vastakkainasettelu ja keskinäinen riippuvuus. (Beck 1997, 66-67)

Bauman (1990) tarkastelee samaa modernin ilmiötä järjestyksen ja kaaoksen tai sisäpuolen ja ulkopuolen välisenä jännitteenä. Maailma jäsentyy ja tulee ymmärrettäväksi sisä- ja ulkopuolen välisen vastakkainasettelun järjestyksen kautta. Vastakkainasettelussa ulkopuoli ja sisäpuoli ovat toistensa täydelliset vastakohtat siten, että toinen on sitä mitä toinen ei ole. Ystävien ja vihollisten välinen vastakkainasettelu on yksi variaatio tästä maailmaa jäsentävästä vastakohtaisuudesta, jolloin viholliset ovat sitä, mitä ystävät eivät ole, ja päinvastoin. Vastakohtat myös tarvitsevat toisiaan, sillä ne ovat toistensa olemassaolon edellytys. Ystäviä ei voi olla ilman vihollisia eikä vihollisia ilman ystäviä. Vastakkainasettelu näiden kategorioiden välillä ei kuitenkaan ole symmetrinen, sillä ystävät määrittelevät viholliset ja kontrolloivat heidän luokitteluaan. Vastakohtaisuus on ystävien narratiivisen dominoinnin tuotetta ja myös sen ehto. (ibid, 143-144)

Vastakkainasettelun järjestys karkottaa epäilyksen ja mahdollistaa yksilön etenemisen elämässä. Yksiselitteinen vastakkainasettelu vakuuttaa, että yksilö etenee elämässään oikeaan suuntaan, ja saa valinnan vastakohtaisuuksien välillä näyttämään luonnonjärjestykseen kuuluvalta välttämättömyydeltä, jolloin ihmisen tekemästä välttämättömyydestä tulee immuuni valinnan sattumanvaraisuudelle ja erilaisille oikuille. (ibid, 144) Tässä Baumanin määrittelemällä järjestyksellä on yhtymäkohta Beckin vastamodernin kanssa, sillä ne molemmat poistavat epätietoisuutta ja luovat varmuutta epävarmuuden keskelle.

Jako ystäviin ja vihollisiin on Baumanin (1990, 144-146) mukaan kaiken yhteisöllisen elämän perusta, sillä vastakkainasettelu pitää yhteisöä yhdessä ja luo kanssakäymisen mahdollistavat puitteet. Tätä järjestystä ja kanssakäymisen mahdollisuutta uhkaavat kuitenkin tuntemattomat ja muukalaiset, joiden luokittelu ystävien tai vihollisten kategoriaan ei ole mahdollista. Tuntemattomat ja muukalaiset merkitsevät vastakohtaisuuksille perustuvassa selkeässä järjestyksessä modernille ominaista epäselvyyttä, epävarmuutta ja ambivalenssia. Muukalainen, joka ei ole ystävä eikä vihollinen tai voi olla molempia, romuttaa koko vastakohtaisuuksien järjestävän vallan

ja uhkaa kanssakäymisen mahdollisuutta, joka perustuu tähän kahtiajakoon. Bauman (1990, 148-150) toteaa muukalaisten olevan ystävien ja vihollisten vastakohtaisuuteen perustuvassa järjestyksessä kolmas elementti, jonka ei pitäisi olla lainkaan olemassa. Muukalaiset loukkaavat ratkaisevia vastakohtaisuuksia, jotka ovat jatkuvan järjestyksen ylläpitämisen välineitä, kyseenalaistavat vastakohtaisuuksien periaatteen ja paljastavat sen keinotekoisuuden. Tämän vuoksi tuntemattomista pyritään pääsemään eroon.

Tuntemattomat aiheuttavat hermeneuttisia ongelmia vastakohtaisuuksien perustalle järjestyneessä maailmassa. Ne ovat tilanteita, joissa tiedollinen luokittelu epäonnistuu ja aiheuttaa käyttäytymiseen häiriötilan ja halvaannuttaa sen. Ratkaisemattomat hermeneuttiset ongelmat aiheuttavat turvattomuuden ja pahimmillaan vaaran tunnetta. (ibid, 146, 149) Suuri osa yhteiskunnallisesta organisoitumisesta voidaan nähdä systemaattisten yritysten kerrostumana, jossa yritetään vähentää hermeneuttisten ongelmien ilmenemistä. Pyrkimys tuntemattomien kohtaamisen eliminoimiseen ja välttämiseen kuitenkin johtaa myös hermeneuttisten ongelmien säilymiseen ja tuottaa niitä, sillä väärinymmärrysten kiertäminen ja välttäminen ei edistä ymmärrystä, vaan lisää väärinymmärrysten mahdollisuutta. (ibid, 147)

Baumanin mukaan (1990, 152-153) kaikki yksilöiden yläpuolella olevat ryhmittymät perustuvat ystävien ja vihollisten kollektivisoitumiseen – niin myös valtio. Valtion erottaa muista yksilöiden yläpuolella olevista sosiaalisista järjestelyistä sen rakentuminen ennen kaikkea käsittelemään muukalaisten ongelmaa. Kansallisvaltio nousee tarpeesta tehdä ymmärrettäväksi tilanne, jossa perinteinen vastakkainasettelun järjestelmä ei olekaan enää täysin pätevä, muukalaisten yhteensopimattomuuden vuoksi. Moderneissa urbaaneissa yhteisöissä muukalaiset tulevat elämismailman sisäpuolelle ja kieltäytyvät lähtemästä pois.

Kansallisvaltio pyrkii kollektivisoimaan ystäviä, mikä vaatii siltä tietoista pyrkimystä ja voimankäyttöä. Se määrittelee ystävät uudelleen syntyperäisiksi kansalaisiksi ja laajentaa kaikille alueen asukkaille ystäville myönnettyt oikeudet. Kansallisvaltio pyrkii rakentamaan sellaisen elämismailman, jossa olisi vain ystäviä ja vihollisia, mutta muukalaiset eivät sulaudu tähän järjestykseen. (Ibid, 153-155)

Baumanin (1990, 158-159) mukaan valtion keinona eristää vieraat ainesosat ja ominaisuudet toisin sanoen kaikenlainen epämääräisyys ja ambivalenssi on ollut sulauttaminen, jossa valtio pyrki sulauttamaan omaan homogeeniseen kokonaisuuteensa kaiken heterogeenisen ja erilaisen. Se on myös ollut yhden yhteiskunnan sektorin pyrkimys käyttää monopolistista oikeutta määrittellä tiettyjä muita sektoreita ja niiden ominaisuuksia vieraiksi ja radikaalin uudistamisen tarpeessa oleviksi. Sulauttamisen projektin avulla kansallisvaltio on voinut horjuttaa alueellaan ilmenevien kilpailevien kollektiivien ja auktoriteettien valtaa. Baumanin (ibid) mukaan valtio on pyrkinyt eliminoimaan ne ja asettumaan itse ainoaksi suvereeniksi ja arvoja määritteleväksi vallaksi.

Järjestys, jonka valtio pyrkii asettamaan, ei ole suuntautunut mitään vaihtoehtoista järjestystä vastaan, sillä järjestyksen ainoa vastakohta on kaaos. Taistelu järjestyksestä on taistelua ambivalenssia vastaan, selkeyden taistelua epämääräisyyttä vastaan ja läpinäkyvyyden taistelua hämäryyttä vastaan. Kaaos on kaiken sen kieltämistä, mitä järjestys pyrkii olemaan. Kaaos merkitsee ambivalenssia eli epämääräisyyttä, epävarmuutta, määrittelemisen mahdottomuutta, epäloogisuutta ja yhteensopimattomuutta. Kaaos on kuitenkin järjestyksen itsensä sivutuote ja samalla ehto sen olemassaololle niin kuin vastamoderni on modernille. Ilman kaaoksen negatiivisuutta ei ole järjestyksen positiivisuutta. (ibid, 164-165) Baumanin (ibid, 166) mukaan yritys hävittää lopullisesti ambivalenssi, eli määrittellä täsmällisesti kaikki ja eliminoida kaikki mitä ei ollut mahdollista tyhjentävästi määrittellä, on tyypillinen valtion moderni käytäntö.

Tarkoitukseni on näiden teorioiden kautta tarkastella Suomi 2015 -strategiaa sekä kertojan strategiassa tuottamaa kansallista identiteettiä. Tätä ennen on syytä käsitellä tarkemmin vielä kansallista identiteettiä.

3.3 Kansallinen identiteetti

Paul Ricoeur (1992) on jaotellut kaksi identiteetin ulottuvuutta, identiteetin samuutena, idem (engl. sameness) ja identiteetin yksilöllisyytenä, ipse (engl. selfhood). Identiteetti muodostuu näistä kahdesta, toisilleen vastakkaisesta ulottuvuudesta. (ibid, 2) Identiteetti

samuutena, idem, on suhdekäsite, joka pitää sisällään neljä ulottuvuutta. Siihen liittyvät toisiaan täydentävät numeerinen ja laadullinen samanlaisuus, jolloin monta asiaa havaitaan lukumäärältään yhtenä ja laadultaan samanlaisena. Kolmanneksi siihen liittyy keskeytymätön jatkuvuus siten, että yksilön ensimmäisen ja viimeisen kehitysvaiheen välillä yksilö havaitaan aina samana, esimerkiksi miehenä tai naisena, lajinsa edustajana, iästään riippumatta. Neljäs ja tärkein idem-identiteetin ulottuvuus on pysyvyys ajassa. Se rakentuu jatkuvuuden ja samanlaisuuden pohjalle, jolloin identiteetti pysyy samana ajallisista vaihteluista huolimatta. (Ricoeur 1992, 116-117) Samuutta, idem, käytetään usein vertailun yhteydessä, verrattaessa kahden tai useamman yksilön samanlaisuutta. Sen vastakohtia ovat tuolloin toinen, vastakohta, erilainen, vaihteleva, epäyhtäläinen ja päinvastainen. (ibid, 2-3)

Identiteetti yksilöllisyytenä, ipse, viittaa ainutlaatuisuuteen ja on samanlaisuuden vastakohta. Yksilö erottautuu toisista ainutlaatuisuuden perusteella. Identiteetti yksilöllisyytenä, ipse, ei voi olla olemassa ilman toista, joka luo sen. Ipse-identiteetti ei sisällä viittauksia persoonallisuuden ytimen muuttumattomuuteen kuten idem-identiteetti. (ibid)

Näiden kahden identiteetin ulottuvuuden välillä on jännite, koska saman identiteetin ulottuvuuksina ne ovat toistensa vastakohdat (ibid, 3). Arkielämässä nämä ulottuvuudet kuitenkin usein sekoittuvat (ibid, 148). Yhteisöidentiteetin kohdalla identiteetti samuutena, idem, viittaa yhteisön sisäiseen yhtenäisyyteen ja yhteisön muodostavien ihmisten samanlaisuuteen. Se myös luo yhteisölle jatkuvuuden ja pysyvyyden tilassa ja ajassa. Identiteetti yksilöllisyytenä, ipse, puolestaan viittaa yhteisön ainutlaatuisuuteen, jonka perusteella tapahtuu ulkoinen erottautuminen muista ryhmistä ja yhteisöistä. Koska yhteisöidentiteettiä tuotetaan Suomi 2015 -strategiassa Suomen kansalliselle yhteisölle, tarkastelen yhteisöidentiteettiä kansallisena identiteettinä.

Kansallisen identiteetin käsite voi viitata kolmeen eri asiaan. Sillä voidaan tarkoittaa yksilön identifioitumista kansalliseen ryhmäänsä tai kansallisuutensa symboleihin. (Saukkonen 1998, 214-215) Toiseksi sillä voidaan viitata kollektiivisen identiteetin erityistapaukseen, jolloin kansallinen identiteetti nähdään sen alalajina. Kollektiivisesta identiteetistä on kyse, kun joitakin identiteettiä koskevia ominaisuuksia annetaan

ensisijaisesti ryhmälle tai yhteisölle. (Kaunismaa 1997, 220-221) Kolmas lähestymistapa korostaa kansallisen kokonaisuuden erityisluonnetta muihin ryhmiin ja yhteisöihin verrattuna, jolloin erityisyyttä luova piirre on kansallisen yhteisön suhde poliittiseen organisaatiomuotoon, valtioon. Tällöin on kyse kansallisvaltion identiteetistä. (Saukkonen 1998, 215)

Koska tarkastelen Ricoeurin erittelemien identiteetin ulottuvuuksien kautta Suomi 2015 -strategiassa syntyvää yhteisöidentiteettiä, käytän keskimmäistä määritelmää eli kansallista identiteettiä kollektiivisena identiteettinä. Kollektiivisen identiteetin alaan käyvät kaikki me-identiteetit kahden henkilön identifioitumisesta ”meiksi” aina laajoihin esimerkiksi kansallisiin, etnisiin tai uskonnollisiin identiteetteihin saakka (Kaunismaa 1997, 220-221). Kansallisen identiteetin viittauskohde on tässä merkityksessä kollektiivinen yhteisö ”me” ja se viittaa symboliikkaan, jolla kollektiivisesta me-muodostelmasta tuotetaan mielikuvia. Mielikuvien tuottaminen, eli identiteetin muodostuminen ja välittyminen, tapahtuu kielellisissä käytännöissä (Kaunismaa 1995, 4-5), ja tässä työssäni tarkastelen sen muodostumista Suomi 2015 -strategiakertomuksen narraatiossa. Tarkastelen seuraavaksi lähemmin yhteisöidentiteetin ipse- ja idem-ulottuvuuksia.

Yhteisöidentiteettiä muodostetaan jokapäiväisessä kielellisessä toiminnassa, jossa ihmiset antavat ominaisuuksia kansalliselle yhteisöllisyydelleen. Tämä tapahtuu muun muassa viittaamalla rotuun, alkuperään, mentaliteettiin tai kansalliskieleen, kulttuurisiin käytäntöihin, tunnelatauksiin ja abstrakteihin symboleihin kuten kansallislippuun. Usein käytetään kuvitteellisia muunnelmia aikaisemmasta etnisestä kulttuurista lähtöisin olevista aineksista, joista työstetään kansakunnalle ominaisuuksia. (Kaunismaa 1995, 6)⁶

Ominaisuuksia annetaan viittaamalla samuuksiin, jotka kertovat jotakin olennaista ryhmästä ja yhdistävät sitä. Samuudet voivat olla seipitettyjä ja kuvitteellisia tai todellisia. Uskottavat ominaisuudet ovat ilmaisutavaltaan abstrakteja, sillä liian konkreettiset symboloinnin tavat latistavat illuusion kollektiivisesta identiteetistä. Tästä

⁶ ks. myös Gellner 1983, 55-56

syystä esimerkiksi lippu toimii hyvin kansakunnan symbolina. Kansalliselle identiteetille haetaan myös usein ominaisuuksia menneisyydestä ja kaukaisesta historiasta, sillä symboliarvo katoaa nykyisiin ja liian konkreettisiin ominaisuuksiin vedottaessa. Keskeistä identiteetille on symbolointitapojen valikoiminen: joitakin ryhmäkuvaan sopivia ominaisuuksia valitaan ja toisia jätetään huomioimatta. (Kaunismaa 1997, 223)

Ihmisyhteisöt eivät koskaan ole täydellisen yhtenäisiä (Saukkonen 1996, 10). Kollektiivisen identiteetin viittaama ryhmä, yhteisö tai sosiaalinen järjestelmä voi olla sisäisesti homogeeninen tai hyvin heterogeeninen (Kaunismaa 1997, 222). Kollektiivinen identiteetti tarjoaa yksinkertaistavia tulkintamalleja, joiden avulla inhimillisen moninaisuuden tulkitseminen tulee ymmärrettävämmäksi. Identiteetti korostaa yhdenkaltaisten ihmisten ja yhtenäisten kulttuuristen seikkojen muodostamaa yhteisöä, vaikka se todellisuudessa olisi kuinka heterogeeninen tahansa. (ibid, 233). Yhteisöidentiteetit ja kansalliset identiteetit sulauttavat sisäiset erot kokonaisuuteen, jolloin erillisten maakunta-, luokka-, kieli- ja uskontoidentiteettien täytyy olla alisteisia kansallisen tason yhtenäisyydelle. (Saukkonen 1996, 10) Kansallista identiteettiä koskevissa puhetavoissa viitataan aina sosiaaliseen yhtenäisyyteen (Kaunismaa 1997, 222) eli identiteetin idem-ulottuvuuteen. Näin ryhmä voidaan ymmärtää kokonaisuudeksi, joka eroaa ympäristöstään ja muista yhteisöistä (ibid).

Identiteetti ei synny tai rakennu tyhjiössä, vaan se vaatii Toisen (Saukkonen 1996, 10), mikä on identiteettiin yksilöllisyytenä, ipse, liittyvä ominaisuus. Kansallinen identiteetti jakaa todellisuuden meihin ja muihin. Koska se perustuu joidenkin ominaisuuksien valikoimiseen ja painottamiseen ryhmää yhdistävinä tekijöinä, siihen liittyy myös voima sulkea joitakin ihmisiä marginaaliin tai kokonaan ryhmän tai yhteisön ulkopuolelle. Identiteettiin konstruoituu tapoja osoittaa muista erottavia rajoja. (Kaunismaa 1997, 226-227)

Identiteetin sisään sulkeva voima perustuu siihen, että se määrittää ryhmän jäsenille, sen sosiaaliselle koostumukselle ja ympäristösuhteille keskeisiä ominaisuuksia. Monet kansallisen ja uskonnollisen identiteetin muodot sulkevat jäsenet sisäänsä näiden tahdosta riippumatta. (Kaunismaa 1997, 228) Klaus Sondermann (1997, 135) onkin

huomauttanut, että kansallinen identiteetti on pakkoyhteisö, jolla on taipumus depolitisoimiseen, koska se kaventaa toiminnan tilaa ja rajaa mahdollisuuksien määrää. Kansallista identiteettiä on vaikeaa vastustaa, sillä se on kansalaisen ominaisuus samaan tapaan kuin hän on nisäkäs. (Sondermann 1997, 135) Identiteetin ulos sulkeva voima perustuu sille annettuihin ominaisuuksiin, jotka sulkevat ulos ryhmään kuulumattomat tai henkilöt, joita ei toivota sen jäseniksi. Usein kollektiiviseen identiteettiin ja kansalliseen identiteettiin liittyy myös käsityksiä vihollisista, vastustajista tai kilpailevista ryhmistä. Kollektiivinen identiteetti on keino pitää yllä sosiaalista integraatiota heterogeenisessäkin väestössä ja se voi myös sulkea ulos tai marginalisoida toisia. (Kaunismaa 1997, 228)

Identiteetille samuutena, idem, on ominaista pysyvyys ja jatkuvuus ajassa (Ricoeur 1992, 116-117). Kansallisen yhteisöidentiteetin kohdalla tämä ulottuvuus muodostuu historiallisessa ja ajallisessa tavassa ymmärtää itseä ja kansakuntaa. Käsitustapaa tuottavat symboliset esitykset kuten taide, historiankirjoitus tai suuret kansallistarinat. Kansalliseen identiteettiin liittyy käsitys kansakunnan luonnollisuudesta ja ylihistoriallisuudesta (Kaunismaa 1995, 4), sitä konstruoivan historiallisen esityksen on tukeuduttava johonkin käsitykseen ajallisesta jatkuvuudesta. Sen täytyy viitata kansakunnan muuttumattomaan olemukseen, jotta jatkuvuus muutosten virrassa tulee ymmärrettäväksi. Erilaisuuden ylittävä jatkuvuus on tärkeä kansallisen identiteetin rakennusaine. Kertomuksellisessa esityksessä kansallisen yhteisön pysyminen samana kaikesta ajallisesta eroavuudesta huolimatta on ehto ajallisen identiteetin käsittämiseksi. Sen avulla ymmärretään kansakunnan ominaisuudet muuttumattomiksi tai autenttisiksi ja konstruoidaan narratiivinen jatkuvuus, joka ei välttämättä ole todellista. (ibid, 11-13)

Ajallinen jatkuvuus syntyy esityksissä, joissa kansakunnan myyttinen menneisyys yhdistyy nykyisyyteen. Kansalliseen identiteettiin kuuluvat käsitykset siitä, mistä ”me olemme tulossa” ja mihin ”me olemme menossa”. Nämä käsitykset tuottavat mielikuvaa, jossa menneet, nykyiset ja tulevat ”kansakunnan jäsenet” muodostavat kaikista eroavaisuuksista huolimatta yhden suuren ketjun. (ibid, 9) Autenttisuuden ja alkuperäisyyden merkitykselliseksi tekevät kertomukset ja symboliikka ovat tärkeitä tekijöitä kansallisen identiteetin muodostumisessa. Ne kuvastavat kansakunnan olemusta ja luovat mielikuvan jäsenyydestä yhteisössä, joka on ajallisesti kestävä ja

sosiaalisesti yhtenäinen. Tämä luo myös sosiaalista integraatiota ja perusturvallisuuden kokemusta yksilöidentiteettien tasolla. (Kaunismaa 1995, 6)

3.4 Me-identiteetti Suomi 2015 -strategiassa

3.4.1 Globalisaatio ambivalenssina

Suomi 2015 -strategiassa Suomen yhteiskunnan ja valtion kohdalla globalisaatio ja siihen liittyvät ilmiöt näyttäytyvät Baumanin määrittelemänä ambivalenssina. Strategiassa globalisaatio merkitsee selkeän kansallisvaltioihin ja muihin sektoreihin jakautuneen maailmanjärjestyksen murtumista. Syntyy epämääräisempi maailma, josta puuttuu selkeä vastakkainasettelu ja järjestys ulkopuolen ja sisäpuolen tai kansallisen ja kansainvälisen tason välillä. Globalisaatio on strategiassa hyvin monimutkainen ja hallitsematon ilmiö, joka aiheuttaa vaikeasti ennakoitavia muutoksia ja sitä kautta epävarmuutta.

”Maailmantalouden kehitys on johtanut monien yhteiskunnan rakenteiden muuttumiseen. Vanhan talouden rinnalle on syntynyt uudenlaista talouskasvua. Me elämme yhtä aikaa vanhan ja uuden talouden vuorovaikutuksessa. Se vaatii meiltä aiempaa suurempaa sopeutumiskykyä ja muutosvalmiutta.” (Nro 2, 5)

”Uusi talous leviää kaikille toimialoille ja yhteiskunnan kaikille alueille. Lisääntyvä kilpailu muuttaa yhteiskunnan, toimialojen ja yritysten rakenteita. Hierarkkinen talous muuttuu tietoon ja osaamiseen perustuvaksi reaaliaikaiseksi ja dynaamiseksi verkostoksi. (Nro 2, 6)

Strategiassa globalisaation aiheuttama murros juontaa juurensa ennen kaikkea talouden globalisaatiosta, jolla on suuria vaikutuksia moniin muihin yhteiskunnan rakenteisiin. Talouden sektorilla globaali talouskilpailu on johtanut tilanteeseen, jossa yritykset, työntekijät ja pääoma liikkuvat globaaleilla markkinoilla vapaasti eivätkä sitoudu enää minkäänlaiseen kotimaahan. (esim. Nro 3, 11) Poliittisen toiminnan tasolla globalisaatio merkitsee strategiassa, että poliittisen toiminnan areenalle syntyy ylikansallinen, globaalin päätöksenteon taso, joka vaikuttaa voimakkaasti kansallisen toimintaympäristön kehitykseen (Nro 2, 12). Myös kansainvälisissä asetelmissä tapahtuvat muutokset ovat globalisaation myötä vaikeammin ennustettavissa ja Suomen

rooli tässä asetelmassa on muuttunut epäselvemmäksi, kun se menneinä aikoina oli hyvinkin selkeä (Nro 4, 11). Näin talouden ja poliittisen toiminnan alueella sisäpuolen ja ulkopuolen väliseen vastakkainasetteluun perustunut järjestys on murtunut ja uusi epäselvempi tilanne on syntynyt.

Globalisaatio tuo mukanaan epävarmuutta, kun se murtaa aikaisemmin vallinneita toiminnan periaatteita ja toiminnan rajoja. Esimerkiksi globaalit uhkat aiheuttavat uusia haasteita niiden ylittäessä kansallisvaltioiden rajoja ja vaikuttaessa myös Suomeen aikaisempaa nopeammin ja suuremmin (Nro 4, 5). Globalisaatio lisää myös ihmisten liikkuvuutta ja johtaa ”yhteiskuntien muuttumiseen entistä monimuotoisemmiksi ja monikulttuurisemmiksi.” (Nro 2, 9) Näin ollen se on strategiassa kokonaisvaltainen voima, joka muuttaa yhteiskunnan rakennetta kaikilla tasoilla ja murtaa maailmassa sekä yhteiskunnassa vallinneen vanhan järjestyksen. Globalisaatio ja siihen liittyvät ilmiöt voidaan nähdä Baumanin (1990) määrittelemänä ambivalenssina, joka kyseenalaistaa ja murtaa ystävien ja vihollisten vastakkainasettelun järjestystä.

Tiedollinen luokittelu ystävien ja vihollisten vastakkainasettelun pohjalta mahdollistaa toiminnan ja tuottaa ymmärrystä ja tietoa siitä, miten ihmisten tulee erilaisissa tilanteissa toimia. Luokittelun epäonnistuminen johtaa epätietoisuuteen siitä, miten tilanteita pitäisi ymmärtää ja mitä niissä tulisi tehdä. (Bauman 1990, 146, 149) Strategiassa globalisaatio ja siihen liittyvät ilmiöt aiheuttavat näitä tilanteita, joissa tiedollinen luokittelu epäonnistuu. Ylikansallinen päätöksenteko, monikulttuurisuuden lisääntyminen ja talouden murros synnyttävät ilmiöitä, joiden tulkitseminen vanhasta viitekehyksestä käsin on vaikeaa. Suomi 2015 -strategia voidaankin tulkita yritykseksi vähentää näitä ongelmia ja torjua globalisaation epämääräiset ja luokittelemattomat ilmiöt eli ambivalenssi. Strategia etsii ratkaisua ja luo Suomen tulevaisuuden suuntaa globalisaation ennakoimattomissa olosuhteissa.

Strategiassa globalisaatio toimii niin kuin Baumanin (1990) määrittelemä tuntematon ja tuo ulkopuolen sisäpuolelle eli heijastaa ulkopuolisen globalisoituvan maailman olosuhteita, uhkia ja ilmiöitä Suomen yhteiskunnan sisäpuolelle ja muodostaa näin uhkan vastakkainasetteluun perustuvalla selkeällä ja turvallisella järjestelmällä. Vastaukseksi globalisaation luoman ambivalenssin ongelmaan kertoja vahvistaa

järjestystä Suomen kansakunnan ja yhteiskunnan sisäpuolella ja pyrkii rajaamaan globalisaation epävarmuutta huokuvan maailman sen reuna-alueelle. Kertoja vahvistaa selkeää ystävien ja vihollisten, sisäpuolen ja ulkopuolen vastakkainasetteluun perustuvaa järjestystä yhteisön sisäpuolella ja luo yhtenäisyyttä. Tämä tapahtuu muun muassa luomalla mielikuvaa yhteisestä yhteisöstä ja siihen liittyvästä kansallisesta identiteetistä, joka luo yksiselitteistä ystävien ja vihollisten vastakkainasettelun järjestystä yhteiskuntaan. Järjestyksen asettamisella kertoja pyrkii luomaan varmuutta epävarmuuden keskelle ja tekemään valintatilanteista itsestään selviä.

3.4.2 Identiteetti samuutena, ajallisena jatkumona ja erojen muodostajana

Baumanin (1990, 153-154) mukaan valtiot pyrkivät luomaan yhdenmukaisuutta sekä rakentamaan ystävien ja vihollisten tai sisäpuolen ja ulkopuolen vastakkainasetteluun perustuvan järjestyksen yhteiskuntaan. Suomi 2015 -strategiassa yhdenmukaisuuden ja järjestyksen luominen tapahtuu muun muassa yhtenäisen kansallisen identiteetin muodostamisen kautta, sillä identiteetin idem-ulottuvuus rakentaa yhtenäisyyttä sisäpuolelle ja ipse-ulottuvuus eroa ulkopuoleen. Näin identiteetti luo vastakkainasetteluun perustuvaa järjestystä, joka tekee maailmasta helppolukuisen. Identiteetti luo myös kuvitellun yhteisön jäsenten välistä veljeyttä rakentaessaan sisäpuolen yhtenäisyyttä.

Kansallista identiteettiä rakennetaan Suomi 2015 -strategiassa jo pelkän puhuttelun avulla, sillä siinä viitataan paljon ”meihin”, ”meihin suomalaisiin” ja ”Suomeen”. Käsittelen näitä viittauskohteita kansakunnan hahmoa ilmentävinä piirteinä ja jäljitän niistä kertomuksessa muodostuvaa kansallista identiteettiä. Identiteetti samuutena, idem, tulee esiin heti kertomuksen alussa.

”Millaisen Suomen me suomalaiset haluamme tulevaisuudessa? Millaisessa maassa me haluamme elää, kasvattaa lapsemme, tehdä työtä, harrastaa, viihtyä ja vanhentua? Onko kaikki haluamamme edes mahdollista? Mitä se edellyttää? Mikä sen voi estää? (...) Seuraavilla sivuilla rakennetaan kuva vuoden 2015 Suomesta, jota kohti olemme pyrkimässä. Kuva on vielä monilta kohdin epätarkka. Myös perille pääsemisen keinot ovat vielä puutteelliset. Joku voi olla jopa eri mieltä itse päämäärästäänkin. (...) Vuosi 2015 on käsillä pian ja nyt olemme jo tekemässä päätöksiä, jotka vaikuttavat

ratkaisevasti elämäämme silloin, viidentoista vuoden kuluttua. Millaisen Suomen me siis haluamme? (Nro 1, 8)

Kertomus puhuttelee ”meitä” sen ensimmäisistä lauseista lähtien. ”Meidän” oletetaan olevan itsestään selvästi olemassa oleva yhteisö. Pelkkä kerronta, ”millaisen Suomen me suomalaiset haluamme”, luo kuvaa yhtenäisestä yhteisöstä, jossa kaikki yksilöt ovat samaa mieltä ja haluavat samanlaisen tulevaisuuden. Se luo kuviteltua yhteisön jäsenten välistä läheistä yhteyttä tuottamalla mielikuvan kaikkien jäsenten yksimielisyydestä. Puhuttelu tuottaa sisäisesti yhtenäistä yhteisöä ja kansallista identiteettiä strategiassa.

Kansallisvaltiot perustuvat ystävyyden uskontoon ja ne edistävät yhtenäisyyttä. Ne rakentavat ystävien kollektiivia vahvistamalla etnistä, uskonnollista, kielellistä ja kulttuurista homogeenisuutta. (Bauman 1990, 154) Kollektiivin yhtenäisyyden eli identiteetin idem-ulottuvuuden luominen perustuu Suomi 2015 -strategiassa pitkälti kulttuurisen yhtenäisyyden esittämiseen. Pasi Saukkosen (1996, 13-14) mukaan kansallisen kulttuuri-identiteetin tavallisimpia viittauskohteita ovat olleet erityisesti kieli ja uskonto sekä arvot, tavat, asenteet, ideaalit, elinkeinot ja persoonallisuuspiirteet, jotka tuovat kansallisen identiteetin lähelle kansanluonnekirjallisuutta. Siinä kansanluonnetta on selitetty muun muassa maantieteellisillä ja ilmastollisilla olosuhteilla. (ibid) Näin pitkälle Suomi 2015 -strategiassa ei mennä, mutta ystävien kollektiivin sisäiseen yhtenäisyyteen liittyvät kertomuksessa vahvasti arvot, asenteet, tavoitteet ja uskonto. Kieli ei strategiassa nouse esiin kansallisen identiteetin ja yhtenäisyyden tekijänä.

Kertomuksessa ystävien kollektiivin yhtenäisyyttä vahvistetaan antamalla kansalliselle yhteisölle paljon ominaisuuksia, jotka viittaavat samuuteen. Tarinassa muun muassa määritellään ”suomalaiset perusarvot” (ks. s 33 ja Nro 6, 9) ja puhutaan yhteisestä arvopohjasta. ”Suomalaiseen arvomaailmaan” kuuluvat kertomuksessa ”perheen ja lähiyhteisön tuoma turva ja sen arvostus” (Nro 6, 9). Lisäksi esiin nostetaan ”yksimielisyys tärkeimmistä tavoitteista” (Nro 5, 9) ja ”luja yhdessä tekemisen perinne” (Nro 5, 11), jotka vahvistavat mielikuvaa ystävien yhteisön homogeenisuudesta ja yhteisön jäsenten välillä vallitsevasta läheisestä yhteydestä. Yhteisön kansallista identiteettiä tuotetaan myös persoonallisuuspiirteiden kautta. Erityinen suomalainen persoonallisuuspiirre on strategiassa ”omatoiminen sisukkuus”, jonka säilyttämistä pidetään tärkeänä (Nro 5, 10). Euroopan unionin harmonisointikehityksen yhteydessä

suomalaiset puolestaan nähdään ”helposti myöntyväisinä ja sopeutuvaisina” (Nro 3, 9). Suomalaiseen persoonallisuuteen kuuluu strategiassa yhtäältä sisukkuus ja toisaalta liiallinen myöntyväisyys ja nöyrä asenne. Ystävien yhteisön kansallista identiteettiä samuutena, idem, rakennetaan strategiassa varsin perinteisistä aineksista.

”Yhtenäinen kristillinen perusta on myös vahvuus. Meiltä puuttuu maailmalla yleinen epäluulo kirkkokuntien ja uskontojen välillä.” (Nro 3, 6-7)

Näihin perinteisiin aineksiin kuuluu myös uskonto. Strategiassa ystävien kulttuurisella yhteisöllä on myös yhtenäinen kristillinen perusta. Tämä sulkee voimakkaasti sisään kristityt ja sulkee yhtä voimakkaasti muiden uskontoryhmien edustajat yhteisön ulkopuolelle eli rakentaa ystävien ja vihollisten vastakkainasetteluun perustuvaa järjestystä. Kristinusko ystävien ja vihollisten vastakkainasettelussa asettuu määrittämään sisäpuolta ja ystäviä, kun muista uskonnoista tulee sen vastakohta eli toinen, joka määrittää ulkopuolta ja vihollisia. Tämän jaottelun mukaisesti Suomessa asuvat muut kuin kristityt määritellään potentiaalisiksi vihollisiksi tai vähintäänkin ulkopuolisiksi.

Kertoja luo ystävien kollektiivia vahvistamalla mielikuvaa yhteisestä uskonnollisesta perustasta kansallisen identiteetin osana. Tästä syystä Suomi esitetään strategiassa täysin uskonnollisia erimielisyyksiä vailla olevana yhtenäisenä kristillisenä kokonaisuutena, vaikka Suomessa kristillinen perusta voi todellisuudessa olla rapistumassa, sillä kirkosta eroaminen on ollut vilkasta viime vuosina. Myös eri kirkkokunnat ja niiden väliset erimielisyydet lienevät arkipäivää myös Suomessa – etenkin jos ne määritellään kristinuskon näkökulmasta kansallisen yhteisön ulkopuolelle. Homogeenisuuden ja yksimielisyyden mielikuvan luomiseksi kaikki ristiriidat kuitenkin häivytetään. Suomi 2015 -strategiatarinaa liittyy pyrkimys yhteisön homogeenisuuden ja sen sisäisen järjestyksen luomiseen sisäpuolen ja ulkopuolen välisen vastakkainasettelun pohjalta. Kristillinen perusta nostetaan strategiassa esiin homogeenista yhteisöä symboloivana ominaisuutena ja vastaavasti heterogeenisyydestä, eli tässä uskontojen moninaisuudesta, kertovat piirteet rajataan yhteisön ulkopuolelle.

Pasi Saukkosen (2005, 99) mukaan länsimaiden maallistuminen, monikulttuuristuminen ja erilaiset uskonnollisen fundamentalismin ilmaukset ovat korostaneet uskonnon ja siihen liittyvän symboli- ja arvomaailman merkitystä viime aikoina. Esimerkiksi Eurooppalaisen identiteetin yhteydessä viitataan usein maanosan kristillisiin juuriin, ja unionin perustuslaki sekä Turkin mahdollinen EU-jäsenyys ovat pitäneet yllä keskustelua unionin uskonnollisesta identiteetistä. Yhtenäisen kristillisen perustan korostaminen Suomen kansallista yhteisöä luonnehtivana piirteenä Suomi 2015 -strategiassa heijastaa mahdollisesti tätä yleisempää uskonnon merkityksen vahvistumista nykyaikana.

Identiteetin idem-ulottuvuuteen liittyvät yhteisölle annetut ominaisuudet, samuudet, mutta myös ajallinen jatkuvuus, jota käsittelen seuraavaksi. Suomi 2015 -strategiassa menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus nivoutuvat yhteen komedian juonilajin tapaan jäsentyneeksi kertomukseksi. Yhteisellä menneisyydellä on strategiassa suuri merkitys yhteisön yhtenäisyyttä vahvistavana sekä kuvitellun yhteisön veljeyttä tuottavana tekijänä. Kansallisvaltiot rakentavat yhteisiä historiallisia muistoja ja tekevät parhaansa tukahduttaakseen sellaiset muistot, jotka eivät sovellu yhteiseen jaettuun traditioon (Bauman 1990, 154). Yhteisen historiallisen menneisyyden avulla Suomi 2015 -strategiassa tuotetaan ”meitä” yhteenkuuluvuuden tunteeseen perustuvana yhteisönä.

Ernest Renan (1990, 14-19) korostaa jaettujen muistojen ja kokemusten merkitystä kansallisen ajatuksen rakentumisessa. Hänen mukaansa kansakunta ei synny kielen, kulttuurin, uskonnon eikä verisiteiden perustalle, vaan yhteenkuuluvuuden tunteen pohjalle. Kansakunta on Renanin (1990, 19) mukaan laajamittaista solidaarisuutta, joka perustuu tunteelle menneisyydessä tehdyistä uhrauksista ja valmiudelle tehdä uhrauksia myös tulevaisuudessa. Erityisesti sankarillinen menneisyys ja suurmiehet ovat tärkeää sosiaalista pääomaa, jolle kansallinen ajatus rakentuu. Kansakunnalle yhteisiä tapoja tai rajoja tärkeämpiä ovat menneisyyden loisteliaas perintö, jaettu ja toteutettavissa oleva tulevaisuudensuunnitelma tai tietoisuus siitä, että on yhdessä kärsitty, toivottu ja nautittu. Nämä asiat yhdistävät ihmisiä kielieroista tai erilaisista etnisistä taustoista riippumatta.

Lisäksi Renanin (1990, 19) mukaan kärsimys yhdistää enemmän kuin ilo, jolloin kansallisten muistojen kohdalla surun ja kärsimyksen täyttämät muistot ovat voitokasta menneisyyttä arvokkaampia. Näin on, sillä ne asettavat velvollisuuksia ja tehtäviä ja vaativat yhteisiä ponnistuksia. Kärsimysten täyttämien muistojen yhteishenkeä luovaa vaikutusta käytetään myös Suomi 2015 -strategiassa, kun Suomen menneisyys esitetään olemassaolotaistelun täyttämänä aikana ja siitä selviytyminen sankarillisuuden osoituksena. Menneisyyden kuvaamisella pyritään vahvistamaan ystävien yhteisön kansallista identiteettiä luomalla yhteenkuuluvuuden tunnetta menneisyyden yhteisten kokemusten kautta.

”Suomalainen luovuus on tuottanut meille selviytymisen edellytykset monissa vaikeissa historian käänneissä. Resurssien niukkuus ja ankarat olosuhteet olisivat nujertaneet kansakunnan, jolta puuttuu oivalluskyky elinkeinojen kehittämisessä, sotien puristuksessa, luonnonolosuhteiden voittamisessa ja niukkojen luonnonvarojen käyttämisessä. Me olemme kuitenkin osanneet käyttää mielikuvitustamme ja pystyneet jalostamaan sen kaikkia kansalaisia hyödyttäväksi, yhteiskuntaa eteenpäin kuljettaviksi innovaatioiksi.” (Nro 6, 5-6)

Suomen ja suomalaisten sankarillisiin ominaisuuksiin liitetään luovuus, oivalluskyky ja muutoskyky, joiden kerrotaan olleen syy sen vaikeasta menneisyydestä selviytymiseen. Suomi kansakuntana esitetään myyttisenä sankarina, joka ei nujertanut vaikeissa olosuhteissa, vaan raivasi tiensä eteenpäin. Kertomus esittää ja tuottaa ”meidän” yhteiset muistomme sankarillisesta menneisyydestä, jolloin olemme taistelleet sotien ja muiden vaikeiden olosuhteiden puristuksessa. Menneisyyden ja sankarillisen olemassaolotaistelun kuvaaminen ”meidän historianamme” luo mielikuvan yhteisistä uhrauksista ja jaetuista kokemuksista. Se luo Suomea kuviteltuna yhteisönä, jonka asukkaiden välillä vallitsee olemassaolotaistelun kautta muodostunut syvä yhteys ja veljeys.

Suomi 2015 -strategia toimii Hobsbawmin (1983) määrittelemän keksityn tradition tapaan ja käyttää historiaa legitimoimaan omaa toimintaansa ja rakentamaan ryhmän yhteenkuuluvuutta. Strategiassa luodaan yhteinen historia, josta on eliminoitu yhteiselle traditiolle epäsovikat piirteet, kuten esimerkiksi kansalaissodan muisto. Keksityn tradition tapaan kertomuksessa rakennetaan yhteys soveliaan historian ja menneisyyden kanssa (Hobsbawm 1983, 1-2), jolloin yhteenkuuluvuuden tunnetta luova Suomen

menneisyys pelkistyy ankaraksi, vaikeiden olosuhteiden, sotien ja olemassaolotaistelun ajaksi. Yhtenäisyyttä vahvistavat muistot valitaan yhteisen historian kuvastoon, ja ristiriidat sekä yhteenkuuluvuuden tunnetta murentavat kokemukset eliminoidaan siitä. Lopputulos on abstrakti, jotta se yhdistäisi mahdollisimman monia ihmisiä.

Ajallinen jatkuvuus liittyy myös identiteetin idem-ulottuvuuteen, jonka kautta identiteetin jatkuvuus muutoksissa tulee ymmärrettäväksi. Strategiassa näin käy, kun tarina kuvaa menneisyyttä eli sitä mistä me olemme tulossa, käy nykyisyyden aikaulottuvuudella läpi, missä me olemme nyt, ja siirtyy tulevaisuuden tilanteen hahmottamiseen, eli siihen minne me olemme menossa. Suomi 2015 -strategiassa Suomi konstruoidaan ikuisiksi hahmoksi, jolla on ikiaikainen menneisyys olemassaolotaisteluineen, nykyisyys yhteiskunnallisine ongelmineen ja haasteineen sekä äärettömän kauas ulottuva tulevaisuus. Suomen konstruoiminen vakaaksi ja turvalliseksi kaikilla aikaulottuvuuksilla viittaa sen kuvitteelliseen ikuisuuteen ja ajalliseen pysyvyyteen, mikä luo kansalliselle identiteetille kiinnekehdan.

Kansallisen identiteetin ajallinen jatkuvuus ja kestävyys tulee ymmärrettäväksi ”meidän” ollessa mukana strategian tapahtumissa kaikilla aikaulottuvuuksilla.

”Edelliset sukupolvet loivat itsenäisen Suomen ja rakensivat vaurautemme. Nykyisten ja tulevien sukupolvien tehtävänä on kytkeä meidät lujasti kansainväliseen yhteistyöhön ja samalla huolehtia turvallisen oikeusvaltion tulevaisuudesta.” (Nro 5, 9)

Strategia kytkee menneet, nykyiset ja tulevat sukupolvet katkeamattomaksi ketjuksi, joka liittyy kansakuntaan sen muodostajan ja rakentajan roolissa. ”Me” sukupolvien ketjuna ylittää aikaan liittyvän erilaisuuden ja ihmisten erilaisuuden ja liittää yhteen samanlaisten joukkoon kaikki suomalaiset ihmiset historiasta nykypäivään ja tulevaisuuteen. Suomalaisuus on kertomuksessa ajallisista eroista riippumatonta samanlaisuutta. Menneisiin ja tuleviin sukupolviin viittaaminen luo myös mielikuvan suomalaisista suurena perheenä tai sukuna, jonka edustajilla on sama alkuperä. Kansakunnan rakentaminen on strategiassa päättymätön ja ikuinen projekti, jossa uudet sukupolvet jatkavat siitä, mihin vanhemmat sukupolvet ovat työnsä päättäneet ja muodostavat näin katkeamattoman ketjun kansakunnan rakentajia. Kullakin

sukupuolvella on oma tehtävänsä ja kullekin ajalle muodostuvat omat haasteensa, jotka määrittävät kansakunnan rakentajien tehtävää. Kansakunnan rakentamisen projekti jäsentää kertomuksen ajallisuutta ja luo kansalliselle identiteetille ajallista jatkuvuutta. Se luo ystävien yhteisölle ajallisista muutoksista riippumattoman tehtävän ja merkityksen.

Samalla kun identiteetille annetaan ominaisuuksia eli määritellään yhteisöä symboloivia asioita, suljetaan sen ulkopuolelle niitä ihmisiä, joilla noita ominaisuuksia ei ole. Näin identiteetille annetut ominaisuudet määrittävät sisäpuolta ja samalla rakentavat sen vastakohtaksi ulkopuolen ja viholliset. Meidän erottautuminen muista tai toisista liittyy identiteetin ipse-ulottuvuuteen. Sen näkökulmasta Suomi 2015 -strategiassa Suomen yhteisön ulkopuolelle jäävät ne, jotka eivät jaa samaa arvomaailmaa, asenteita, persoonallisuuspiirteitä ja tapoja – uskonnosta puhumattakaan – jotka yhdistävät ”meitä” ja muodostavat kuvitellun yhteisön jäsenten välisen yhteyden. Olen liittänyt nämä kertomuksessa esitetyt ”meitä” yhdistävät tekijät tavallisiin kansalliseen kulttuuri-identiteettiin liitettäviin piirteisiin. Varsinaiseen ”omaperäiseen kulttuuriin” tai ”kansalliseen identiteettiin” Suomi 2015 -strategiassa liitetään kuitenkin arvoja ja asenteita vahvemmin taiteet ja kulttuuriharrastukset.

”Suomalaisten luovuutta todistaa meidän kulttuurimme monipuolisuus. Omaperäinen kansallinen identiteettimme on synnyttänyt maailmanluokan taitelijoita, laajan kulttuuriharrastusten kirjon kansalaisten keskuudessa sekä runsaasti ainutlaatuisia kykyjä lukuisilla elämänaloilla.” (Nro 6, 6)

Suomalaisella omaperäisellä kulttuurilla tarkoitetaan kertomuksessa maailmalla menestyneitä taiteilijoita, kansalaisten kulttuuriharrastusten moninaisuutta ja erilaisia ”ainutlaatuisia kykyjä”. Omaperäinen kulttuuri esitetään abstraktilla ja yleisellä tasolla, jotta siihen on helppo samastua. Moni muukin kansallisuus tunnistaa varmasti itsensä yllä olevan katkelman viimeisestä lauseesta. Yhteisöä symboloivat kuitenkin parhaiten abstraktit ominaisuudet ja samuudet. Liian konkreettinen ja täsmällinen suomalaisen kulttuurin kuvaus latistaisi illusion yhteisön identiteetistä ja rajaisi useampia ihmisiä yhteisön ulkopuolelle. Suomalaista omaperäistä kulttuuria alleviivataan erityisesti monikulttuurisuuden yhteydessä.

”Jotta Suomesta kehittyisi aidosti monikulttuurinen sivistisyhteiskunta, meidän täytyy ymmärtää oman kulttuurimme omaperäisyys, vahvuutemme ja erityispiirteemme.” (Nro 4, 9)

”Suomalaisten vahvat juuret omassa kulttuuripiirissä ja terve kansallinen identiteetti antavat hyvät lähtökohdat toimintaan monikulttuurisessa yhteisössä.” (Nro 2, 9)

Globalisaatio on johtanut yhteiskuntien monikulttuuristumiseen ja lisännyt ihmisten liikkuvuutta. Monikulttuurisuus on väistämätön ilmiö ja se nähdään myös arvokkaana tulevaisuuden yhteiskunnan piirteenä ja osana kilpailukykyistä yhteiskuntaa. Suomalaisen kulttuurin ja monikulttuurisen välille muodostuu kertomuksessa kuitenkin mielenkiintoinen jännite. Vaikka monikulttuurisuus nähdäänkin tulevaisuuden yhteiskunnan arvokkaana piirteenä, kulttuuria luonnehditaan tulevaisuudessakin suomalaiseksi omaperäiseksi kulttuuriksi. Suomalainen kulttuuri ei sulaudu monikulttuurisuuteen, vaan Suomeen pyritään rakentamaan monikulttuurisuutta, josta suomalainen omaperäinen kulttuuri selvästi erottautuu. Kertomus tuottaa kulttuurisia erotteluja, sillä pelkästään monikulttuurisuus käsitteenä sisältää oletuksen monista kulttuureista, jotka ovat eroteltavissa toisistaan. Strategia tuottaa monikulttuurista yhteisöä, joka perustuu kulttuurien välisiin erotteluihin ja jossa suomalainen kulttuuri on aina ainutlaatuinen ja omaperäinen, kun monikulttuurinen on toinen ja marginaalinen.

”Monikulttuurisen yhteiskunnan luomiseksi on tuotava esiin hyviä esimerkkejä siitä, miten maahanmuuttajat ovat ajan mittaan muuttuneet uussuomalaisiksi syntyperästään tai äidinkielestään riippumatta.” (Nro 2, 10)

Monikulttuurista yhteiskuntaa luotaessa esitetään ajatus, että maahanmuuttajat ”muuttuvat uussuomalaisiksi ajan mittaan”, mikä on ristiriidassa monikulttuurisuuden idean kanssa. Suomalaista kulttuuria ei pyritäkään kehittämään aidosti monikulttuuriseksi, vaan monikulttuurinen halutaan muuttaa monokulttuuriseksi. Tällöin kansallisissa esityksissä yhteisöstä voidaan jatkossakin nostaa esiin ”omaperäisen suomalaisen kulttuurin” piirteet koko yhteisöä symboloivina piirteinä. ”Uussuomalaisiksi” muuttuneet vähemmistöt erotetaan suomalaisista ja suljetaan marginaaliin suomalaisuuden esityksissä. Kansallinen kulttuuri luo tässä kansallisen identiteetin yhden ulottuvuuden, joka synnyttää jakoja sisäpuoleen ja ulkopuoleen yhteisön sisällä esimerkiksi suomalaisten ja maahanmuuttajien välille sekä toisaalta myös erottelee yhteisön suomalaisen kulttuurin perusteella muista yhteisöistä ja kulttuureista maailmalla. Erottautuminen tapahtuu sekä yhteisön sisällä jakona meihin

ja muihin, ystäviin ja potentiaalsiin vihollisiin, mutta myös yhteisön ulkopuolella suhteessa muihin yhteisöihin.

Monikulttuurisuuden teemaa strategiassa voidaan tarkastella myös Baumanin (1990) teorian näkökulmasta, jolloin monikulttuurisuus merkitsee ambivalenssia, koska sitä ei voi luokitella ystävien ja vihollisten vastakkainasettelun kautta. Monikulttuurisuus on väistämätön ja hyväksi esitetty ilmiö, mutta se edustaa siitä huolimatta ambivalenssia täsmällisesti määritellyn sisäpuolen ja ulkopuolen jakoon perustuvassa järjestyksessä. Ystävien sisäpuoleen on määritelty omaperäinen suomalainen kulttuuri ja kristillinen perusta, kun ulkopuolelle jäävät kaikki muut piirteet. Baumanin (1990, 161-162) mukaan valtiot ovat pyrkineet sulauttamaan omaan kokonaisuuteensa esimerkiksi alueella olevien kilpailevien yhteisöjen jäseniä pyrkiessään rakentamaan ystävien kollektiivia. Samaan tapaan monikulttuurinen pyritään sulauttamaan Suomi 2015 -strategiassa rakennettuun ystävien ja vihollisten järjestelmään luokittelemalla se ystäviin ja sisäpuoleen eli suomalaiseen kulttuuriin.

Baumanin (1990, 162-163) mukaan kansallisvaltioiden sulauttamispyrkimykset eivät koskaan täysin onnistuneet, eivätkä sulautetut yksilöt koskaan saavuttaneet täysimääräistä valtayhteisön jäsenyyttä muun muassa, koska he olivat saaneet jäsenyytensä eri tavalla kuin muut ”alkuperäiset” jäsenet. He eivät myöskään löytäneet yhteyttä muihin kuin omasta vanhasta yhteisöstään tulleisiin ihmisiin ja päätyivät täsmälleen yhtä marginalisoiduiksi kuin sulauttamista edeltäneessä tilanteessa. (ibid) Samankaltaista tilannetta heijastaa Suomi 2015 -strategiassa ajatus maahanmuuttajien ”muuttumisesta uussuomalaisiksi”. Maahanmuuttajat monikulttuurisuuden edustajina halutaan sulauttaa ystävistä muodostuvaan kansakunnan homogeeniseen kokonaisuuteen, mutta sulauttaminen ei täysin onnistu, jolloin monikulttuurisesta tulee suomalaisen sijaan uussuomalainen. Sulautettu osa erottuu alkuperäisistä ystävien kollektiivista ja jää marginaaliin. Uussuomalainen on jotakin ystävien ja vihollisten väliltä eli epämääräinen ja tuntematon tekijä, joka häiritsee vastakkainasetteluun perustuvaa järjestystä. Monikulttuurisuus aiheuttaa särön Suomi 2015 -strategiassa rakennettuun kaksijakoiseen maailmaan ja sen selkeyteen.

Kansallisvaltion pyrkimys rakentaa sellainen elämismaailma, jossa olisi vain syntyperäisiä patriootteja, jotka ovat ystäviä, sekä ulkomaalaisia, jotka ovat todellisia tai potentiaalisia vihollisia, on tuomittu epäonnistumaan, sillä muukalaiset kieltäytyvät sopeutumasta kahtiajakoon meidän ja muiden kesken ja heidän voimansa ja lukumääränsä kasvaa sitä mukaa, kun kahtia jakamisen yritykset kovenevat. (Bauman 1990, 154-155) Monikulttuurisuus jää Suomi 2015 -strategiassa tällaiseksi ”muukalaiseksi” eli on vastakkainasetteluun perustuvassa järjestelmässä yhteensopimaton tekijä, joka kieltäytyy sulautumasta järjestelmään. Se merkitsee ambivalenssia ja modernin epämääräisyyden tunkeutumista strategian selkeään järjestykseen.

3.4.3 Kansallinen identiteetti vastakkainasettelun järjestyksenä

Suomi 2015 -strategia tuottaa ”meille suomalaisille” ja Suomelle uutta kansallista identiteettiä, joka rakentaa sisäpuolen ja ulkopuolen eli ystävien ja vihollisten vastakkainasetteluun perustuvia jakoja. Strategiassa identiteetin idem-ulottuvuus tuottaa ystävien kollektiiville sisäisen yhtenäisyyden ja ajallisen jatkuvuuden. Se tapahtuu esittämällä meidät kulttuurisesti yhtenäisenä yksikkönä, jota yhdistävät persoonallisuuspiirteet, tavat, tavoitteet, asenteet, arvot, uskonto ja omaperäinen kulttuuri menestyvine taiteilijoineen. Kulttuurisen yhtenäisyyden lisäksi meitä yhdistävät yhteinen menneisyys ja tulevaisuus, joihin molempiin liittyy taistelua ja sinnikkyyttä. Jatkuvuus ja pysyvyys ajassa luodaan esittämällä kansakunta ikuisena ja olemukseltaan pysyvänä sekä puhumalla ”meistä” niin historiassa kuin tulevaisuudessakin samanlaisena, jolloin myös ”me” rakentuu olemukseltaan samanlaiseksi kaikkina aikoina ja ylittää ajalliset erot. Jatkuvuus ajassa syntyy myös kansakunnan rakentamisprojektin kautta. Nämä piirteet muodostavat idem-identiteetin ulottuvuuden ja määrittävät kertojan muodostamassa järjestyksessä sisäpuolta.

Kansallisen identiteetin idem-ulottuvuus luo myös kuvitellun yhteisön jäsenten välistä veljeyttä. Identiteetille annetut samuuden ja yhtenäisyyden ominaisuudet tuottavat mielikuvan strategiassa kuvatun Suomen yhteisön jäsenten välillä vallitsevasta läheisestä yhteydestä. Se perustuu yhteisiin kokemuksiin ja tekoihin menneisyydessä, yhteiseen kulttuuriin, arvoihin, tapoihin ja uskontoon. Yhteisön jäsenten välille voidaan

strategian kuvauksen perusteella kuvitella läheinen ja vahva yhteys, vaikka jäsenet eivät koskaan tulisi tapaamaan tai tuntemaan kaikkia muita yhteisön jäseniä.

Identiteetin ipse-ulottuvuus rakentaa identiteetin ainutlaatuisuutta ja muodostaa eroja muihin. Identiteetille annettujen ominaisuuksien kautta se erottautuu ulkopuolesta. Sisäpuolen ja ulkopuolen vastakkainasettelun epäsymmetrisyys tulee tässä esiin. Ystävät nimittäin määrittelevät vihollisia, eli ulkopuoli määrittyy sisäpuolen kautta, jolloin se on sitä mitä sisäpuoli ei ole. Yhteisön sisällä yhteisöä yhdistävien ominaisuuksien kautta tapahtuu erottelu meihin suomalaisiin ja muihin, joita annetut ominaisuudet eivät luonnehdi. Yhtenäinen yhteisöidentiteetti erottelee Suomen muista yhteisöistä ja rakentaa eroa ulkopuolen ja sisäpuolen välille. Suomalainen kulttuuri ja menneisyys erottavat strategiassa yhteisön ehkä selkeimmin muista yhteisöistä. Erityistä suomalaista menneisyyttä kun ei voi olla muilla yhteisöillä. Kysymys on nimeämisestä, jossa omaa yhteisöä symboloivat yleismaailmallisetkin asiat nimetään erityisesti suomalaisiksi asioiksi, jolloin niistä tulee erityisiä ja ainutlaatuisia. Suomalaiset arvot ja suomalainen menneisyys erottavat ”meidät” muiden yhteisöjen arvoista ja menneisyydestä ja tekevät meistä ainutkertaisia.

Vastakkainasetteluun perustuvaa järjestystä rakennetaan strategiassa myös muiden identiteetille annettavien ominaisuuksien kautta. Tarkastelen näitä ominaisuuksia Jorma Anttilan (1996) teorian kautta. Anttila (1996, 203-205) on tutkinut suomalaisuuden sisältöjä ja jakanut identiteetin kahteen ulottuvuuteen, identiteettiin itsellemme ja identiteettiin muille. Identiteetissä itsellemme korostuu kulttuurinen itseymmärrys ja itseys. Sen keskiössä on oma erityisyys ja ainutlaatuisuus ja sitä ilmentävät esimerkiksi oman historian, kielen ja käytäntöjen tunteminen sekä mentaliteetin erittely. Kun kansalliseen identiteettiin kytketään näitä identiteettiin itsellemme liittyviä viittauskohteita tulee identiteetistä subjektiivisesti sitovampi. (ibid) Suomi 2015 -strategian muodostamassa uudessa Suomi-identiteetissä sisäpuolta yhdistävissä piirteissä korostuu identiteetti itsellemme. Esimerkiksi yhteisön sisäinen yhtenäisyys rakennetaan strategiassa suurelta osin kulttuuri-identiteetin piirteiden kuten arvojen ja uskonnon pohjalle. Myös itseymmärrys siitä, mistä me olemme tulossa ja minne menossa on osa identiteettiä itsellemme (ibid, 203). Suomi 2015 -strategiassa identiteetin ajallinen jatkuvuus voidaan nähdä siten idem-identiteetin ulottuvuuden

lisäksi myös identiteetti itsellemme -ulottuvuuden näkökulmasta: se on osa identiteettiin kuuluvaa itseymmärrystä.

Uuteen Suomi-identiteettiin vastakkainasettelun järjestyksenä liittyy myös identiteettiin muille kuuluvia piirteitä. Anttilan (1996, 203-206) mukaan identiteetissä muille korostuu vertailu muihin ja se viittaa sellaisiin identiteetin sisältöihin, jotka ovat suhteellisen abstrakteja ja sisällöllisesti verrannollisia minkä tahansa muun kansallisuuden sisältöjen kanssa. Identiteetti muille viittaa melko universaaleihin piirteisiin ja kiinnittyy viitteisiin, joilla ei ole erityistä kansallista perustaa. Identiteettiin muille kuuluvat piirteet eivät kiinnity kulttuuriseen merkitysmaailmaan samalla tavalla kuin identiteettiin itsellemme liittyvät piirteet, eivätkä ne myöskään ole samaan tapaan subjektiivisesti sitovia. Näitä piirteitä voivat olla esimerkiksi demokratia ja elintaso.

Identiteetti muille uuden Suomi-identiteetin kohdalla nousee esiin, kun Suomen kansallista yhteisöä luonnehtiviksi piirteiksi kertomuksessa rakentuvat esimerkiksi turvallisuus, hyvinvointi, tasa-arvo, demokratia, puhdas luonto, huipputeknologia, osaaminen ja kilpailukykyisyys. Puhdasta luontoa lukuun ottamatta nämä kaikki ovat yhteiskuntaan ja talouteen liittyviä abstrakteja asioita ja verrannollisia muiden kansallisten sisältöjen kanssa. Myös puhdas luonto on hyvin universaali eikä erityisesti kansallinen asia. Nämä piirteet eivät luonnehdi Suomea kaikissa ajoissa, mutta ne ovat piirteitä, joita pidetään kertomuksessa paljon esillä. Niitä jalostetaan kertomuksen aikana ja niiden halutaan nousevan tulevaisuuden Suomea luonnehtiviksi piirteiksi. Ne liitetään siten vahvasti osaksi kansallista yhteisöä ja sen identiteettiä, jolloin ne asettuvat määrittämään vastakkainasettelun järjestyksessä sisäpuolta. Nämä piirteet ovat sellaisia asioita, jotka yleensä nostetaan esiin esimerkiksi ulkomaalaisille matkailijoille suunnatuissa esitteissä. Niiden kautta Suomea esitetään ulospäin.

”Suomi on kansainvälisessä vertailussa yhä turvallinen maa. Moneen lähialueen maahan verrattuna –puhumattakaan maailman kriisipesäkkeistä – meidän yhteiskuntamme sisäinen tila on rauhallinen ja vakaa, elinympäristömme puhdas, elintarvikkeemme ja matkailukohteemme turvallisia.” (Nro 4, 12)

Turvallisuus on kertomuksessa hyvin keskeinen teema ja se määrittää ystävien yhteisön sisäpuolta. Ulkopuoleksi määrittänyt siten turvattomuus, sodat, kriisit ja konfliktit eli

ilmiöt, joihin liittyy sisäpuolen vakauden ja järjestyksen vastakohtat epävakaus ja sekasorto. Puhtaus elintarvikkeiden ja luonnon kohdalla sisäpuolen määrittäjänä rakentaa vastakkainasettelua, jossa ulkopuolta määrittävät epäpuhdas, saastunut ja pilaantunut. Turvallisuus ja puhtaus ovat keskeisiä uuden Suomi-identiteetin abstrakteja identiteettiä muille viittaavia piirteitä, jotka luonnehtivat sisäpuolta. Muita sisäpuolta luonnehtivia piirteitä ovat kilpailukykyisyys, osaaminen ja teknologia. Niiden kautta yhteisön vastakkaiseksi ulkopuoleksi määrittyvät esimerkiksi vähemmän kehittyneet maat.

Identiteettiä muille liittyy verrannollisuus (Anttila 1996, 203) ja strategiassa näistä yhteisölle annetuista piirteistä kerrotaan usein vertailun kautta. Strategiassa kerrotaan esimerkiksi, että ”Suomen innovaatioympäristö on yksi maailman ja Euroopan tehokkaimpia” (Nro 2, 8), mikä erottaa Suomen muista vähemmän tehokkaita innovaatioympäristöjä tarjoavista maista. Lisäksi Suomi on muun muassa ”maailman luovim ja innovatiivisin maa” (Nro 6, 5) ja siellä on ”parhaat edellytykset yritysten kilpailukykyyn rakentamiselle” (Nro 5, 8). Identiteettiä muille liittyvien piirteiden avulla korostetaan omaa paremmuutta ja erityisyyttä muihin kansakuntiin ja yhteisöihin verrattuna.

”Suomalaisen yhteiskunnan vahvuuksia ovat toimiva hallintokoneisto ja avoin demokratia. Suomessa virkamiehet ja päätöksentekijät eivät ole lahjottavissa ja yhteiskuntamme onkin yksi vähiten korruptoituneita koko maailmassa.” (Nro 6, 9)

Suurin osa identiteettiä muille viittaavista piirteistä uudessa Suomi-identiteetissä viittaa talouteen ja yhteiskuntaan. Jälkimmäiseen viittaavat tässä vastakkainasettelussa sisäpuolta määrittävät demokratia ja korruptoitumattomuus. Ne ovat piirteitä, joita pidetään esillä kertomuksessa niin nykyhetkessä kuin tulevaisuudessakin. Niiden lisäksi turvallisuus ja puhdas luonto ovat selkeästi kaikissa ajoissa samanlaisina pysyviä piirteitä, jotka luovat kansakunnan hahmolle kokonaisuutena pysyvyyttä ja ajallista jatkuvuutta eli identiteetin idem-ulottuvuuden. Niitä pidetään myös kertomuksessa eniten esillä. Tälle pysyvyydelle rakentuu myös kansallisen me-identiteetin ajallinen jatkuvuus.

Strategiassa muodostuva uusi Suomi-identiteetti rakentaa ystävien ja vihollisten, sisäpuolen ja ulkopuolen vastakkainasetteluun perustuvaa järjestystä. Sisäpuolelle annettuja ominaisuuksia voidaan jaotella yksilöitä sitoviin ja abstrakteihin piirteisiin. Identiteetti itsellemme koostuu suomalaisille määritellyistä arvoista, persoonallisuuspiirteistä, uskonnosta, kulttuurista ja tavoista. Sen kautta muodostuu itseymmärrys siitä, keitä ”me” olemme ja millaisia ”me” olemme. Identiteetti muille rakentuu abstraktien yhteiskunnallisten ja taloudellisten piirteiden kuten demokratian, kilpailukyvyn ja osaamisen kautta. Se liittyy yhteisön identiteettiin piirteitä, jotka eivät sido yksilöitä kovinkaan paljon toisin kuin ne piirteet, jotka koskevat identiteettiä itsellemme. Kuitenkin identiteettiin muille viittaavat piirteet rakentavat merkittävällä tavalla sisäpuolen ja ulkopuolen välistä vastakkainasettelua. Niiden kautta ystävien yhteisö nähdään strategiassa myös abstraktimpana taloudellis-yhteiskunnallisena yhteisönä.

3.4.4 Tehty itsestänselvyys ja luonnolliset valinnat

Ystävien ja vihollisten vastakkainasetteluun perustuva järjestys luo selkeyttä, sillä se luokittelee maailman moninaiset ilmiöt selvästi kahteen ryhmään eli esimerkiksi hyviin ja pahoihin, kauniisiin ja rumiin tai ystäviin ja vihollisiin, jolloin ilmiöiden tulkitseminen ja valintojen tekeminen muodostuu hyvin yksinkertaiseksi tapahtumaksi. (Bauman 1990, 144) Valinnoista tulee itsestään selviä, sillä maailmasta on eliminoitu kaikki epäselvät vaihtoehdot ja sävyt. Näin rakentuu myös kansallisen identiteetin itsestänselvyys Suomi 2015 -strategiassa. Selkeys perustuu strategiassa vaihtoehtojen vähäiseen määrään ja niiden selkeään keskinäiseen vastakkaisuuteen.

Kansallinen identiteetti tekee inhimillisen moninaisuuden ymmärrettäväksi yksinkertaisella erottelulla meihin ja muihin. Strategiassa kansallinen identiteetti rakentaa jakoa sisäpuoleen ja ulkopuoleen sille annettujen ominaisuuksien kautta. Sisäpuoleen kuuluu yhteinen suomalainen kulttuuri, arvot, tavat, perinteet ja uskonto sekä turvallisuus, vakaus, hyvinvointi, demokratia, korruptoitumattomuus, puhtaus ja huipputeknologia. Ulkopuoleen kuuluvat muut kulttuurit, uskonnot, tavat, perinteet ja arvot sekä turvattomuus, epävakaus, pahoinvointi, muut kuin demokraattiset menettelytavat, korruptio, epäpuhtaus ja alempi teknologisen kehityksen taso.

Kansallisen identiteetin kyseenalaistamattomuus perustuu sisäpuolen ja ulkopuolen välillä tapahtuvan valinnan selkeyteen. Valinta kuulumisesta kansallisen identiteetin määrittelemään sisäpuoleen eli meihin on luonnollinen. Epämääräinen, epävarma ja turvaton ulkopuoli ei ole kovin houkutteleva vaihtoehto.

Suomi 2015 -strategiassa identiteettiin liittyviin itsestäänselvyyksiin kytkeytyvät myös vaihtoehtoiset tulevaisuudennäkymät. Strategian kaksijakoinen maailma tulee hyvin esiin niiden kautta.

”Ihmisten, yritysten ja julkisen hallinnon täytyy kyetä hallitsemaan muutosta, eikä muutos saa viedä meitä. Menestyvä kansa pystyy olemaan muutosten keskelläkin aloitteellinen ja ohjaamaan kehitystä, eikä pelkästään reagoi tai sopeudu siihen.” (Nro 4, 11)

Suomi 2015 -strategiassa tulevaisuutta koskeviin valintoihin ja uhkakuviin liittyy usein ajelehtimisen ja itsenäisen toiminnan ohjaamisen välinen vastakkainasettelu. Ajelehtiminen on merkki heikosta menestymisestä, sillä menestyvä kansa on aloitteellinen ja pystyy vaikuttamaan kehitykseen. Sisäpuoli eli ”me” koostuu selkeästi kehityksen suuntaan aktiivisesti vaikuttavista ihmisistä, kun puolestaan ulkopuolella odottaa ajopuun rooli. Valinta ajelehtimisen ja aktiivisen vaikuttamisen välillä on selkeä ja kytkeytyy myös identiteettiin, sillä ”meihin” liitetään positiiviset mielikuvat ja ulkopuoleen negatiiviset asiat. Strategian tulevaisuuden yhteiskunta rakentuu vastakkainasettelujen kautta, jotka häivyttävät kysymyksiä ja epävarmuutta.

”(…) ajaudummeko tahdottomina tulevaisuuteen, jossa kielteiset tunnusmerkit vain vahvistuvat? Silloin me elämme Suomessa, jossa on tarjolla pelkkiä pätkätöitä ja kaikki innovatiiviset yritykset ovat karanneet ulkomaille. Kansalaisten usko yhteiskuntaan on romahtanut, rasismi ja suvaitsemattomuus voimistuneet, ääri-ilmiöt saaneet yhteiskunnasta niskaotteen ja sosiaalinen yhteenkuuluvuus on murentunut. Kansalaiset kohtaavat toisiaan enää turruttavien viihdevälineiden kautta. Tällaisen tulevaisuuden välttämiseksi on ryhdyttävä pikaisesti toimiin. (...) Jos haluamme säätää tähtäimemme vuoteen 2015, meidän täytyy jo nyt ryhtyä toteuttamaan esimerkiksi seuraavanlaisia tavoitteita: Suomelle tehdään kansallinen luovuusstrategia. (...)” (Nro 6, 6)

Vaihtoehtoiset tulevaisuudennäkymät ovat strategian maailmassa joko hyviä tai pahoja eli ne jäsenyvät vastakkainasetteluun perustuvan järjestyksen mukaisesti.

Vaihtoehtoina on tässä tahdoton ajautuminen tulevaisuuteen, jossa kielteiset tunnusmerkit voimistuvat tai sen välttäminen ryhtymällä kertojan ehdottamiin toimenpiteisiin. Valinta näiden kahden vaihtoehdon välillä on helppo ja se vaikuttaa Baumanin (1990) sanoin luonnonjärjestykseen kuuluvalta välttämättömyydeltä. Luonnollisesti ihmiset valitsevat kaaoksen sijaan järjestyksen ja huonon sijaan hyvän. Näin ihmisten muodostamasta välttämättömyydestä eli Suomi 2015 -strategian kohdalla kertojan asettamasta välttämättömyydestä tulee luonnollista. Siitä tulee immuuni todellisissa valintatilanteissa tapahtuville sattumuksille. (ibid, 144)

”Tulevaisuuden pahimpia uhkakuvia on, että tuotantomme yksipuolistuu, hinnoittelemme itsemme ulos maailmanmarkkinoilta ja kilpailukykyimme romahtaa. Seurauksena olisi yritystoiminnan vaikeudet, konkurssseja, kasvava työttömyys, verotulojen väheneminen ja hyvinvointiyhteiskunnan perustan mureneminen. Väestön ikääntyminen ja varhainen siirtyminen eläkkeelle lisäävät julkisen talouden rahoitusongelmia. Näiden ongelmien ratkaiseminen verotusta kiristämällä vain ehkäisisi hakeutumista työhön ja uusien yritysten perustamista. Talouden yksipuolinen rakenne, heikko yrittäjäyys ja kansainvälisen talouden epävakaus syventäisivät näitä vaikeuksia. Jotta tämä uhkakuva ei toteutuisi meidän on pystyttävä säilyttämään vahvuutemme ja hyödyntämään uudet mahdollisuutemme. Miten siis säilytämme kilpailukykyisen Suomen, tehokkaan hyvinvointiyhteiskunnan ja korkean työllisyyden? (Nro 4, 6)

Tämän uhkakuvan esittelyn jälkeen kertojan esittämät toimenpiteet kilpailukykyisen Suomen säilyttämiseksi näyttävät välttämättömiltä. Kertoja rakentaa tulevaisuuden yhteiskuntaa askel askeleelta luomalla selkeitä hyvä-paha-, järjestys-kaaos -jaotteluja, jotka tekevät valintatilanteista niin itsestään selviä, että niitä ei tarvitse lainkaan pohtia. Valintojen kyseenalaistaminenkin on mahdotonta. Miten hyvän valitsemista tai välttämättömän tekemistä voisi kritisoida? Hyvän ja pahan vastakkainasettelun asetelmaan perustuu strategiassa rakentuvan kansallisen identiteetin ja kertojan esittämän tulevaisuusvision kyseenalaistamattomuus.

Kaunismaan (1997, 227-228) mukaan kansalliseen identiteettiin tiivistyy normatiivista ja ideologista voimaa, sillä se rakentaa käsitystä sosiaalisen ja yhteiskunnallisen kokonaisuuden luonteesta. Se muodostaa ihmisten jakaman teorian siitä, millainen modernin maailman kokonaisluonne on, ja erityisesti siitä, miten ihmiset ovat tai miten heidän pitäisi olla yhteiskunnan jäseniä. Tähän käsitykseen nojaavat kansalaisyhteiskunta, julkisuus ja demokraattiset käytännöt, mutta myös ulkomaalaisten

viha, vähemmistöjen syrjintä ja kulttuurinen sulkeutuneisuus. Kansallisten identiteettien yhteydessä onkin tärkeää tarkastella myös, kuka tai ketkä identiteettien muodostumisen prosesseja ohjaavat tai kontrolloivat. Kollektiivisten identiteettien muodostumisprosessissa ja ylläpitämisessä yhteisön jäsenillä ei juuri koskaan ole tasa-arvoisia mahdollisuuksia vaikuttaa identiteetin ominaisuuksiin.

Suomi 2015 -strategiassa Suomen ja suomalaisuuden sisältöjä ja ominaisuuksia eli uutta Suomi-identiteettiä tuottavat Sitran Suomi 2015 -koulutusohjelmaan kutsumat, yhteiskunnan johtavassa asemassa olevat henkilöt. Suomalaisuutta tuotetaan siten ylhäältä alaspäin. Asiantuntijoiden etujoukko määrittelee, mitä ja keitä me olemme sekä mitä meidän tulevaisuudessa täytyy olla. Sitra käyttää heistä muun muassa nimitystä ”asiantuntevien kansalaisten joukko” (Nro 2, 5). Nämä ihmiset muodostavat rektorin eli strategian kertojan, joka rakentaa itsestään selvien vastakkainasettelujen kautta luonnolliselta vaikuttavan tulevaisuusvision ja kansallisen identiteetin meille. Kokonaisnäkemys maailmasta on yksiselitteinen ja selkeä.

Strategian kertoja kaventaa mahdollisten valinnanvaihtoehtojen määrän kahteen toisilleen vastakkaiseen vaihtoehtoon, jolloin valintatilanteesta tulee helppo. Epämääräinen ja lukemattomia vaihtoehtoisia valintoja sisältävä moderni maailma kaventuu retorin kerronnan kautta hyvän ja pahan välillä tehtäviksi valinnoiksi ja selkeäksi kaksijakoiseksi maailmaksi. Kysymykset ja erilaisten vaihtoehtot ja tulkinnat katoavat retorin rakentamaan itsestäänselvyteen.

Kertojan rakentamaan itsestäänselvyteen katoaa strategiassa myös pitkälti politiikan mahdollisuus ja tila poliittiselle toiminnalle eli kontingenssille sekä uusien näkökulmien ja toimintatilojen avaamiselle (Palonen 1993, 11-13). Kysymysten häivyttämisen ja kaksijakoisten vaihtoehtojen asettamisen kautta keskustelun käyminen erilaisista näkökulmista käy mahdottomaksi. Yksimielisessä, homogeenisessä ja luonnollisessa yhteisössä keskustelua ei tarvita ja politiikka tulee tarpeettomaksi. Vaikuttaisi siltä, että strategiassa politiikan mahdollisuus pyritään eliminoimaan, jotta strategian asettamaa poliittista ohjelmaa, policyä, noudatettaisiin, eikä toisin toimimiseen tai toisin tulkitsemiseen tulisi mahdollisuutta, sillä se saattaisi johtaa ohjelman kyseenalaistamiseen tai toimintaan sitä vastaan. Strategialle keskustelun ja

vaihtoehtojen rajaaminen on toki sallittua, sillä sen tehtävä on määrittää keskeiset keinot tietyn tavoitetilan eli vision saavuttamiseksi. Kaikkien vaihtoehtojen mukaan ottaminen strategiaan ei taida olla mahdollista.

4. Tulevaisuuden Suomi kilpailukyvyn parantamisen projektina

Kritisoin tässä luvussa Suomi 2015 -strategiassa muodostuvaa tulevaisuuden yhteiskuntaa ja kansakuntaa brittiläisen politiikan teoreetikon Michael Oakeshottin (1901-1990) käsitteiden ja valtioiden ideaalityyppejä koskevan teorian näkökulmista. Erittelen ensin tarkemmin käyttämäni käsitteet ja siirryn sen jälkeen tarkastelemaan strategiaa niiden tarjoamista näkökulmista.

4.1 Käsitteistä

4.1.1 Kansalaisten yhteenliittymä ja yritysytteenliittymä

Kansalaisten yhteenliittymä perustuu lakiin ja siinä ihmisiä yhdistävä tekijä on yhteenliittymän lakien kunnioittaminen. Lait ja lakien määrittelemät säännöt säätelevät ihmisten toimintaa ja käyttäytymistä, mutta ne eivät ohjaa mihinkään päämäärään eivätkä ole välineellisiä. Ihmiset ovat vapaita valitsemaan tavoitteensa ja pyrkimyksensä lakien puitteissa. Pyrkinessään päämääriinsä ihmiset ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja tunnistavat siinä toiset yhteenliittymän jäsenet arkikielen kaltaisen moraalisen kielen kautta. (Oakeshott 1975, 122-130)

Yritysytteenliittymä muistuttaa Oakeshottilla (ibid, 114, 315) nimensä mukaisesti liikeyritystä. Siinä toimijoita yhdistää sama päämäärä ja se, että kukin toimija valitsee liittyä yhteen sen ehdoilla. Yhteinen päämäärä voi olla esimerkiksi jonkin toivotun asiantilan edistäminen tai yhteisten etujen turvaaminen, ja se voidaan saavuttaa inhimillisen toiminnan lopputuloksena. Yhteiseen päämäärän lisäksi yhteenliittymä perustuu yhteiseen toimintaan, jossa jäsenet tunnistavat toisensa ja jossa jokainen tietää olevansa päämäärän palvelija. Toimijat ovat yhteistyökumppaneita keskenään

toiminnassa, jonka panos auttaa päämäärän saavuttamisessa. Heitä voi päämäärän lisäksi yhdistää esimerkiksi yhteinen usko, liiketoiminta tai viholliset, kuuluminen samaan ammattikuntaan tai saman yritystoiminnan harjoittajiin ja he voivat muodostaa esimerkiksi armeijan, killan, kyläyhteisön, puolueen tai veljeskunnan (Oakeshott 1975, 114, 315).

Yritysyhteenliittymä muodostuu toimijoiden vapaan valinnan pohjalta. Toimijat tunnustavat tällöin yhteisen päämäärän myös kunkin yksilölliseksi päämääräksi. Tämän valinnan voi peruuttaa ja siten irrottautua yhteenliittymästä. Päämäärän tavoittelu on usein johdettua ja siihen pyrkimisessä on aina kysymys valintojen tekemisestä kontingenteissa tilanteissa. Toimijat yhdistää päämäärään pyrkimiseen kontingentisti liittyvät valinnat tai johdettujen valintojen ja toimien tunnustaminen omiksi. Näin monesta tulee ikään kuin yksi määrätietoinen toimija tai monta toimijaa, joilla on yksi ääni. Tämä ei kuitenkaan merkitse olettamusta yleistahdon tai yhteisen tahdon olemassaolosta. (ibid, 115) Yhteenliittymän taustalla vaikuttaa muun muassa ajatus siitä, että useampien tavoitellessa toivottua lopputulosta sen saavuttaminen on todennäköisempää. Usein myös ajatellaan, että tarkoitus on sitä parempi, mitä enemmän osallistujia toiminnassa on. Sama pätee toiminnan seurausten hyvytyteen. Toimijan mahdollisuudet liittyä toisiin toimijoihin tällä tavoin ovat periaatteessa rajattomat, ja yhteenliittymiä muodostuu aina, kun ihmisillä on yhteisiä intressejä. (ibid, 117-118)

Yritysyhteenliittymään voi liittyä sääntöjä tai säännönkaltaisia järjestelyjä, mutta ne eivät määrittele yhteenliittymää vaan liittyvät kontingentisti tavoiteltavaan päämäärään ja ovat sen palvelijoita kuten ihmisetkin. Yhteenliittymän päämäärä ei ole näiden sääntöjen havaitsemisessa ja noudattamisessa. (ibid, 116-117, 315)

4.1.2 Societas ja universitas

Societas tarkoittaa valtiota kansalaisten yhteenliittymänä eli valtiota lakijärjestelmänä ja lakien toimeenpanijana. (ibid, 242) Yhteenliittymään voi kuulua muitakin sääntöjä ja ehtoja, mutta ne eivät ole välttämättömiä. Societas-valtiossa ihmisiä sitoo toisiinsa vain yhteisten lakien kunnioittaminen, eikä mikään ohjaile heidän päämääriään. Ihmiset

tavoittelevat henkilökohtaisia päämääriään yksin tai joidenkin kanssa yhdessä. Societas-valtion voivat muodostaa esimerkiksi ystävät, naapurit tai samaa kieltä puhuvat ihmiset ja yhteenliittymä voi muodostua valinnan kautta, mutta se ei ole niin keskeisellä sijalla kuin muodostuvan suhteen toiminnan periaatteiden tunnustaminen. Näitä voivat olla esimerkiksi yhteiset kielelliset tai moraaliset ehdot. Valinnan merkitys yhteenliittymän muodostumisessa ei ole niin tärkeä, koska kyseessä ei ole yhteiseen päämäärään pyrkiminen tai yhteenliittymän toiminnan ehtojen muodostaminen. (Oakeshott 1975, 201-203)

Societas on ennen kaikkea lakijärjestelmään perustuva yhteenliittymä. Lain tulkintaa ja toimivuutta voivat säädellä virkaan nimitetyt henkilöt, jotka seuraavat lakien toteutumista, ratkaisevat niihin liittyviä kiistatilanteita ja rankaisevat rikkomuksista. (ibid, 202-203, 313-315) Tällaisen valtion lait jättävät kansalaiset vapaiksi liittymään muihin yhteenliittymiin, kunhan he vain kunnioittavat säädettyjä lakeja. Societas edellyttää itsenäisiä kansalaisia, jotka tavoittelevat itse valitsemiaan päämääriä vuorovaikutuksessa muiden kaltaistensa kanssa. (ibid, 242, 313-315) Se ei edellytä mitään tiettyä hallitusmuotoa, kunhan ihmisiä sitoo toisiinsa yhteisten lakien kunnioitus, eivätkä lait ohjaile heidän päämääriään tai pyrkimyksiään. (ibid, 242-243)

Universitas on valtio ymmärrettynä yritysytteenliittymäksi, jossa sen jäsenet tavoittelevat yhteistä päämäärää. (ibid, 263-264) Päämäärä valtiossa on kaikkien toimijoiden yhteinen hyvä eli suvereeni päämäärä. (ibid, 315) Universitas on eräänlainen sen jäsenten välinen kumppanuussuhde, joka itsessään on henkilö tai henkilön kaltainen. Oakeshottin (1975, 204) mukaan yhteenliittymän luonne on helpompi ymmärtää, kun sitä tarkastelee korporatiivisena yhteenliittymänä. Korporaatio voidaan yhden persoonan sijaan ajatella myös monena persoonana, jotka puhuvat yhdellä äänellä. Korporaatio on moninainen joukko ihmisiä, joilla on yhteinen päämäärä ja keinot toimia sen mukaisesti. Yksimielisyydet ja yhdellä äänellä puhuminen kertovat universitakselle ominaisesta politiikan puuttumisesta. Poliitiikka kiistoina ja kamppailuna todellisuudesta ja sen erilaisista tulkinnoista ei kuulu universitas-valtioon, sillä siellä vallitsee yksimielisyydet yhdestä todellisuuden tulkinnasta (ibid, 163-165).

Universitas-valtiossa jäsenet voivat perustaa johtavia virkoja tai virastoja, joiden henkilöstölle annetaan valtuudet tehdä päätöksiä yhteiseen päämäärään tähtäävistä toimista koko yhteenliittymän nimissä. Korporatiivista omaisuutta ovat yhteenliittymän maa-alue, luonnonvarat ja jopa sen jäsenten lahjakkuus ja taidot. Niiden käyttöä voidaan ohjata säädöksillä, jotka tähtäävät päämäärän saavuttamiseen. (Oakeshott 1975, 205-206) Oakeshottin (ibid, 315) mukaan hallinnon tehtävänä universitas-valtiossa on tarkentaa ja tulkita yhteistä päämäärää sekä johtaa pyrkimystä siihen. Hallinto päättää, miten kontingenteissa tilanteissa toimitaan päämäärään pyrkimiseksi ja johtaa kunkin toimijan tekoja siten, että ne tukevat päämäärän saavuttamista.

Yritysyhteenliittymä valtion jäsentymisen tapana tekee yhteenliittymästä pakottavan, koska sillä on auktoriteetti päämäärästä ja valituista johtavista päätöksistä, jotka määrittävät päämäärän tavoittelun keinot. Universitas-valtio edellyttää jäsentensä luopuvan näistä valinnoista. Sen johto etsii paikan kullekin toimijalle yhteisessä yrityksessä ja pyrkii myös parhaalla mahdollisella tavalla hyödyntämään hänen lahjakkuutensa ja pitämään yllä toimijan roolia yhteisössä. Päämäärästä poikkeava tai sen suhteen välinpitämätön käytös ei ole hyväksyttävää. Toimija, joka ei tee työtä oman roolinsa mukaisesti yhteistä päämäärää varten, on lainsuojattoman asemassa. (ibid, 316)

Vapaus yritysyhteenliittymässä tarkoittaa vapautta liittyä siihen ja mahdollisuutta lähteä, mikäli päämäärää ei koe hyväksyttäväksi. Valtion kohdalla tämä vapaus ei päde, sillä sen perustuslain logiikka tekee yhteenliittymästä irrottautumisen mahdottomaksi. Uskollisuudenvala tai alamaisuus on solmittu suhteessa päämäärään, mutta yksikään toimija ei voi vapautua siitä, koska ei ole siihen koskaan varsinaisesti sitoutunutkaan. Jokainen toimija on tietyllä tavalla yhteenliittymän omaisuutta ja pääomaa. Tällaisessa yhteenliittymässä toimijan vapaus on turvallista palvelijuutta, jossa tottelevaisuus palkitaan pienellä osuudella yhteenliittymän voitosta. (ibid, 318)

Oakeshottin (1975, 266, 315-316) mukaan universitas-valtiossa ei voi olla useita eri päämääriä. Mikäli näin on, niiden täytyy olla yhteydessä toisiinsa, sillä päämäärät eivät voi olla toisilleen vastakkaisia tai keskenään ristiriitaisia. Universitas-valtion sisällä ei voi olla toisia yhteenliittymiä, joiden päämäärä poikkeaa sen omasta tai on sen päämäärän suhteen välinpitämätön. Societas-valtion sisällä erilaisten yhteenliittymien

olemassaolo sen sijaan on rajoittamatonta. Koska societaksella ei itsellään ole päämäärää, muiden yhteenliittymien päämäärät eivät yleensä ole konfliktissa sen omien periaatteiden kanssa.

Universitas on valtio, jossa jäsenet ovat omistautuneet yhteisen päämäärän toteuttamiseen. Jäsenillä on tietyt roolit, joita he suorittavat. Näin ollen he eivät ole kansalaisia vaan roolin suorittajia. Erotuksena societaksesta säännöt universitas-valtiossa ovat välineellisiä eivätkä lakeja ja sitä johtavat johtajat eivätkä hallitsijat. (Oakeshott 1975, 264)

Oakeshottin (1975, 264-265) mukaan ajatukset universitas-valtiosta ovat vaihdelleet eri aikoina ja eri ajattelijoiden. Valtioon on liitetty erilaisia päämääriä ja olemassa olevia valtioita on tunnustettu erityisten päämäärien perusteella. Päämäärät ovat voineet olla selkeästi ja tarkasti kuviteltuja tai karkeammin hahmoteltuja, ja ajallisesti ne ovat voineet näkyä aivan lähitulevaisuudessa tai kaukana tulevaisuudessa tavoiteltavina asiantiloina. Yksikään Euroopan historiassa kuvitelluista valtioiden päämääristä ei ole kadonnut näkyvistä ensimmäisen ilmaantumisensa jälkeen. Päämääriä on edistetty retoriikan ja mielikuvien kautta ja erilaiset päämäärät ovat seuranneet toinen toistaan ja tulleet välillä enemmän ja välillä vähemmän muodikkaiksi.

Keskiajalla universitas-valtion päämäärä liittyi hengellisen elämän päämäärien tavoitteluun. Tuolloin kirkko vastasi koulutuksesta ja kulttuurista. Myöhemmin universitas-valtion päämäärät muutettiin maalliselle kielelle. Valistuksen myötä valtion päämääräksi tuli yhteiseen hyvään pyrkiminen ja hallinnonkin tehtävä alettiin mieltää valistuksen eikä uskonnon termein. Valistuksen ajan hallinto oli kattavin versio valtiosta yritysyhteenliittymän muodossa (ibid, 286), ja se vastasi toisen historian kuluessa syntyneen ihmistyypin eli epäyksilön tarpeisiin (Oakeshott 1961, 371).

Societas ja universitas perustuvat kahteen erilaiseen historian kuluessa syntyneeseen ihmiskäsitykseen. Yksilön (individual) ja epäyksilön (individual manqué) ihmiskäsitykset tai ihmistyytit syntyivät molemmat 1200-luvulla alkunsa saaneessa murroksessa, jossa keskiaikainen yhteisöllinen elämäntapa menetti merkityksensä ja

korvautui yksilöllisyyttä korostavalla ajattelutavalla. Yhteisölliselle elämälle ominainen anonyymisyys korvautui persoonallisella yksilöllisyydellä ja vanhat uskomukset, ammatit ja asemat murtuivat. (Oakeshott 1961, 365-371)

Yksilöllisyys ajattelutapana levisi vähitellen niin, että 1500-luvun puolessa välissä se oli vallalla jo lähes kaikkialla. Se levisi politiikkaan, taiteeseen, tieteeseen, hallintoon ja hallittavana olemisen käytäntöjen ymmärtämiseen. Se heijastui myös hallintomuotoihin, oikeuksiin ja velvollisuuksiin ja koko elämäntapaan. Yksilöllisyys alettiin ymmärtää ajattelutavan leviämisen seurauksena ihmiskunnan onnellisuuden pääainesosana. Tämän murroksen tuloksena syntyi yksilön ihmistyyppi. Tämä ihmistyyppi nautti olostaan maailmassa, joka paljastui väistämättä mahdollisuuksiksi tehdä valintoja. Hänellä oli vankka luottamus omiin kykyihinsä ja valmius löytää paikkansa uudessa itsenäisten yksilöiden yhteenliittymässä. Kaikki ihmiset eivät kuitenkaan olleet valmiita valinnan mahdollisuuksia tarjoavan maailman kutsuun. Modernin Euroopan olosuhteet ja yksilöllisyyden ajattelutavan nousu synnyttivät yksilön lisäksi toisenkin modernin ihmistyyppin, epäyksilön, jolle omien valintojen tekeminen oli taakka. (ibid, 370-371)

Epäyksilö etsi suojelijaa, joka huomaisi hänen tukalan tilanteensa, ja löysikin etsimänsä jossain määrin, sillä jo 1500-luvulta lähtien Euroopassa hallitsemisen käytäntöjä muokattiin paitsi yksilöllisyyden periaatteiden mukaisesti myös epäyksilöiden tarpeita vastaaviksi. Esimerkiksi reformaation ajan ruhtinas ja myöhemmin 1700-luvulla hallinneet valistuneet despootit olivat poliittisen hallitsemisen käytäntöjä, jotka vastasivat epäyksilöiden toiveita. (ibid, 371)

Epäyksilöä (individual manqué) luonnehtii kykenemättömyys ylläpitää itsenäisen yksilön elämää ja yhteisön suoman turvan kaipuu. Epäyksilöllä on tunteita mutta ei ajatuksia, ja hän tarvitsee johtajan käskemään, mitä hänen täytyy ajatella ja tehdä. Hänellä ei ole mielipiteitä eikä intohimoja vaan lähinnä impulsseja ja kyvyttömyyttä. Historian kuluessa epäyksilön puolesta valintoja ja päätöksiä ovat ilmaantuneet tekemään johtajat, ja epäyksilöiden olemassaolo ja tarpeet ovat synnyttäneet modernien valtioiden hallintoon käytäntöjä, jotka vastaavat epäyksilöiden turvallisuuden ja valinnoilta säästymisen tarpeisiin. (Oakeshott 1961, 276-277) Universitas-valtiossa epäyksilöt pääsevät suojaan yksilöllisyyden vaatimuksilta. Societas-valtio vastaa

puolestaan yksilöiden itsenäisyyden tarpeisiin ja tarjoaa lakijärjestelmän turvaamaan vapautta etsiä omia päämääriä.

Oakeshottin (1975) teoriolla ihmisten yhteenliittymistä on joitakin yhtymäkohtia Michel Foucault'n ajattelun kanssa. Oakeshott kritisoi universitas-valtiota, jossa ihmiset ovat valtion inhimillistä pääomaa ja sen resurssi samaan tapaan kuin luonnonvarat. Kun Oakeshott tarkastelee ihmisten roolia ja asemaa erilaisissa yhteenliittymissä, Foucault puolestaan tarkastelee esimerkiksi teoksessaan Tarkkailla ja rangaista (1980) ihmisruumiiseen kohdistuvan vallan ja sen tuottaman tiedon kehittymistä rangaistuskäytäntöjen ja kurinpidon menetelmien historiallisen kontekstin kautta. Näissä käytännöissä ihminen käsitetään myös resurssiksi aivan kuten Oakeshottin kritisoimassa universitas-valtiossakin. Rangaistuskäytäntöjen, kurinpidon ja pakkolaitosten historia tuo esiin yhteiskunnan yhä vain kasvavan ihmisten ja ihmisruumiin kontrolloinnin tarpeen.

Foucault'n mukaan (1980, 32-33) ruumis kuuluu poliittiseen kenttään, koska vallan haltijat voivat kohdistaa siihen puristusotteensa ja sijoittaa siihen omia tavoitteitaan sekä merkitä sen. He toimivat toisaalta kasvattajina, velvoittavat ruumiin työhön ja pakottavat sen tietynlaisiin menoihin sekä vaativat siltä tietynlaisia merkkejä. Ihmisruumiin poliittinen haltuunotto liittyy sen taloudelliseen hyväksikäyttöön, sillä ruumis ymmärretään vallankäytön ja hallintatoimien kohteena suurelta osin nimenomaan tuotantovoimaksi. Kuitenkin sen työvoimana käyttäminen on mahdollista ainoastaan, kun se joutuu kytketyksi alistusjärjestelmään. Ruumiista tulee hyödyllinen voima vasta silloin, kun se on samalla sekä tuottava että alistettu välikappale. Tietynlaiseen ruumiin poliittiseen ekonomiaan Foucault liittää esimerkiksi rangaistusjärjestelmät eri yhteiskuntamuodoissa, sillä rangaistuksissa on aina kysymys ruumiista, sen voimista, niiden hyödyllisyydestä ja tottelevaisuudesta sekä ruumiinvoimien jakamisesta ja alistamisesta. Tähän alistamiseen ei liity välttämättä väkivaltaa, vaan se voi olla hyvinkin hienovaraista, laskelmoitua ja teknisesti harkittua.

Oakeshott (1975) ja Foucault (1980) kritisoivat näkemystä, jossa ihminen ymmärretään resurssiksi ja tuotantovoimaksi. Näkökulma tulee heillä esiin erilaisten tarkastelujen kautta: Foucault (1980) jäljittää tätä ajattelua rankaisemisen ja kurinpidon

historiallisissa käytännöissä ja Oakeshott (1975) jäljittää sen universitas-valtion mallista.⁷

4.1.3 Valtio korporatiivisena tai teollisena yrityksenä

Oakeshott (1975) käsittelee joitakin eri ajattelijoiden päämääriltään eroavia käsityksiä universitas-valtiosta. Francis Baconilla universitas-valtio on korporaatio, jonka päätehtävänä on sen maa-alueen resurssien hyödyntäminen. Bacon perustaa näkemyksensä Raamattuun. Hänen mukaansa jumala on suonut ihmiskunnalle absoluuttisen oikeuden ja velvollisuuden käyttää luonnonvaroja omien tarpeidensa tyydyttämiseen. Hyödyntämällä tehokkaasti luonnonvaroja ihmiset täyttävät velvollisuutensa ja osoittavat kunnioitustaan jumalalle ja hänen antamalleen lahjalle. Tehokkuus tämän päämäärän toteuttamisessa edellyttää keskitettyä johtoa, sillä ihmiset ovat laiskoja eivätkä ilman johtajaa toimi tehokkaasti. Tehottomuus on loukkaus jumalaa kohtaan. Keskitetty johto ohjaa yhteenliittymää päämäärään ja organisoi ihmiset toimimaan tehokkaasti omassa roolissaan päämäärän edistämiseksi. (ibid, 287-290)

Baconin universitas-valtiossa hallinto tai johtaja huolehtii koko yhteenliittymän toiminnasta aina tutkimustoiminnan organisoimisesta kaupankäyntiin ja maa-alueen suojeluun asti. Johtajan päätehtävä on turvata yhteenliittymän toiminta ja tehdä mahdolliseksi päämäärään pyrkiminen. Hän tukahduttaa kaikki päämäärää estävät uskomukset ja toiminnat, jotka eivät palvele yhteenliittymää. Baconin valtio on yritys, jossa yksilö on eräänlainen elävä kone, joka on täysin sidottu tuottavaan toimintaan. Yhteenliittymän tuotannon tuloksia ei arvioida niiden hyödyllisyyden perusteella, vaan ihmiskunnan tehokkuuden osoituksina eli uhrauksina jumalalle. (ibid, 287-290)

Baconin seuraajat hyväksyvät ajatuksen, että ihmiskunnan päätehtävänä on hallita luontoa ja hyödyntää sen resursseja parhaan taitonsa mukaan. Jumalan ylistämisen sijaan yhteenliittymä tai yritys nähdään kuitenkin yksikkönä, jossa ihmiset etsivät

⁷ Tästä aiheesta on kirjoittanut myös D.R. 1990. *Mapel Civil Association and the Idea of Contingency. Political Theory, Vol 18, No. 3, August, 392-410.*

tarpeisiinsa tyydytystä ja ovat vain osallistujia hankkeessa. Yhteenliittymän tulee olla keskitetysti johdettu kuten Baconillakin ja yksilöiden tehtävät yhteisessä hankkeessa määrätään keskusjohdon toimesta. Tärkeänä seikkana nähdään, että yritys on tiedemiesten johtama. (Oakeshott 1975, 290) Seuraajat katsoivat, että Baconin valtiosta puuttui käsitys yhteenliittymän tuotannosta korporaation tulona ja tulon jakamisen periaatteet. Tulon jakamisen tuli Baconin seuraajien mukaan kulua korporaation hallinnon tehtäviin samalla tavalla kuin tuotannon ohjaamisenkin. Jakamisen periaatteista seuraajilla ei ollut yksimielistä näkemystä. (ibid, 293)

Baconin ja hänen seuraajiensa näkemysten pohjalta muodostui malli valtiosta korporatiivisena tuottavana yrityksenä, jossa valtio on keskittynyt maa-alueellaan sen luonnonvarojen ja inhimillisten resurssien hyödyntämiseen. Valtion johto ja hallinto huolehtivat tutkimustoiminnan johtamisesta, laativat sääntöjä päämäärään pyrkimisen tukemiseksi ja ohjaavat toimijat suorittamaan erilaisia tehtäviä lahjakkuuksiensa mukaisesti. Valton päämäärä on tieteellisen harkinnan ja suunnittelun tulosta. (ibid, 290-291)

Comte de St. Simon kehitti Baconin teorian pohjalta oman modernisoidun mallinsa eurooppalaisesta valtiosta. Siinä valtio nähdään teollisena yrityksenä, jonka päämääränä on jatkuva ihmisten tarpeiden tyydyttäminen ja uusien tarpeiden ja halujen luominen. Tällaisessa valtiossa kaikki suhteet ovat tuotannollisia suhteita. Valtion inhimilliset komponentit muodostuvat ihmisistä, jotka osallistuvat tuottavaan toimintaan tai tuotosten jakamiseen. He ovat esimerkiksi kauppojen, pankkien, tehtaiden ja maanviljelysten omistajia ja johtajia. Joukkoon kuuluvat myös ammattien harjoittajat, joiden työpanos hyödyttää yritystä, kuten esimerkiksi opettajat, kauppiaat, työläiset ja keksijät. Yritykseen kuuluu myös jonkin verran henkilöitä, jotka eivät osallistu tuottavaan toimintaan vaan ovat ainoastaan kuluttajia. He ovat jääne menneiden yhteenliittymien ajoilta. Näitä ovat sotilaat, lakimiehet, ylhäisö, poliitikot ja työttömät. (ibid, 291)

Valtio teollisena yrityksenä on keskitetysti johdettu ja sen koululaitos ja yliopistot on liitetty keskusjohdon suunnittelun alaisuuteen. Yritystä johdetaan keskitetysti laadittujen suunnitelmien pohjalta, joita valmistelevat asiantuntijat, eräänlainen

”valistuneiden” etujoukko. Oakeshott (1975, 292) huomauttaa, että tässä valtion mallissa kaikki kansalaisten yhteenliittymälle keskeiset ominaisuudet ovat hävinneet ja niiden tilalle ovat tulleet tuotannolliselle toiminnalle ominaiset piirteet. Tällainen valtio nähtiin epäyksilöille sopivana valtiona, koska he eivät halua tehdä itse valintojaan. Teollisuusyritysvaltiossa epäyksilöt sopivat hyvin asiantuntijoiden ohjattaviksi. (ibid, 295)

4.1.4 Terapeuttiltvaltio

Oakeshott (1975, 308) esittelee universitas-valtioiden yhtenä versiona terapeuttiltvaltion, jossa valtio ymmärretään sairaiden tai jollakin tavalla vajavaisten ihmisten yhteenliittymäksi. Siinä ihmisten yhteinen päämäärä on parannuskeinon etsiminen yhteiseen sairauteen tai puutteeseen. Tällaisen valtion johdon ja hallinnon tehtävänä puolestaan on parantava toiminta. Johtajat ovat parantajia tai terapeutteja ja johtavat senaattia, josta yksikään potilas ei voi omasta tahdostaan erota. Sairauksia ovat muun muassa egoismi, kuolevaisuus, synty ja syyllisyys. Ne ovat ihmisiin liitettäviä piirteitä, joista halutaan parantua.

St. Simon ajatteli teollisen yrityksen olevan yksi modernin ajan tärkeä perustekijä. Hän päätteli siitä, että modernin ajan valtion tulisi itsessään olla eräänlainen teollisuusyritys. Samaan tapaan terapeuttiltvaltion ajatuksena on, että modernille ajalle keskeistä on universaali neuroosi ja näin ollen päätellään, että valtio täytyy ymmärtää yhteenliittymänä, jonka muodostavat hoidossa käyvät tai hoitoa saavat ihmiset. Eri aikoina terapeuttiltvaltioon on liitetty erilaisia diagnooseja sairauksista, joihin se etsii parannusta. Näitä ovat olleet muun muassa köyhyys, turvattomuus, tunne tarpeettomuudesta, urbaani elämä, teollinen yhteiskunta ja turhautuneisuus, jota 1800-luvulla kutsuttiin myös modernin ajan sairaudeksi ja vieraantuneisuudeksi. Jokainen uusi sukupolvi on aina keksinyt uudet termit kuvaamaan vieraantuneisuutta ja turhautuneisuutta. (ibid, 309-310)

Terapeuttiltvaltiossa kaikki toiminta liittyy parantamiseen, hoitoon ja terveyteen samoin kuin esimerkiksi Baconilla valtiossa teollisena yrityksenä kaikki toiminta liittyi

tuotantoon. Terapeuttivaltiossa esimerkiksi työ ymmärretään ammatillisena terapiana ja koulutus parantavana toimintana. Oakeshottin (1975, 310) mukaan terapeuttivaltion toiminta merkitsee kansalaisten yhteenliittymän kuolemaa, sillä sille ominaiset periaatteet ja toiminta eivät voi toteutua terapeuttivaltiossa.

4.2 Tulevaisuuden Suomi yritysyhteenliittymänä

Suomi 2015 -strategiassa kuvatussa tulevaisuuden Suomessa on useita yritysyhteenliittymän ja universitas-valtion piirteitä ja joitakin näistä löytyy myös nykyisyyden Suomesta. Menneisyyden hahmosta niitä ei löydy, tosin menneisyyden kuvaus on kertomuksessa vähäistä. Keskeisin yritysyhteenliittymän ominaisuus tulevaisuuden Suomessa on päämäärään suuntautuminen. Tulevaisuuden Suomen kansakunnan ja yhteiskunnan päämääränä on talouden kansainvälisen kilpailukyvyyn parantaminen ja säilyttäminen, ja se tuodaan esiin kertomuksessa Suomen kaikilla ulottuvuuksilla.

”Jotta Suomi vuonna 2015 olisi johtava osaamisyhteiskunta ja uuden talouden suunnannäyttävä, tarvitsemme lisää osaajia ulkomailta. Se edellyttää erilaisten kulttuurien hyväksymistä yhteiskunnan kaikilla alueilla.” (Nro 2, 9)

”Laadukas ja edullinen asuminen on myös kilpailutekijä, ei ainoastaan sosiaalinen kysymys. Suomesta tulee kehittää asumisen mallimaa vuoteen 2015 mennessä.” (Nro 4, 7)

Kilpailukyvyyn parantamisen tavoitteeseen liittyy lukuisia osa-alueita ja tavoitteita. Tässä esimerkiksi kilpailukykyinen Suomi nähdään myös osaamisyhteiskuntana ja suvaitsevaisuus erilaisia kulttuureja kohtaan tavoitteena, joka auttaa kilpailukyvyyn parantamisen päämäärää. Lisäksi myös hyvä asumistaso esitetään yhtenä tällaisena kilpailukyvyyn tekijänä, joka on myös väline kilpailukyvyyn päämäärään pyrkimisessä. Yritysyhteenliittymässä ei voi olla useita ristiriitaisia päämääriä, vaan ne ovat yhteydessä toisiinsa (Oakeshott 1975, 266, 315-316). Tulevaisuuden Suomen kohdalla erilaiset osatavoitteet ovat kaikki yhteydessä kilpailukykyypäämäärään. Ne tukevat sitä, eivätkä ole ristiriidassa keskenään. Societas-valtiossa ja kansalaisten yhteenliittymässä yhteisiä päämääriä ei ole, vaan kansalaiset valitsevat itse päämääränsä ja tavoittelevat

niitä parhaaksi katsomallaan tavalla. Kilpailukykypäämäärä erottaa Suomen strategiassa selvästi societaksesta ja liittää sen universitas-valtioon ja yritysytteenliittymään.

Yritysytteenliittymän päämäärä voi olla lähellä tai kauempana. Suomi 2015 -strategiassa päämäärä on 12-15 vuoden päässä strategian kirjoittamisesta. Päämäärä on hyvin tarkasti kuviteltu, sillä tulevaisuuden yhteiskunnan monet yksityiskohdat on mietitty tarkasti, esimerkiksi koulutusjärjestelmä, työelämä, perheet ja lasten kasvatus, asumistaso ja elinympäristöt sekä laajemmat valtiota koskevat toimintatavat.

Yritysytteenliittymälle on ominaista, että päämäärään pyrkiminen on johdettua, jolloin kontingenteissa tilanteissa hallinto päättää, miten toimitaan päämäärään pyrkimiseksi (Oakeshott 1975, 115). Suomi 2015 -strategian voi tulkita vastaukseksi vuosituhannen vaihteen ja globalisoituvan maailman aiheuttamaan kontingentiin tilanteeseen, jossa strategian kirjoittajat eräänlaisena etujoukkona tarkentavat ja tulkitsevat yhteeniittymän eli ”meidän” päämäärää uudessa tilanteessa. Strategia pyrkii ohjaamaan jäsenet toimimaan siten, että suunnitelma kilpailukyvyn parantamisesta toteutuu vuonna 2015. Näin meidät tavalliset toimijat ohjataan toteuttamaan suunnitelmaa yritysytteenliittymälle ominaiseen tapaan. Tulevaisuusstrategia on syntynyt kurssilla, johon on kutsuttu mukaan suomalaisen yhteiskunnan ylintä johtoa. Vaikutelma muistuttaa vahvasti yrityksen tai sen kaltaisen yhteeniittymän johdon laatimaa toimintasuunnitelmaa tai strategiaa, jota sen jäsenten tulisi toteuttaa. Tässä suunnitelma koskee suomalaista yhteiskuntaa sen kaikilla tasoilla.

Suomalaisen yhteiskunnan ylin johto strategian laatijana muistuttaa myös Baconin seuraajien ja St. Simonin ajatusta valtiosta korporaationa tai teollisena yrityksenä erityisesti ”asiantuntijoiden” tärkeän johtamisroolin vuoksi. ”Asiantuntevien kansalaisten joukko (Nro 2, 5)” on Suomi 2015 -strategiassa samankaltainen yhteeniittymän johtava joukko kuin valtiokorporaation asiantuntijajohtajat. He määrittelevät kullekin suomalaiselle roolit ja tehtävät yhteisessä kansallisen kilpailukyvyn projektissa. Strategian laadinnan puitteet muistuttavat myös yritystoimintaa, jossa johto pohtii yrityksen tulevaisuuden visiota ja laatii sen jälkeen strategian, jolla visio saavutetaan. Strategiassa valtion ajatellaan toimivan suuren yrityksen tapaan. St. Simonin ajatus valtiosta teollisena yrityksenä, jossa on keskitetty

johto ja asiantuntijoilla keskeinen rooli suunnittelussa ja johtamisessa, sopii hyvin vuoden 2015 Suomeen.

Universitas on jäsentensä välinen kumppanuussuhde, joka on itsessään henkilö tai sen kaltainen (Oakeshott 1975, 204). Tulevaisuuden Suomen kohdalla kumppanuussuhde muodostuu suomen kansalaisuudesta. Kertomuksessa Suomi esitetään kansakuntahahmona, joka on itsessään henkilö, ja kuitenkin sen muodostavat suomalaiset ihmiset. Universitas monen ihmisen joukkona, jolla on yksi ääni, kuvaa hyvin Suomi 2015 -strategian Suomen hahmoa. Kertomuksessa oletetaan ja esitetään tilanne, että ”me suomalaiset” puhumme yhdellä äänellä ja haluamme samoja asioita.

”Millaisen Suomen me suomalaiset haluamme tulevaisuudessa? Millaisessa maassa me haluamme elää, kasvattaa lapsemme, tehdä työtä, harrastaa, viihtyä ja vanhentua?” (Nro 1, 8)

Kertomus synnyttää vaikutelman, että näihin kysymyksiin on olemassa yksimielinen vastaus, sellainen Suomi, jonka kaikki suomalaiset tulevaisuudessa haluavat. Ei ole monia erilaisia käsityksiä Suomesta ja tulevaisuudesta, on vain yksi päämäärä, yksi Suomi ja yksi vision toteutustapa. Universitas yhtenä äänenä ja monena toimijana on kertomuksessa kansakunta tai pikemminkin kuviteltu yhteisö, ja sen jäsenten kuviteltu yhteisyys luo mahdollisuuden puhua yhdellä äänellä.

Oakeshottin mukaan muita yhdistäviä tekijöitä yritysyhteenliittymässä voivat olla esimerkiksi sama ammattiryhmä tai yhteiset viholliset. Tulevaisuuden Suomen kohdalla nostetaan esiin yhteinen arvopohja, historia, menneisyys, kulttuuri ja kansallinen identiteetti suomalaisille ihmisille yhteisinä asioina (esim. 2001b, 6; 2002a, 10; 2002b, 9). Näiden tekijöiden esitetään luovan yhtenäisyyttä ihmisten välille niin tulevaisuuden Suomen kohdalla kuin muissakin ajoissa. Näiden yhtenäisyyttä luovien tekijöiden avulla voidaan yhdessä toimia kansallisen kilpailukykyyn päämäärän saavuttamiseksi. Kansallisilla teemoilla kertomuksessa kilpailukykyyn pyrkivän yhteenliittymän jäsenet liitetään toisiinsa. Yhteisöajattelu kuuluu universitas-valtioon ja yritysyhteenliittymään (Oakeshott 1975, 320-321). Societas-valtiossa yhdellä äänellä puhuminen on yhtä mahdotonta kuin on yhteinen päämääräkin. Siinä kansalaisia yhdistää vain yhteisten lakien kunnioittaminen.

Tulevaisuusstrategiassa kuvataan vuoden 2015 Suomea universitaksen tapaan yksikkönä, jonka omaisuutta ovat niin sen maa-alue kuin ihmisten taidot ja lahjakkuudetkin. Ihmiset ymmärretään kertomuksessa Suomen resurssiksi ja inhimilliseksi pääomaksi, jota voidaan koulutuksella ja kasvatuksella muokata vastaamaan paremmin päämäärän saavuttamisen tarpeita. Universitas-valtiolle ominainen johtaminen, jossa kaikille toimijoille määritellään heidän lahjakkuuksiaan vastaavat roolit ja tehtävät siten, että he tuottavat mahdollisimman suuren panoksen päämäärään pyrkimisen projektissa, on havaittavissa myös tulevaisuusstrategian Suomessa.

”Suomen kansallinen menestys perustuu tietoon ja osaamiseen sekä niiden taitavaan hyödyntämiseen. Korkea koulutustaso varmistaa sen, että meillä on riittävästi inhimillistä pääomaa taloudellisen ja sosiaalisen menestyksen turvaamiseksi.” (Nro 1, 9)

”Jokaisella suomalaisella on osaamista, joka on saatava tuottavaan käyttöön yhteiskunnan taloudellisen, sosiaalisen ja henkisen menestyksen turvaamiseksi.” (ibid)

Tulevaisuuden Suomessa ”inhimillisen pääoman” kehittämistä suunnitellaan yhteiskunnan ja kansakunnan menestystä turvaamaan eli päämäärän saavuttamisen tarpeisiin. Ihmiset ovat resurssi eli he tuottavat yhteiskunnalle tarvittavaa työvoimaa ja kilpailukykyä. He ovat tulevaisuuden Suomessa roolejaan suorittavia toimijoita eivätkä itsenäisiä, omia päämääriään tavoittelevia yksilöitä kuten *societas*-valtion kansalaiset. Ihmiset on sidottu kilpailukyvyn parantamisen projektiin. Suomi 2015 -strategiassa tulevaisuuden Suomen ihmiskäsitys viittaa yritysytteenliittymään. Tulevaisuuden Suomessa yksilöt ovat Oakeshottin määritelmän mukaisia epäyksilöitä, jotka eivät kykene tekemään itsenäisiä valintoja tai tavoittelemaan omia päämääriään. Tällaisia yksilöitä voidaan kasvattaa ja kouluttaa yhteenliittymän tarpeisiin, sillä he toimivat määrättyissä rooleissaan tyytyväisinä ja tarvitsevat vain jonkun käskemään, mitä heidän tulee tehdä ja ajatella. Epäyksilön ihmiskäsityksestä kertoo esimerkiksi Suomi 2015 -strategiassa ajatus kansalaisten kasvattamisesta luoviksi ja monikulttuurisiksi. Tulevaisuuden yhteiskunnassa arkipäivää ovat luovuuskasvatusohjelmat kouluissa ja työpaikoilla sekä nuorille perheille suunnatut luovuuspakkaukset kasvatuksen oppaina (ks. Nro 6, 7-8,11).

”Koska luovuuden perusta rakentuu meille lapsesta lähtien, perheiden tukeminen luovuuden kehittämiseen on tärkeää. Vanhempia pitää valmentaa oman luovuutensa kehittämiseen ja lastensa luovuuden rohkaisemiseen. Päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten opetusohjelmat on kehitettävä tukemaan luovuutta. Ankara kilpailun ja tehokkuuden vaatimus johtaa luovuutta kuristavaan kierteeseen, joka vaarantaa lopulta kansainvälisen kilpailukyvyn. Tasapäästäminen ei myöskään kuulu innovatiiviseen koulujärjestelmään tai korkeakoulumaailmaan.” (Nro 6, 7)

Luovuus ja innovatiivisuus esitetään tulevaisuusyhteiskunnan välttämättömiä ominaisuuksia, sillä niiden avulla se pärjää kansainvälisessä kilpailussa ja pystyy houkuttelemaan maahan uusia yrityksiä. Tulevaisuuden yhteiskunnassa kansalaiset ovat kasvattamisen kohteita, joita voidaan muokata yhteiskunnan tarpeisiin sopivaksi. Koska kasvattamiseen ei sisälly strategiassa minkäänlaisia ongelmia, sen heijastaman ihmiskäsityksen voi yhdistää epäyksilöön. Ihmisillä Suomi 2015 -strategiassa ei ole omia ajatuksia tai mielipiteitä esimerkiksi lasten kasvattamisen tavoitteista kuten ei epäyksilöilläkään ole. Epäyksilöt ovat tyytyväisiä, kun heille kerrotaan, mitä heidän tulee tehdä ja ajatella. Suomi 2015 -strategia heijastaa tätä näkemystä, sillä siinä asiantuntijat tekevät ihmisten puolesta tulevaisuuden valinnat ja päätökset. Koska kilpailukyky sitä vaatii, ihmisistä kasvatetaan tulevaisuuden yhteiskunnassa luovia ja innovatiivisia. Ihmisille kerrotaan, mikä on heidän päämääränsä ja tehtävänsä, jolloin he säästyvät valintojen tekemiseltä itse.

”Modernissa maailmassa joukkotiedotusvälineet ovat useimmissa tulevaisuuden kysymyksissä avainasemassa. Ne voivat parhaimmillaan edistää luovuutta ja toimia todellisena innovaatioiden potkurina. Sen vuoksi joukkotiedotusvälineitä pitääkin rohkaista tarjoamaan ihmisille ajattelemisen aihetta ja haastavia näkökulmia. Helppoja ja valmiita ratkaisuja tarjoava turruttava massaviihde on luovassa yhteiskunnassa vain vähäpätöinen marginaali-ilmio.

Eturintamassa ovat omaehtoiseen ajatteluun ja haastaviin ratkaisuihin kannustava aineisto, joka viihdyttävällä, informatiivisella, kriittisellä ja oivaltavalla tavalla nojaa laajaan kansalliseen kulttuuriin ja sivistykseen. Se edellyttää toimittajakoulutuksen sisältöjen kehittämistä ja selvästi nykyistä enemmän panostuksia laatujournalismin ja kulttuuriaineiston tuottamiseen. Joukkotiedotuksen keskeisissä tehtävissä työskentelevät päättäjät ovat siinä avainasemassa. Myös ajattelutavan muutos on välttämätöntä. Milloin nostamme sankareiksi luovia ihmisiä?” (Nro 6, 7)

Tulevaisuuden luova yhteiskunta on tietoisien projektien tulos. Joukkotiedotusvälineet, koulut ja työpaikat organisoidaan luovan yhteiskunnan synnyttämisen projektiin ja niiden avulla tulevaisuuden yhteiskunnassa tuotetaan luovia ihmisiä. Systemaattinen

kansalaisten kasvattaminen tiettyä ihannemallia vastaaviksi tuo mieleen totalitaristisen valtion, jossa aatteellisesti oikeamielisiä kansalaisia kasvatetaan suunnitelmallisesti valtion tarpeisiin jo lapsesta saakka. Luovuuskasvatuksen systemaattisuus muistuttaa tällaista käytäntöä.

Luovuuden käsite otetaan strategiassa tietyllä tavalla valtion ja yhteiskunnan haltuun, sillä se merkitsee strategiassa lähinnä valtiolle ja yhteiskunnalle hyödyllistä toimintaa. Luovuutta ei ymmärretä tässä ihmisistä omaehtoisesti kumpuavana toimintana tai näkökulmana, joka voi suuntautua valtion ja yhteiskunnan toiminnan periaatteita vastaan ja kyseenalaistaa ne. Sen sijaan luovuus on lähellä yritysmailman ja elinkeinoelämän innovatiivisuutta, joka suuntautuu taloudelle hyödyllisellä tavalla uusien tuotteiden, tuotannonalojen ja liiketoimintaideoiden kehittämiseen. Luovuuskin alistetaan siten Suomi 2015 -strategiassa yritysyhteenliittymän ja universitas-valtion päämäärän palvelijaksi ja ihmisiä kasvatetaan yhteenliittymässä luovuuteen eli tuottavuuteen, joka palvelee yhteenliittymän kilpailukyvyn päämäärää. Tiedotusvälineiden luovuuspropagandan ajatellaan auttavan kasvatustehtävässä, ja tiedotuksella pyritään myös lisäämään monikulttuurisuutta.

”Monikulttuurisen yhteiskunnan luomiseksi on tuotava esiin hyviä esimerkkejä siitä, miten maahanmuuttajat ovat ajan mittaan muuttuneet uussuomalaisiksi syntyperästään tai äidinkielestään riippumatta. Menestystarinoita löytyy niin pienistä kunnista kuin suuryrityksistä, huippu-urheilun, kulttuurin, tietotekniikan ja tutkimuksen piiristä. Hyvät esimerkit ja onnistunut maahanmuuttajien integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan kasvattavat myönteistä asennetta monikulttuurisuutta kohtaan. Tiedotusvälineet ovat ratkaisevassa asemassa näiden esimerkkien esittelyssä.” (Nro 2, 10)

Kansalaiset ovat luovuuteen ja monikulttuurisuuteen propagoivan tiedotuksen ja kasvatuksen kohteina tulevaisuuden yhteiskunnassa. Kertomuksessa on vallalla ihmiskäsitys, joka ymmärtää ihmisen hyvin yksilotteisena ja mekaanisena hahmona. Ihmiset ovat resurssi tai luonnonvara, josta tiettyjä ärsykeitä syöttämällä saadaan ulos halutunlainen lopputulos. Tätä resurssia voidaan muokata tarpeita vastaavaksi ilman eettisiä ongelmia. Ihmiskäsitys vastaa melko suoraan Oakeshottin kritisoimaa epäyksilön hahmoa, jonka tarpeita universitas-valtio turvaa. Tämä ihmiskäsitys on vieras societas-valtiossa, jossa on vallalla yksilön ihmiskäsitys. Sille ihmisten mieltäminen resursseiksi ja tuotantovoimaksi on vierasta.

Universitas-valtio on pakottava yhteenliittymä, sillä siitä eroaminen on käytännössä melko mahdotonta. Yhteenliittymällä on auktoriteetti päämäärän ja sen tavoittelemisessa käytettyjen keinojen suhteen. Jäsenet ovat sidottuja näihin päämääriin ja keinoihin, eikä toisin toimiminen tai valitseminen ole sallittua. (Oakeshott 1975, 316) Tulevaisuuden Suomessa ihmiset on sidottu kansainvälisen kilpailukyvyyn parantamisen projektiin, eikä muutoin kuin oman roolin tai tehtävän mukaisesti toimiminen ole hyväksyttävää. Erityisen sitovaksi tulevaisuuden Suomen yhteenliittymänä tekee jäsenyyden perustuminen kansallisuuteen, jonka saa syntymän kautta. Kertomuksen kansainvälisen kilpailukyvyyn parantamisen projekti on kansallinen projekti, johon liittymistä ei voi valita lainkaan. Kertomuksen Suomi yhteenliittymänä on tässäkin mielessä kaukana societas-valtiosta, sillä siihen liittyy pakottavuuden sijaan vapaus, koska yksilöitä ei yhdistä siinä yhteisen päämäärän tavoittelu, jota he eivät itse ole valinneet ja josta eroaminen omasta tahdosta on mahdotonta. Societas-valtiossa yksilöiden toimintaa säätelee ainoastaan yhteinen lakijärjestelmä. (Oakeshott 1975, 314)

Kilpailukyvyyn retoriikka yhdistetään usein talousliberalismiin. Sen vuoksi on hyvä huomauttaa, että talousliberalistinen malli, jota Suomi 2015 -strategiakkin heijastaa, eroaa perinteisestä liberalismiin mallista, vaikka siinä puhutaankin vapaudesta. Strategiassa esimerkiksi käsitys ihmisistä inhimillisenä pääomana, resurssina ja yhteenliittymän päämäärään sidottuina on perustavanlaatuisessa ristiriidassa perinteisen liberalismiin mallin vapauskäsityksen kanssa. Käytän tässä Isaiiah Berlinin näkemystä negatiivisesta vapaudesta, koska hänen näkemyksensä edustaa perinteistä käsitystä vapaudesta, joka on laajalti hyväksytty periaate ja pohja ihmisoikeuksille ja oikeusvaltion periaatteille.

Berlinille (1969, 122) negatiivinen vapaus (freedom from) on itseisarvo ja hän tarkoittaa sillä vapautta toimia muiden estämättä. Tämän näkemyksen mukaan ihminen on sitä vapaampi, mitä laajempi on alue, jolla muut eivät puutu hänen tekemisiinsä (Berlin 1969, 122). Liberalismin teoreetikot ovat Berlinin mukaan suhteellisen yksimielisiä siitä, että jokaiselle on taattava yksityisen elämän alue, jolla muut eivät puutu yksilön tekemisiin. Hajontaa mielipiteissä on siitä, miten laaja negatiivisen vapauden alueen tulisi olla. Absoluuttinen vapaus ei ole mahdollista, sillä aina on luovuttava osasta vapautta, jotta loput siitä voidaan säilyttää. (ibid, 124) Tulevaisuuden Suomessa ihmisten kaikkia valintoja ja päämääriä rajoittaa Suomen paremman kansainvälisen

kilpailukyvyyn päämäärä. Omat valinnat onnistuvat vain, jos ne tukevat tätä päämäärää. Tällainen ajattelu on jyrkässä ristiriidassa Berlinin näkemyksen kanssa.

”The defence of liberty consists in the ‘negative’ goal of warding off interference. To threaten a man with persecution unless he submits to a life in which he exercises no choices of his goals; to block before him every door, but one, no matter how benevolent the motives of those who arrange this, is to sin against the truth that he is a man, a being with a life of his own to live.” (Berlin 1969,127)

Berlinille yksilön valintojen rajoittaminen on suuri synti ja loukkaus yksilön ihmisyyttä kohtaan. Ihmisyys on oikeutta elää omaa elämää ja tehdä omia valintoja. Tällaista vapauden ja ihmisyyden käsitystä vastaan vuoden 2015 Suomi kertomuksessa asettuu.

Oakeshott (1975) erotteli yhtenä universitas-valtion muotona terapeuttivaltion. Sen piirteitä Suomi 2015-strategiasta löytyy nyky-yhteiskunnan ongelmien kuvauksesta. Yhteiskuntaan ja erityisesti ihmisiin siinä liitetään puutteita, vajavaisuuksia ja ongelmia, joiden parantaminen on nykyisyyden aikaulottuvuudella Suomen hahmon päämäärä. Päämäärä täytyy saavuttaa, jotta tulevaisuuden terveen ja kilpailukykyisen valtion tila saavutetaan. Ihmisten sairauksia strategian nyky-yhteiskunnassa ovat muun muassa juurettomuus, suvaitsemattomuus, välinpitämättömyys, piittaamattomuus läheisistä – erityisesti lasten kasvatustavoihin ongelmat ja heikko vastuuntunto.

”Yhteiskunnassa on yleistynyt käsitys, että arvoissa on olemassa jokin harmaa alue. Tämä on kuitenkin oire oikean ja väärän rajan häviämisestä tai hämärtymisestä. Suvaitsemattomuus on yhteiskunnassa lisääntynyt, mutta samalla myös liiallinen suvaitsevaisuus, joka johtaa helposti välinpitämättömyyteen.” (Nro 3, 6)

”Työelämän kielteiset kehityspiirteet heikentävät hyvinvointia. Osa ihmisistä tekee liikaa töitä ja osa on pitkäaikaisesti työttömänä. Välinpitämättömyyden ja itsekkyyden kasvu uhkaavat perheiden ja lasten hyvinvointia. Myös elämäntyylin muoti-ilmiöt vaikuttavat kielteisesti: lasten saamista lykätään keski-ikään ja perheiden koko pienenee. Tämä on johtanut väestön nopeaan vanhenemiseen ja kehityssuunta voidaan kääntää vasta vuosikymmenten kuluttua.” (Nro 5, 11)

Välinpitämättömyyden ja heikon vastuuntunnon ongelmat liittyvät kertomuksessa hyvinvointivaltion kritiikkiin. Sen yhteydessä ihmisiä moititaan muun muassa passiivisesta asenteesta ja liiallisesta mukavuudenhalusta. Tästä teemasta irrallisia

ihmisten ”sairauksia” nyky-yhteiskunnassa ovat esimerkiksi juurettomuus (Nro 4, 10), kiivastahtisen työelämän paineet ja syrjäytyminen (Nro 6, 10). Lisäksi puhutaan lasten ja nuorten pahoinvoinnista, alkoholin ja huumeiden käytöstä sekä häiriökäyttäytymisestä koulussa (Nro 6, 10-11). Kertomuksessa nykyhetken aikaulottuvuuden Suomi voidaan nähdä eräänlaisena terapeuttiltiona näiden ominaisuuksiensa valossa. Ihmisten ”sairaudet” liittyvät nyky-yhteiskunnan teemaan kertomuksessa, mutta koska yhteiskunta ja valtio ovat kertomuksessa lähes toistensa synonyymit ja yhteiskunta on osa valtiota, puhun nyky-yhteiskunnan ominaisuuksista tässä myös valtion piirteinä.

Strategiassa kuvattujen ”sairauksien” ja niihin ehdotettujen toimenpiteiden kautta jäsentyy kuva nykyhetken valtiosta jollakin tapaa epäterveenä mutta kuitenkin kehityskelpoisena. Terapeuttiltion johtajat ovat terapeutteja, ja niin myös nyky-yhteiskunnan kuvauksessa kirjoittajat määrittelevät parannuskeinot, joilla ”potilaat” toipuvat. Passiivisuuteen taipuwait kansalaiset on parannettava aktiivisiksi ja uutteriksi ihmisiksi. Vastuuttomuuden ”sairaus” parannetaan siirtämällä vastuuta yhteiskunnalta yksilöille. Strategiassa todetaan, että ”Ihmisiä on kannustettava ottamaan vastuu omasta elämästään” (Nro 3, 8). Puhdas terapeuttiltio nyky-Suomi ei kuitenkaan ole, sillä kaikki toiminta siinä ei keskity parantamiseen, vaan Suomeen liittyy muitakin ulottuvuuksia ja myös vahvuuksia pelkkien sairauksien sijaan. Tulevaisuuden Suomi onkin erilainen, se on kilpailukykyinen ja sen jäsenet ovat terveitä. Tulevaisuuden valtio ei ole terapeuttiltio, vaan hyvin toimiva yritysytteenliittymä tai universitas-valtio, jonka jäsenet kilvoittelevat keskenään tavoitteellisesti ja tehokkaasti yhteiskunnan tai valtion asettamia päämääriä kohti kukin omassa roolissaan.

Strategian tulevaisuuden Suomi vuonna 2015 muistuttaa paljon Oakeshottin universitas-valtiota ja yritysytteenliittymää monien piirteiden kautta. Tämän lisäksi siitä löytyy myös terapeuttiltion, korporatiovaltion sekä teollisuusyritysvaltion piirteitä. Tulevaisuuden Suomen ihmiskäsitys muistuttaa myös Oakeshottin epäyksilön ihmistyyppeä. Societas ja kansalaisten ytteenliittymän periaatteet eivät nouse strategiassa esiin. Näin ollen tulevaisuuden yhteiskunnassa ei ole yksilöitä, valinnan vapautta eikä mahdollisuutta itsenäiseen omien päämäärien etsimiseen ja niiden toteuttamiseen. Sen sijaan tulevaisuuden yhteiskunnassa on yksi päämäärä, jolle ovat alisteisia niin yksilöt, valinnat kuin vapauskin.

4.3 Tulevaisuuden yhteiskunnan ideaalikansalainen

Kun Suomi 2015 -strategiassa hahmotetaan Suomen tulevaisuutta ja kuvataan muun muassa nyky-yhteiskunnan ongelmia ja hyvää tulevaisuutta estäviä tekijöitä, siinä samalla kerrotaan yksilöstä yhteiskunnassa. Kertomuksessa rakentuu kuva ideaalikansalaisesta, joka on tulevaisuuden yhteiskunnan perustekijä. Hahmotan nyt kertomuksen pohjalta ideaalikansalaisen arkkityypin ja käytän sen tarkastelussa Michael Oakeshottin (1975) yksilön ja epäyksilön käsitteitä sekä hänen erottelemansa kahta erilaista maailmaan asennoitumisen tapaa, työtä ja leikkiä (Oakeshott 2004). Vertailen myös näiden asennoitumisen tapojen yhtymäkohtia Hannah Arendtin (1958) ajatteluun. Lopuksi pohdin ideaalikansalaisen hahmoa häneltä odotetun toiminnan näkökulmasta, missä käytän Max Weberin (1969) luokittelua sosiaalisen toiminnan tyypeistä.

Hannah Arendt ja Max Weber ovat politiikan teorian klassikkoja, joiden määrittelemät inhimillisen ja sosiaalisen toiminnan tyypit soveltuvat hyvin strategiassa vallitsevien ennako-oletusten analysointiin ja havainnollistavat esimerkiksi ideaalikansalaiselta odotetun toiminnan kapea-alaisuutta. Arendtin inhimillisen toiminnan tyyppien kautta on lisäksi mahdollista avata strategian kapeaa käsitystä poliittisesta toiminnasta.

Kuten edellä on jo käynyt ilmi Suomi 2015 -strategiassa yksilöiden roolia yhteiskunnassa kuvaa pitkälti Oakeshottin määrittelemä epäyksilön ihmistyyppi. Yksilön ihmistyyppi haluaa seikkailla maailmassa itsenäisesti, tehdä omia valintojaan ja valita tavoitteensa itse. Epäyksilölle omien valintojen tekeminen on taakka, eikä hän kykene ylläpitämään itsenäisen yksilön elämää. Sen sijaan hän etsii johtajaa, joka tekisi valinnat hänen puolestaan ja suojelisi häntä. (Oakeshott 1975, 274-276) Suomi 2015 -strategiassa muodostuvassa ideaalikansalaisen kuvassa näkyy piirteitä molemmista ihmistyypeistä. Epäyksilön ihmistyyppi nousee siinä silti hallitsevammaksi, koska ideaalikansalainen on Suomen kilpailukyvyyn parantamisen tai ylläpitämisen päämäärään sidottu.

”Kilpailukykyisen Suomen kansalaiset ovat osaavia ja osallistuvia ja kaikilla on kattava perussivistys. Tämä tavoite saavutetaan laaja-alaisella perusopetuksella, joka tarjoaa kaikille mahdollisuudet kehittää lahjakkuuksiaan. Tulevaisuuden kilpailukykyinen yhteiskunta tarvitsee

kansalaisia, joilla on laaja sivistys ja monipuoliset tiedot ja taidot.” (Nro 4, 11)

Ideaalikansalaisen hahmo muodostuu tulevaisuuden kilpailukykyisen yhteiskunnan tarpeiden pohjalta. Tämä tekee hänestä yksilön sijaan epäyksilön, sillä yksilö ei ole sidottu minkäänlaisiin päämääriin vaan on vapaa valitsemaan ne itse. Strategian ideaalikansalaisen valintoja ohjaavat kilpailukykyyn päämäärään liittyvät vaatimukset. Esimerkiksi Suomessa koulutusajat ovat strategian mukaan liian pitkiä ja tulevaisuudessa niiden tulee olla lyhyempiä, jotta ”suomalainen yhteiskunta säilyttää asemansa osaamiskilpailussa” (Nro 1, 9). Näin ollen ideaalikansalaisen täytyy kouluttautua nopeasti ilman väli vuosia opiskelusta. Lisäksi hän käy opiskelujensa aikana opiskelijavaihdossa ulkomailla ja opiskelee useampia kieliä, koska se kuuluu korkeakoulujen kansainvälistymisen tavoitteeseen, ja kilpailukykyisessä Suomessa on vahvasti kansainvälistyvä yliopistolaitos. (Nro 5, 8)

Ideaalikansalainen on myös kiinnostunut tietoteknologiasta ja käyttää sujuvasti tietoverkkoja. Hän omaksuu jo varhain kaikki tarvittavat tietoyhteiskuntavalmiudet, sillä tulevaisuuden tietoyhteiskunnassa informaatioteknologia on levinnyt kaikille yhteiskunnan toimialoille. Tulevaisuudessa yritykset, julkinen hallinto ja kansalaisyhteiskunta toimivat verkossa ja lapset jopa leikkivät tietoverkoissa. (Nro 3, 12) Epäyksilön ihmistyyppin tapaan ideaalikansalainen on strategiassa väline ja resurssi yritysyhteenliittymän kaltaisen yhteiskunnan määrittämän päämäärän tavoittelun projektissa. Hänen toimintaansa ohjaa yhteiskunnan asettama päämäärä, eivätkä hänen omat valintansa.

”Tulevaisuuden tieto- ja osaamisyhteiskunta vaatii työntekijöiltä itsenäisyyttä, riippumattomuutta, ennakkoluulottomuutta, luovuutta, kekseliäisyyttä sekä kykyä omaehtoiisiin ratkaisuihin ja riskinottoon. Tietoyhteiskunnassa yrittäjyys on entistä kilpailukykyisempi keino, jolla ihminen voi luoda oman työpaikkansa.” (Nro 1, 12)

Ideaalikansalainen vastaa tulevaisuuden yhteiskunnan vaatimuksiin ja on itsenäinen, riippumaton, luova ja riskinottoa pelkäämätön ihminen. Koska työelämä vaatii tulevaisuuden yhteiskunnassa työntekijöiltä suurta muuntautumiskykyä ja osaamista (esim. Nro 3, 7 ja Nro 1, 10-12), ideaalikansalainen ei sitoudu mihinkään vaan on valmis sopeutumaan työelämän ja yhteiskunnan asettamiin vaatimuksiin.

Ammattivalinnoissaan ideaalikansalainen suuntautuu aloille, joihin yhteiskunnassa kaivataan työvoimaa ja osaamista. Tulevaisuuden yhteiskuntaa uhkaa työvoimapula ja erityisesti palvelualoille tarvitaan uusia työntekijöitä (Nro 1, 13). Ideaalikansalaiselle olisikin luontevaa kouluttautua palvelualan työtehtäviin ja olla oman alansa moniosaaja, mikäli kyvyt eivät riitä huippuosaajan saappaisiin. Kertomuksessa kaivataan Suomeen myös lisää huippuosaajia (esim. Nro 2, 7), joten yksi mahdollinen ideaalikansalaisen valinta olisi lähteä huippuosaajan uralle mielellään tietoteknologian alalle, jonka osaaminen mielletään Suomen tärkeimmäksi kilpailuvaltiksi (Nro 3, 12). Myös yrittäjyyteen panostetaan tulevaisuuden yhteiskunnassa paljon ja yrittäjiä tarvitaan lisää (Nro 4, 8-9). Ideaalikansalainen voisi siten ryhtyä myös yrittäjäksi ja luoda mahdollisesti työpaikkoja myös muille kansalaisille.

”Tietoyhteiskunnassa kaikkiin tehtäviin liittyy osaamista riippumatta siitä perustuuko työ käsitteelliseen tietoon ja huippuosaamiseen vai käytännön taitoihin. Tuottava työ ei voi pohjautua pelkästään korkealla koulutuksella hankittuun tietopääomaan. Kädentaitoihin ja muuhun lahjakkuuteen perustuva työ on tärkeä osa tulevaisuuden tietoyhteiskuntaa. Työssä hankitut taidot sekä koulutuksella kartutettu huipputieto luovat uusia innovaatioita ja uutta yritystoimintaa sekä uusia ammatteja ja toimialoja. Tietoyhteiskunnassa on tilaa niin tietäjille kuin taitajille.” (Nro 1, 11)

Ammatinvalintaa ja työtehtäviä tärkeämpää on, että ideaalikansalainen on tuottava tekijä yhteiskunnalle ja kuluttaa mahdollisimman vähän elämänsä aikana yhteiskunnan resursseja. Työnsä ohella hän opiskelee ja päivittää myös ammattiosaamistaan jatkuvasti, sillä ”Tietoyhteiskunnassa ja globaaleilla markkinoilla toimiminen vaatii työntekijöiltä oman osaamisen jatkuvaa kehittämistä ja uusien taitojen hankkimista.” (Nro 1, 11) Ideaalikansalainen on malliesimerkki elinikäisen oppimisen mahdollisuudesta (ks. Nro 3, 8).

Kertomuksessa esitetään yhtenä tulevaisuuden uhkana yhteiskunnan harmaantuminen ikääntyvän väestön määrän kasvaessa nopeasti suhteessa koko väestöön. (Nro 1, 13) Ideaalikansalainen perustaakin perheen melko nuorena ja tekee useampia lapsia, vaikka syntyvyyden lisäys ei heti yhteiskuntaan vaikuttaisikaan. Ideaalikansalainen ei viivytä perheen perustamista myöhempään ikään erilaisten ”muoti-ilmiöiden” mukana, kuten kertomuksen nykyhetken aikaulottuvuudella mukavuudenhaluiset ihmiset tekevät (esim. Nro 5, 11). Perhemuotojen muuttuminen huomioidaan kertomuksessa (Nro 3, 8) ja

ideaalikansalaisellekin sallitaan erot ja uudet perhemuodot. Pääasia on, että lasten kasvatusvastuusta huolehditaan ja heistä kasvatetaan jo pienestä pitäen luovia ja innovatiivisia. (Nro 6, 10-11)

Kertomuksessa kritisoidaan hyvinvointivaltiota passiivisuuden ja välinpitämättömyyden synnyttämisestä (Nro 3, 6). Tulevaisuuden ideaalikansalaiselle nämä piirteet ovat vieraita. Hän huolehtii läheisistään, niin lapsistaan kuin omista vanhemmistaankin, eikä vieritä vastuuta heidän hoitamisestaan yhteiskunnalle, sillä tulevaisuuden yhteiskunnassa ”Lasten kasvatuksen vastuu on ensisijaisesti vanhemmilla ja omien vanhempien tukeminen kuuluu meille jokaiselle.” (Nro 4, 7) Ideaalikansalainen hoitaa työnsä ja kantaa vastuunsa läheisistään sairastumatta tai aiheuttamatta yhteiskunnalle ylimääräisiä kustannuksia. Tulevaisuuden yhteiskunta tukee ideaalikansalaisiaan panostamalla erityisesti vanhempien jaksamiseen työelämän uudistusten kautta. Tulevaisuudessa työelämä tulee pienten lasten vanhempia vastaan erilaisin joustoin muun muassa työajan suhteen. Näin ideaalikansalaisella on mahdollisuus viettää enemmän aikaa lastensa ja perheensä kanssa. (Nro 5, 11)

Tulevaisuuden yhteiskunnassa eläkeikää on nostettu ja työntekijät pysyvät työssä pitempään. Työntekijöiden jaksamiseen on panostettu, työympäristöjä kohennettu ja varhaiseläkejärjestelmää uudistettu pitempiin työuriin kannustamiseksi. (Nro 1, 13-14) Ideaalikansalainen ei siten lähde työstään varhaiseläkkeelle, vaan työskentelee niin pitkään kuin mahdollista. Eläkkeelle jäämisensä jälkeenkin hän jatkaa uraansa yhteiskunnan palveluksessa ja on hyödyksi yhteiskunnalle siirtämällä arvokasta suomalaista kulttuuriperintöä ja arvopohjaa nuoremmille polville. Tämän hän tekee hoitamalla lapsenlapsiaan tai toimimalla päiväkodeissa tai kouluissa isovanhemman roolissa. (nro 4, 10 ja nro 6, 9) Näin ideaalikansalainen ”suorittaa” elämänsä kansallisen kilpailukyvyyn parantamiseen ja ylläpitämiseen tähtäävän yhteiskunnan vaatimusten mukaisesti.

Strategian ideaalikansalainen on selvästi roolin suorittaja ja yhteiskunnan asettaman päämäärän palvelija eli epäyksilö, vaikka kertomuksessa puhutaan myös yksilön vapaudesta valita, mikä viittaa yksilön ihmiskäsitykseen.

”Yksilön pyrkimyksiä omiin ratkaisuihinsa tulee arvostaa myös niin, että kaikilta ei edellytetä samaa elinikäisen opiskelun, urakilpailun ja tehokkuuden mallia. Ihmisen tulee saada itse valita elämänsä arvot ja tavoitteet. Hänelle on sallittava myös tyytyminen vähempään opiskeluun, pyrkimiseen ja saavuttamiseen. Tämä ei kuitenkaan saa tarkoittaa sitä, että yhteiskunta hyvittää sosiaaliturvan avulla tällaiset yksilölliset valinnat. Vähempään pyrkimisen ja tyytymisen tulee tuottaa myös vähempi palkkio.” (Nro 1, 12)

Vaikka kertomuksessa puhutaan yksilön vapaudesta valita omat arvonsa ja tavoitteensa sekä tyytyä vähempään kuin mitä kansallisen kilpailukyvyn parantamisen projekti vaatii, vapaus ei ole strategiassa yksilön ihmiskäsitykselle ominaista vapautta. Ideaalikansalainen on vähempäänkin tyytyessään sidottu kansallisen kilpailukyvyn päämäärään, mikä tekee hänestä epäyksilön. Päämäärän asettaminen kaikki yhteiskunnan elämäalueet kattavaksi yhteiseksi tavoitteeksi on ristiriidassa yksilön individualistisen ihmiskäsityksen kanssa. Vaikka kertomus puhuu vapaudesta, ideaalikansalaisen hahmo jää silti kauas yksilön ihmistyyppistä, joka etsii itsenäisesti paikkansa maailmassa ja valitsee itse omat tavoitteensa. Vapaus on strategiassa aina kilpailukyvyn päämäärälle alisteinen.

”Luovuus ei kuitenkaan kukoista tehokkuuteen piiskaavassa kilpailuyhteiskunnassa, ellei ihmisillä ole aikaa ja vapautta vaihtaa näkökulmaa, irrotella ja leikitellä. Luova yhteisö luottaa ihmisiin, antaa vapauksia ja sallii riskinoton. Luovuus edellyttää myös mahdollisuutta yrittää ja erehtyä sekä uskallusta kohdistaa toimintansa uusiin suuntiin. Ihminen on synnynnäisesti luova, jos hänelle annetaan siihen mahdollisuus.” (Nro 6, 6)

Näin on myös luovuudesta puhuttaessa. Vaikka vapautta korostetaan tässä eräänlaisena ihanteellisena tilana, jossa luovuus kukkii, sen alisteinen asema päämäärään nähden tekee siitä kuitenkin epäyksilön vapautta. Vapaus ja sen sisältämä luovuus eivät ole strategiassa tärkeitä itsessään, vaan ne palvelevat kilpailukyvyn päämäärää, sillä ”Luovuuden ja yrittäjyyden tukeminen turvaa yhteiskunnan säilymisen dynaamisena ja kilpailukykyisenä myös tulevana vuosikymmeninä kovenevassa kansainvälisessä kilpailussa.” (Nro 6, 7) Päämäärään pyrkiminen vesittää ideaalikansalaisen mahdollisuuden olla yksilö epäyksilön sijaan. Vapauden ja kansalaisen aseman sijaan hän on strategiassa yhteiskunnan inhimillistä pääomaa, jonka avulla kansainvälisen kilpailukyvyn parantaminen onnistuu. Näin ollen vapaudesta puhuminen tulevaisuusyhteiskunnan ja ideaalikansalaisen kohdalla ei viittaa yksilön

ihmiskäsitykseen vaan on suuressa ristiriidassa sen kanssa. Epäyksilön ihmiskäsitys ja yritysyhteenliittymän toimintatavat hallitsevat strategiaa ja siinä muodostuvaa tulevaisuusvisiota.

Tulevaisuuden yhteiskunnan ideaalikansalaista voidaan tarkastella myös Oakeshottin (2004) määrittelemän kahden erilaisen maailmaan asennoitumisen tavan kautta. Näitä ovat työ (work) ja leikki (play). Oakeshottin (2004, 304-306) mukaan työ kuvaa sellaista asennoitumisen tapaa, jossa maailma ymmärretään ihmisten halujen tyydyttämisen materiaaliksi. Maailma on käytettäväksi tarkoitettu ja ihminen voi alistaa sen omiin tarkoituksiinsa. Työ on jatkuvaa vaivalloista toimintaa, jota halujen ohjaamat yksilöt eivät voi välttää ja jolla pyritään halujen tyydyttämiseen. Ihmiset, joita ohjaavat vain välttämättömät tarpeet, eivät osallistu tähän toimintaan. Työ on ihmislajille niin tyypillistä toimintaa, että Oakeshott antaa ihmiselle lisänimen Homo Laborans eli työntekijä (workman). Oakeshottin (2004, 304-305) mukaan jo varhaisista ajoista lähtien pääosa ihmiskunnan energiasta on suunnattu maailman resurssien käyttämiseen loputtomien halujen tyydyttämiseksi. Pyrkimyksenä on ollut tehdä maailmasta toiveidemme mukainen.

Oakeshottin (2004, 306-307) mukaan maailman ja sen luonnonvarojen hyväksikäyttö ei ole edennyt suoraviivaisesti kautta historian, vaan välillä kehitys on mennyt nopeammin eteenpäin ja välillä taantunut. Hänen mukaansa elämme parhaillaan aikaa, jolloin tämä prosessi on kiihtynyt huomattavasti ja kaksi uskomusta on voimakkaasti vaikuttanut työhön asennoitumisen tavan jatkuvuuteen. Ensimmäinen näistä on uskomus, jonka mukaan työ on ihmiskunnan ainoa oikea tehtävä maailmassa eikä vain ihmiskunnalle tyypillistä toimintaa. Tähän sisältyy ajatus, että kaiken muun tulee olla tälle asenteelle alisteista. Maailman ja sen luonnonvarojen hyödyntäminen on ymmärretty myös jumalan antamaksi tehtäväksi, jolloin työ on ollut moraalinen velvoite. Toinen keskeinen ajatteluumme asteittain juurtunut uskomus on, että kaikki ihmisten halut on mahdollista saada tyydytettyä kovalla työllä. Tällöin olisi mahdollista lopullisesti päästä sellaiselle onnellisuuden tasolle, joka on mahdollista saavuttaa tarpeiden tyydyttämisen kautta, jos ihmiskunta ponnistaisi kaikki voimansa aivan äärimmilleen luonnon hyödyntämisen projektissa. Oakeshottin (2004, 307-308) mukaan tämä unelma on periytynyt sukupolvelta toiselle ja levinnyt kaikkialle ihmiskuntaan, mistä johtuvat

esimerkiksi kansalliset vuotuiset bruttokansantuotteen kasvutavoitteet ja jatkuvan kasvun ihanne.

Kuitenkaan *Homo Laborans*, joka pyrkii halujensa tyydyttämiseen käyttämällä luontoa hyväkseen, ei koskaan saavuta onnellisuutta, sillä halut tyydyttyvät vain hetkeksi ja jokainen tyydytetty halu synnyttää aina uuden halun, joka täytyy tyydyttää. *Homo Laboransin* asenne maailmaan johtaa tuottamisen ja kuluttamisen oravanpyörään, jossa toinen johtaa aina toiseen loputtomasti. Tällöin jokainen saavutus on samalla pettymys. (ibid, 309)

Oakeshottin (2004, 309-310) mukaan ihmiselle on ominaista myös toisenlainen toiminta, leikki (play), vaikka työ ja tarpeiden tyydyttäminen on aina vienyt ihmiskunnan huomiosta suuremman osan. Leikki kuvaa toimintaa, joka ei ole suuntautunut halujen tyydyttämiseen. Se ei asennoidu maailmaan pyrkimyksenään hyötyä siitä ja se tarjoaa myös tyydytystä, joka ei ole samaan aikaan pettymys. Esimerkiksi erilaiset pelit ovat leikkejä, koska niitä ei ole valmistettu johonkin päämäärään pyrkimiseksi. Myös ymmärtäminen, selittäminen ja tutkiminen ovat Oakeshottin (2004, 311-312) mukaan toimintoja, jotka kuuluvat leikin piiriin. Niille on ominaista, etteivät ne pyri muuttamaan maailmaa hyötyäkseen siitä tai saadakseen siitä irti jotakin, vaan ne pyrkivät valaisemaan, ymmärtämään ja selittämään maailmaa sellaisena kuin se on. Eri tieteenalojen harjoittama tutkimus ja asennoituminen maailmaan liittyy ne leikin piiriin, joten esimerkiksi filosofia ja historia ovat Oakeshottin mukaan ”leikkiä”. Oakeshott nimittää ihmistä, jonka asennetta luonnehtii leikki eikä työ sivistyneeksi ihmiseksi, *Homo Ludens*. (ibid)

Nämä kaksi asennoitumisen tapaa ovat hyvin erilaisia. Toiseen liittyy totuus ja virhe, toiseen hyöty ja hyödyttömyys. Toiseen liittyy ymmärtäminen ja toiseen halu tietää, miten maailma toimii hyötyäkseen siitä. (ibid, 312) Suomi 2015 -strategiassa vallalla on jälkimmäinen asennoitumisen tapa eli työ ja ideaalikansalainen puolestaan on *Homo Laborans*. Oakeshott (2004) käyttää esimerkkinä työn asenteesta valtiomiehen tai liikemiehen mielikuvitusta, joka pyrkii näkemään, mitä hyötyä maailmasta voidaan tulevaisuudessa saada ja ennakoit, minkälaiset olosuhteet maailmassa seuraavat, kun ihmiset ovat asettaneet toivomansa asiat maailmaan. Työn asenteeseen liittyvää unelmaa

johtaa yritys saada siitä tulemaan totta. Leikin asenteen mukaisesta unelmasta nautitaan sen itsensä vuoksi. (Oakeshott 2004, 312) Suomi 2015 -strategian kilpailukykyinen tulevaisuusyhteiskunta on työn asenteen mukainen unelma, josta pyritään tekemään totta. Kilpailukykyinen yhteiskunta halutaan saavuttaa, jotta maahan saataisiin enemmän yrityksiä, työpaikkoja, työntekijöitä, verotuloja ja näiden kautta taloudellista hyvinvointia.

Ideaalikansalainen on Homo Laborans, koska hän juoksee koko elämänsä kilpailukykyisen yhteiskunnan toteuttamisen oravanpyörässä. Tulevaisuuden vision toteuttaminen vaatii häneltä jatkuvasti jotakin, jolloin koko hänen elämänsä määrittävät projektin tarpeet. Ideaalikansalaisen elämänkaaresta puuttuu leikin asenteen rauhalliseen tahtiin ja tekemisen itsensä vuoksi tapahtuva toiminta, jolla ei ole varsinaista päämäärää. Ideaalikansalaisen elämässä leikki on valjastettu työn välineeksi.

”Ahdas työura-ajattelu pitääkin hylätä ja ajatella laajemmin koko elämää ihmisen urana. (...) Varteenotettava keino vaihtelevien elämänkaarien hallitsemiseen olisi henkilökohtaisten ’elämänuratilien’ käyttöönotto. Tili olisi henkilö- tai perhekohtainen. Se karttuisi työssäoloaikana ja sitä käytettäisiin silloin kun haluaa pitää opiskeluvapaan tai sairauden tai työttömyyden aikoina. Elämänuratilin varat kerättäisiin esimerkiksi osittain ihmisen omasta palkasta, osin työnantajan maksuista sekä osin julkisista rahastoista. (...) Ihminen keräisi tililleen ’pisteitä’, joilla hän lunastaisi itselleen lomaa tai aikaa harrastuksia ja opiskelua varten, sanalla sanoen ostaisi itselleen elämisen laatua. Se hyödyttää myös työelämää, koska elämäänsä hallitsevalla ja itseään kehittäväällä ihmisellä on parempi motivaatio jatkaa työelämässä.” (Nro 3, 7)

Leikki on tässä ”lomaa” tai vapaata työstä eli tuottavasta toiminnasta ja sen tarkoituksena on parantaa ihmisten työkykyä. Oakeshott (2004, 313) kritisoi tällaista vääristymää, jossa leikki ja työ erillisinä asioina sekoitetaan ja tehdään leikistä työlle alisteista toimintaa. Tulevaisuuden yhteiskuntavisiassa leikille annetaan jonkin verran aikaa, jotta ihmiset jaksaisivat työssään ja olisivat luovia. Se on strategiassa vapaa-aikaa, jolloin kerätään voimia työssä jaksamista varten. Leikkiä ilman päämäärää ja hyötymisen ajatusta ei tulevaisuusyhteiskunnassa ilmene lainkaan. Ideaalikansalainen tekee leikin sijaan työtä, jotta Suomesta tulisi vuoteen 2015 mennessä yksi maailman kilpailukykyisimmistä maista ja jotta se senkin jälkeen säilyttäisi kilpailukykyisyytensä. Ideaalikansalaisen rooli tulevaisuuden yhteiskunnassa on epäyksilön ja Homo Laboransin rooli.

Oakeshottin (2004) leikin ja työn asennoitumisen tapojen jaottelussa on yhtymäkohtia Hannah Arendtin (1958) ajatteluun. Arendt (ibid, 7, 22) on tarkastellut ihmisenä olemista ja inhimillistä todellisuutta kolmen kokonaisvaltaisen aktiviteetin mukaan. Tätä kokonaisuutta hän kutsuu *vita activaksi*, joka muodostuu elämää ylläpitävästä työstä (labor), tuottavasta työstä (work) ja poliittisesta toiminnasta (action). Näistä kolmesta poliittinen toiminta on kaikkein tärkein inhimillisen elämän ulottuvuus, sillä se synnyttää inhimillisen persoonan ja tekee meistä ihmisiä.

Arendtilla (ibid, 176-178) poliittinen toiminta on aloitekykyä, mikä merkitsee mahdollisuutta tulla näkyväksi muille. Ihmisenä olemisen ja inhimillisen luonteen säilyttäminen ja saavuttaminen edellyttää aloitekyvyn käyttämistä. Puhe ja toiminta avaavat oven ihmisten maailmaan, sillä niiden kautta ihmiset aktiivisesti erottautuvat ja paljastavat oman erityislaatuisuutensa eli syntyvät persoonallisina olentoina ja tulevat näkyväksi muille. Fyysisen olennon inhimillinen olemus ja identiteetti syntyvät poliittisessa toiminnassa.

Poliittinen toiminta vaatii aina puheen, ihmisyhteisön läsnäolon ja julkisen tilan säilyttääkseen ihmisen identiteetin paljastavan luonteensa. Ilman sanoja teko havaitaan vain puhtaasti fyysisenä ilmiönä. Sanoilla tekijä identifioituu toimijaksi ja ilmoittaa, mitä hän tekee, on tehnyt tai on aikeissa tehdä. Mikään toinen inhimillinen aktiviteetti ei vaadi puheen läsnäoloa yhtä paljon kuin poliittinen toiminta. Ilman ihmisyhteisön läsnäoloa ja julkista tilaa toiminta menettää merkityksensä, eivätkä teko ja sen tekijä tule näkyväksi. Toiminta mitätöityy tällöin pelkäksi saavutukseksi muiden joukossa ilman mitään syvempää merkitystä. (ibid, 179-180) Poliittiselle toiminnalle on ominaista sen seurausten ja sivuvaikutusten ennakoimattomuus. Koskaan toimintaa aloittaessaan ei voi tietää, mitä se sysää liikkeelle ja minkälaisia vaikutuksia sillä on. (ibid, 188-192)

Vaikka poliittinen toiminta on tärkein ihmiselämän ulottuvuus, ovat kaksi työn ulottuvuutta ihmiselämälle välttämättömiä. Ne tuottavat toiminnalle välttämättömän materiaalsen ympäristön ja turvaavat ihmiselämän biologisen säilymisen. Elämää ylläpitävä työ (labor) tähtää ihmisten elämän säilyttämiseen ja tuottaa ravintoa tähän tarkoitukseen. Tuottava työ (work) puolestaan tuottaa ihmisille tarpeellisia esineitä ja

asioita, mutta se ei ole yhteydessä ihmislajin biologiseen säilymiseen ja luonnonympäristöön. Sen sijaan se tuottaa ihmiselämälle aineellisen maailman ja materiaaliset olosuhteet. (Arendt 1958, 7-9) Toisin kuin Oakeshott Arendt erottelee työn kahteen eri lajiin niiden tuottavuuden ja tehtävän perusteella.

Arendtilla (1958) elämää ylläpitävää työtä tekevä ihminen on *animal laborans*, ja tuottavaa työtä eli materiaaliseen maailmaan esineitä valmistava ihminen *homo faber*. Vaikka *animal laborans* on kaikkien elävien olentojen hallitsija, hän on silti luonnon ja maan palvelija (ibid, 139). *Homo faber* puolestaan on luonnon ja koko maailman herra (ibid) ja muistuttaakin Oakeshottin *homo laboransia* näistä kahdesta enemmän. Luonnon rikkominen ja riistäminen on läsnä kaikessa valmistamisessa (fabrication) ja *homo faber* aineellisen maailman valmistajana on aina ollut luonnon tuhoaja. (Arendt 1958, 139) Luonnon riistäminen, alistaminen ja suhtautuminen siihen välineenä ja resurssina, jota voi käyttää omiin tarkoituksiin (ibid, 139, 156), yhdistää näitä kahta hahmoa.

Homo faberin hahmoa leimaa välineellisyys: monet asiat maailmassa pelkistyvät omasta itsenäisestä arvostaan riippumatta keinoiksi saavuttaa lopputulos eli valmis tuote (Arendt 1958, 156). Tämä ajattelutapa on lähellä Oakeshottin työn asennoitumisen tapaa, jossa maailma pelkistyy halujen tyydyttämisen materiaaliksi. Oakeshottilla työn (work) varsinaisena päämääränä ei kuitenkaan ole ihmisten elämän ylläpitäminen kuten Arendtilla, vaan ihmisten halujen, tarpeettomienkin sellaisten, tyydyttäminen. Arendtin määrittelemä *homo faber* muistuttaa Suomi 2015 -strategian ideaalikansalaista, jonka elämässä nimenomaan tuottavan työn tekemisellä eli valmistamisella (fabrication) on suuri merkitys. Siihen liittyvä välineellinen suhtautumistapa puolestaan kuvaa melko hyvin Suomi 2015 -strategian ajatusmallia, jossa niin ihmiset kuin luonnonresurssitkin ovat keinoja ja välineitä lopputuloksen saavuttamiseksi. Arendtille kaikkein tärkein inhimillisen elämän ulottuvuus poliittinen toiminta (action) ei strategiassa ole esillä. Strategiassa inhimillisen elämän ulottuvuudet kaventuvat kahteen työn ulottuvuuteen.

Ideaalikansalaisen toiminta Arendtin *vita activan* näkökulmasta on valmistamista (fabrication) eli tuottavaa työtä (work). Strategiassa ei tule esiin poliittinen toiminta, joka merkitsee aloitekykyä ja näkyväksi tulemistä sekä ennakoimattomia toiminnan

seurauksia ja sivuvaikutuksia (Arendt 1958, 176-178, 188-192). Ideaalikansalaisen poliittinen toiminta ja valintojen tekeminen kaventuu strategiassa määritellyn ohjelman mukaiseksi toiminnaksi eli policyksi. Sille on ominaista pyrkimys poliittisen toiminnan kontingenssin eli ennakoimattomuuden ja sattumanvaraisuuden säätelemiseen (Palonen 1993, 9,13). Policy on toimintaa, jossa toiminnan suunta ja valinnat määritellään etukäteen. Tällöin poliittiselle toiminnalle ominainen ennakoimattomuus vältetään. (ibid) Strategiassa ideaalikansalaisen toiminta on strategian asettaman suunnitelman toteuttamista eli sen asettamaan päämäärään pyrkimistä. Valintatilanteisiin ei liity poliittista toimintaa, sillä valinnat määrittää strategian kilpailukyvyn päämäärä ja esimerkiksi ohjelman vastaisen toiminnan mahdollisuus häivytetään.

Oakeshottille (2004) ja Arendtille (1958) on yhteistä, että he molemmat erottavat työstä erilleen elämänalueen, joka on inhimilliselle elämälle työstä poikkeavalla tavalla merkityksellinen ja jonka merkitys on toiminnassa itsessään eikä sen tuotteessa kuten työn alueella. Oakeshottilla tämä elämänpiiri on leikki ja Arendtilla toiminta. Leikki ja toiminta ovat erilaisia aktiviteetteja ja niiden funktio on erilainen. Yhteistä niille on, että molemmat ovat itsessään inhimilliselle elämälle ja yksilölle arvokkaita asioita ja asettuvat siten työn välineellisyyden vastakohtaksi. Arendtilla toiminta on jopa ainoa asia, joka ihmisestä tekee ihmisen. Molemmat myös kritisoivat työn hallitsevaa asemaa modernissa yhteiskunnassa. (esim. Arendt 1958, 320-322)

Tarkastelen vielä ideaalikansalaisen toimintaa Max Weberin (1969) sosiaalisen toiminnan luokittelun pohjalta. Weberin luokittelemat tyypit ovat teoreettisia luokitteluja, eikä niitä puhtaina muotoina voi jäljittää todellisuudesta, mutta ne antavat hyödyllisiä teoreettisia välineitä sosiaalisen toiminnan ulottuvuuksien tarkasteluun (Weber 1969, 62). Näin on myös Suomi 2015 -strategiassa punnittaessa ideaalikansalaista.

Sosiaalinen toiminta on Weberin (ibid, 55-56) mukaan toimintaa, joka suuntautuu toisten ihmisten toiminnan ja käyttäytymisen mukaan. Toiset ihmiset voivat muodostua tunnetuista tai tuntemattomista yksilöistä ja toiminta voi olla suuntautunut menneen, nykyisen tai oletetun tulevan muiden ihmisten toiminnan pohjalta. Kaikki ihmisten väliset kontaktit eivät pidä sisällään sosiaalista ulottuvuutta, vaan tämä ulottuvuus

rajoittuu tilanteisiin, joissa toimijan käyttäytyminen suuntautuu merkityksellisellä tavalla toisten ihmisten käyttäytymisen mukaan. Esimerkiksi yksilön taloudellinen toiminta on sosiaalista vain, jos yksilö ottaa siinä huomioon jonkun toisen käyttäytymisen. Yksilö voi esimerkiksi suunnitella omaa kulutustaan ja säästämistään suhteessa toisten ihmisten tulevaisuuden tarpeisiin.

Weber (1969, 56-58) erottaa sosiaalisesta toiminnasta matkimisen ja toiminnan, jonka mahdollistaa ja johon vaikuttaa yksilön kuuluminen suurempaan ihmisjoukkoon. Esimerkiksi tv-uutiset saavat suuren joukon ihmisiä toimimaan samalla tavalla samaan aikaan eli seuraamaan lähetystä, mutta se ei silti ole sosiaalista toimintaa. Raja on jokseenkin häilyvä, mikä johtuu muun muassa siitä, että yksilön suuntautuminen toisten ihmisten käyttäytymisen mukaan ja sen merkityksellisyys toimijalle itselleen ei ole millään muotoa selvää eikä aina edes tietoista. Näin ollen rajalinjan veto empiirisellä tasolla voi olla vaikeaa, vaikka käsitteellisesti matkimisen ja ihmisjoukon jäsenyyden ohjaaman toiminnan erottaminen sosiaalisesta toiminnasta onkin Weberin (ibid, 58) mukaan oleellista.

Weber (ibid, 59-61) luokittelee sosiaalisen toiminnan neljään eri tyyppiin, joita ovat traditionaalinen, tunteen ohjaama, arvorationaalinen ja päämäärärationaalinen toiminta. Traditionaalista toimintaa ohjaavat tottumukset ja se on lähellä jokapäiväisiä arkirutiineja. Tunteen ohjaama toiminta nimensä mukaisesti syntyy tunnetilojen pohjalta. Se voi olla esimerkiksi kontrolloimaton reaktio johonkin poikkeukselliseen ärsykkeeseen. Puhtaasti tunnepohjainen toiminta on rajatapaus siinä, voidaanko se ymmärtää merkityksellisellä tavalla suuntautuneeksi toiminnaksi. Usein se ylittää rajan. Arvorationaalista toimintaa puolestaan luonnehtii suuntautuminen absoluuttisiin arvoihin. Arvorationaalisuus voi suuntautua esimerkiksi eettisten tai uskonnollisten arvojen mukaiseen toimintaan ja siihen liittyy aina vaatimuksia, joiden täyttämisen toimija ymmärtää omaksi velvollisuudekseen. Toiminta on arvorationaalista vain, kun inhimillistä toimintaa motivoi tällaisten ehdottomien vaatimusten täyttäminen, jossa itse lopputuloksella ei ole niinkään suurta merkitystä. Arvo ei riipu lopputuloksesta, vaan syntyy itse toiminnan asenteesta. Arvorationaalista ja tunneperäistä toimintaa yhdistää se, että toiminnan merkitys ei riipu sen lopputuloksesta. (ibid, 59-61)

Päämäärärationaalista toimintaa luonnehtii Weberin (1969, 61-62) mukaan päämäärän, keinojen ja lopputulosten huomioiminen ja niiden arvioiminen rationaalisesti. Toiminnassa joudutaan punnitsemaan keinojen suhdetta päämäärään, päämäärän suhdetta tuloksiin ja lopulta erilaisia mahdollisia päämääriä. Päämäärärationaalinen toiminta ei sovi yhteen traditionaalisen tai tunnepohjaisen toiminnan kanssa, mutta arvorationaalisen toiminnan kanssa se sopii yhteen monellakin eri tavalla. Esimerkiksi päämäärien valinta voi tapahtua arvorationaalisesti, jolloin toiminta on päämäärärationaalista vain keinojen valitsemisen osalta. Weberin (ibid) mukaan päämäärärationaalisen toiminnan näkökulmasta arvorationaalinen toiminta on kuitenkin aina irrationaalista, sillä mitä enemmän toiminta suuntautuu absoluuttisiin arvoihin vain niiden itsensä vuoksi, sitä vähemmän toimintaan liittyy rationaalista pohdintaa. Tämä päämäärärationaalinen toimintatapa onkin ominainen Suomi 2015 -strategian ideaalikansalaiselle.

Tulevaisuuden kilpailukykyistä yhteiskuntaa rakennetaan strategiassa oletukselle päämäärärationaalisesti toimivista ideaalikansalaisista. Strategiassa esitetään esimerkiksi työelämää koskevien uudistustarpeiden yhteydessä ajatus siitä, että ”Jokainen kansalainen on tulevaisuudessa kuin pieni yritys.” (Nro 1, 11). Tämä ajatus luonnehtii ideaalikansalaisen toimintaa ja valintoja yleisemminkin strategiassa, sillä ideaalikansalainen toimii kustannustehokkaasti pienen yrityksen tapaan. Ideaalikansalaisen toiminta on päämäärärationaalista, koska hänen toimintaansa ja valintoihinsa eivät missään vaiheessa näyttäisi vaikuttavan esimerkiksi tunteet tai arvot. Toiminnan merkitys ei myöskään ole toiminnassa tai sen asenteessa itsessään vaan toiminnan lopputuloksessa, jossa päämäärä saavutetaan. Näin ollen ideaalikansalaisen toiminnan logiikasta puuttuvat traditionaalisen, tunteen ohjaaman ja arvorationaalisen toiminnan piirteet. Arvorationaalisen toiminnan piirteitä ei myöskään näyttäisi sekoittuvan päämäärärationaaliseen toimintaan esimerkiksi keinojen ja päämäärän valitsemisessa.

Ideaalikansalaiset tekevät strategian tulevaisuusyhteiskunnassa rationaalisia, hyödyllisiä ja järkeviä valintoja. He esimerkiksi kouluttautuvat nopeasti sellaisille aloille, joille tarvitaan lisää työvoimaa. Kouluttautumiseen käytettävään aikaan tai ammattivalintaan eivät missään vaiheessa vaikuta arvot, esimerkiksi ekologisuus tai auttamisen halu, jotka voisivat johtaa ammatinvalintaa päämäärärationaalisuuden näkökulmasta

irrationaaliseen, suuntaan esimerkiksi vähemmän tuottavalle alalle tai alalle, jossa työvoimasta on ylitarjontaa.

Weberin (1969, 61) mukaan päämäärärationalisuus ja arvorationaalisuus voivat toiminnassa yhdistyä monella tavalla, arvot voivat esimerkiksi ohjata päämäärän valintaa tai keinojen valintaa. Näin ei kuitenkaan käy strategian ideaalikansalaisen toiminnassa. Ideaalikansalainen ei myöskään tee ratkaisujaan tunteen pohjalta, hän ei esimerkiksi lähde kesken opintojen tai työuran matkustelemaan vuodeksi ja pohtimaan, mitä elämältään haluaa. Tällaiset tunteen ohjaamat, äkkinäiset ratkaisut ja päämäärärationalisuuden näkökulmasta irrationaalinen käyttäytyminen loistavat poissaolollaan ideaalikansalaisen toiminnassa. Näin on myös työelämän ja perhe-elämän saralla, jossa ideaalikansalainen ei kunnioita esimerkiksi perhearvoja niin paljon, että jättäisi työelämän kokonaan.

Ideaalikansalainen toimii kustannustehokkaasti, pienen yrityksen tapaan koko elämänsä ajan. Hän pyrkii saavuttamaan mahdollisimman nopeasti ja tehokkaasti päämääränsä sekä parhaan mahdollisen lopputuloksen. Weberin (ibid, 62) mukaan tällainen puhdas päämäärärationalinen toiminta eli puhdas tarkoituksenmukaisuus tai hyötyperiaate ilman viittaushohtoa perusarvoihin on mahdollista lähinnä teoriassa eikä sitä käytännön tasolla ilmene lainkaan. Ylipäätään inhimillinen toiminta suuntautuu hyvin harvoin vain yhden sosiaalisen toiminnan tyyppin mukaan. Tavallisesti eri ulottuvuudet yhdistyvät siinä: toisinaan toimintaa ohjaavat tavat ja tottumukset, toisinaan tunteet, toisinaan arvot ja rationaalinen harkinta. Strategian olettamus ideaalikansalaisten kaikenkattavasta ja puhtaasta päämäärärationalisesta toiminnasta, jossa kaikkien kansalaisten päämäärä on vieläpä jokseenkin sama, on epärealistinen ja irrallaan todellisuudesta. Ihmiset eivät todellisuudessa toimi pelkästään puhtaan päämäärärationalisesti vaan myös monilla muilla tavoilla, vähintäänkin eri ulottuvuuksien yhdistelmät näkyvät siinä. Suomi 2015 -strategiassa tulevaisuuden yhteiskunta rakentuu epärealistiselle olettamukselle kansalaisten toiminnasta.

5. Lopuksi

Tämän työn lähtökohtana oli tutkia Suomi 2015 -strategian tuottamaa todellisuutta sekä analysoida ja tarkastella sitä kriittisesti valitsemani lukutavan ja teorioiden kautta. Käytän varsin monia lähestymistapoja aineistoni tarkastelussa, koska halusin analysoida aineistoani mahdollisimman monipuolisesti. Tarkoitukseni oli tuoda esiin kriittisempi näkökulma tavallisesti positiivisessa valossa käytävään kilpailukykyä koskevaan keskusteluun, jossa kilpailukyvyn käsitettä ja sen sisältämiä taustaoletuksia ei pureta. Avasin tässä työssä strategian sisältämiä keskeisiä käsitteitä ja maailmankuvaa.

Jäsensin tämän työn aluksi Suomi 2015 -strategian narratiivina ja avasin strategian perusteemaa. Strategiaa jäsentää komedian juonilaji, jossa on paikoitellen myös romanssin ja satiirin piirteitä. Komedialle luonteenomaista on sävyllään positiivisen ja toiveikkaan maailman, jota varjostavat kuitenkin jatkuva muutos ja hyvää tulevaisuutta estävät uhkat. Globalisaatio on strategiassa maailmaa hallitseva ja sitä jatkuvasti muuttava ennakoimaton voima, joka vaikuttaa uhkakuvien taustalla. Kertomusta hallitsee tasapainoilu uhkien ja mahdollisuuksien välillä.

Strategian lähtökohtana on pohtia Suomen tulevaisuutta ja tulevaisuuden haasteita. Kilpailukyky nousee kuitenkin strategiassa hallitsevaksi temaksi, ja kirjoittajat asettavat tavoitteen, että Suomi on vuonna 2015 yksi maailman kilpailukykyisimmistä maista. Narratiivin eri elementtien tarkastelu osoitti, että strategiassa kuvattu maailma rakentuu pitkälti talouden näkökulmasta. Esimerkiksi Suomen toimintaympäristö, maailma, ja siellä operoivat muut toimijat kuvataan pääosin taloudellisina toimijoina ja niiden välinen vuorovaikutus taloudellisena vuorovaikutuksena. Saman näkökulman vahvuudesta kertoo ero Suomen toimijaroleissa taloudellisen toimijan ja poliittisen toimijan välillä. Taloudellinen toimija on kertomuksessa poliittista toimijaa huomattavasti enemmän esillä, ja se on myös sitä menestyvämpi. Erityisesti kertomuksen nykyhetken aikatasossa tämä ero on huomattava. Talouden näkökulma hallitsee myös, kun strategiassa kerrotaan Suomesta tilana, joka sisältää ihmisten elinympäristön, yritysten taloudellisen toimintaympäristön, yhteiskunnan ja poliittisen päätöksenteon tilan. Näistä jälkimmäinen saa kaikkein vähiten huomiota, ja muita tiloja tarkastellaan puolestaan lähinnä kilpailukyvyn osatekijöinä eli talouden näkökulmasta.

Taloudellinen kilpailukyky muodostuu strategiassa hallitsevaksi teemaksi, ja sen näkökulmasta strategiassa muodostetaan visio tulevaisuuden yhteiskunnasta. Tarkastelin kriittisesti tätä visiota Michael Oakeshottin käsitteistöä hyväksi käyttäen ja havaitsin, että strategian tulevaisuuden yhteiskunnassa on paljon Oakeshottin (1990) määrittelemien yritysytteenliittymän (enterprise association) ja universitas-valtion piirteitä. Niille on ominaista yhteen päämäärään pyrkiminen ja kaiken toiminnan alistaminen tälle päämäärälle. Strategian visiossa Suomen taloudellisen kilpailukyvyyn säilyttämisen ja sen parantamisen tavoite määrittää kaikkea toimintaa yhteiskunnassa.

Yritysytteenliittymään ja universitas-valtioon liittyy kapea epäyksilön (individual manqué) ihmiskäsitys, jossa yksilö ymmärretään yhteenliittymän resurssiksi samaan tapaan kuin esimerkiksi sen maa-alueen luonnonvarat. Havaitsin tässä työssä, että strategian tulevaisuusvisiota leimaa samankaltainen ihmiskäsitys, sillä strategiassa ihmiset mielletään materiaaliksi, ”inhimilliseksi pääomaksi”, jota voidaan muokata kilpailukykyisen valtion tarpeita vastaavaksi. Strategian visiossa ihmisiä kasvatetaan systemaattisesti muun muassa luoviksi ja suvaitsevaisiksi, koska luovuutta ja monikulttuurisuutta pidetään tulevaisuuden menestystekijöinä. Epäyksilön ihmiskäsitykseen sisältyy ajatus siitä, että yksilöt eivät halua tai eivät ole kykeneviä tekemään itsenäisesti omia valintojaan. Strategian ihmiskäsitys on samankaltainen, sillä tulevaisuuden yhteiskunnassa yksilöiden tehtävät ja valinnat määrittää valtio tai yhteiskunta, eivätkä yksilöt vastusta tätä käytäntöä millään tavalla eikä tämän toimintatavan sisältämiä moraalisia tai eettisiä ongelmia pohdita lainkaan.

Myös inhimillisen toiminnan ulottuvuudet ymmärretään strategiassa suppeasti. Tarkastelin niitä Max Weberin (1969) ja Hannah Arendtin (1958) teorioiden pohjalta ja havaitsin, että strategian tulevaisuuden yhteiskunnassa yksilöiden odotetaan toimivan ainoastaan puhtaan päämäärärationaalisesti ja kustannustehokkaasti. Toimintaan eivät vaikuta esimerkiksi arvot tai tunteet. Weberin mukaan puhdas päämäärärationaalisuus on mahdollista vain teoriassa ja yleensä inhimilliseen toimintaan vaikuttavat niin tunteet, arvot kuin tavatkin. Lienee tarpeetonta sanoa, että strategian olettaus inhimillisen toiminnan luonteesta on epärealistinen ja ihmiskäsitys kapea.

Strategiassa muutamat käsitteet nousevat selvästi esiin tulevaisuuden yhteiskunnan ominaisuuksina ja näitä ovat esimerkiksi: luovuus, innovatiivisuus, osallisuus, moniarvoisuus, monikulttuurisuus ja hyvinvointiyhteiskunta. Nämä käsitteet otetaan strategiassa haltuun siten, että niiden merkitys muunnetaan kilpailukyvyn päämäärään pyrkivän yhteiskunnan käsitteistöön sopiviksi. Esimerkiksi luovuus rinnastuu strategiassa lähinnä yritystoiminnan innovatiivisuuteen muun muassa uusien tuottavien liiketoiminnan alojen keksimiseen. Käsitteestä poistetaan muun muassa sen merkitys toimintana, joka voi kyseenalaistaa hallitsevan vallan ja sen toimintaperiaatteet. Osallisuus puolestaan rinnastuu strategiassa yksimielisyyteen yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Hyvinvointiyhteiskunnan käsitteellä strategiassa tehdään eroa hyvinvointivaltioon ja käsitteen sisällössä korostuu yksilön vastuu yhteiskunnan vastuun sijaan. Strategiassa käsitteistökin muunnetaan yhteensopivaksi kilpailukyvyn päämäärän kanssa, mikä viittaa Oakeshottin määrittelemien yritysyhteenliittymän ja universitas-valtion ominaisuuksiin.

Yksiulotteinen tulevaisuusvisio esitetään yleisölle taitavasti strategiassa, sillä sen toteuttaminen saadaan vaikuttamaan itsestään selvältä ja välttämättömältä toimelta. Argumentoinnin keinoina keskeiseksi muodostuvat kansallisen identiteetin rakentaminen kerronnassa, kaksijakoisen maailman ja itsestään selvien valintatilanteiden muodostaminen sekä välttämättömyysretoriikan käyttäminen.

Tarkastelin kansallisen identiteetin muodostumista ja siihen sisältyvää vastakkainasettelua strategiassa muun muassa Benedict Andersonin (1983), Paul Ricoeurin (1992), Zygmunt Baumanin (1990) ja Ulrich Beckin (1997) teorioiden avulla. Huomasin, että maailmaa jäsentää strategiassa sisä- ja ulkopuolen välinen vastakkainasettelu. Kertoja muodostaa strategiassa kansallista identiteettiä, joka jäsentää sisäpuolta. Se rakentuu muun muassa yhteisten arvojen, tapojen, uskonnon, kulttuurin ja persoonallisuuspiirteiden varaan. Lisäksi identiteettiin sisältyy yhteisöä määrittäviä abstraktimpia ja yksilöitä vähemmän sitovia ominaisuuksia, kuten turvallisuus, demokratia, korruptoitumattomuus, teknologia ja puhdas luonto.

Kansalliseen identiteettiin kuuluu myös vahvasti yksimielisyys, sillä kertoja esittää strategiassa ”meitä” homogeenisena yhteisönä, jonka jäseniä luonnehtii samanlaisuus.

Identiteetti häivyttää ristiriitoja ja erimielisyyttä ja rakentaa mielikuvan homogeenisesta yhtenäisestä yhteisöstä. Antamalla ominaisuuksilla kertoja kuvaa ”meitä” ja erottaa meidät ”muista”. ”Meitä” kuvaavat piirteet määrittävät yhteisöä ja sisäpuolta, kun toisia ja ulkopuolta määrittävät näiden ominaisuuksien vastakohtat. Kansallisen identiteetin avulla kertoja rakentaa strategiassa hyvin yksinkertaisen vastakkainasettelun meidän ja muiden eli sisäpuolen ja ulkopuolen välille.

Avasin tätä vastakkainasettelua ja sen luomaa itsestänselvyyttä tässä työssä erityisesti Baumanin ja Beckin modernin teorioita hyväksi käyttäen. Selkeä vastakkainasettelu tekee maailmasta strategiassa helposti luettavan, sillä se erottelee totuuden valheesta, kauniin rumasta ja hyvän pahasta. Valintatilanteista muodostuu siten yksinkertaisia ja itsestään selviä. Esimerkiksi strategian esittämä yksiulotteinen tulevaisuusvisio vaikuttaa loogiselta ja luonnolliselta tulevaisuuden kuvalta, koska sille esitetään vain yksi vaihtoehto, joka on satiirin juonilajin jäsentämä anarkiaan suistunut maailma. Kansallisen identiteetin ja yksiulotteisen tulevaisuusvision itsestänselvyys perustuu strategiassa vaihtoehtojen vähäiseen määrään ja niiden keskinäiseen selkeään vastakkainasetteluun. Kertoja käyttää välttämättömyysretoriikkaa, jossa uhkakuvien päihittämiseen esitetään vain yksi vaihtoehto ja se saadaan näyttämään ainoalta mahdolliselta valinnalta. Kertoja tukee välttämättömyysretoriikkaansa lisäksi puhuttelemalla strategiassa usein ”meitä”, mikä luo vaikutelman, että ”me” yleisönä olemme mukana tulevaisuusvision muodostamisessa.

Strategian tulevaisuuden yhteiskunnasta ja myös sen kuvaamasta maailmasta puuttuu poliittisen toiminnan ulottuvuus. Avasin tätä strategian piirrettä useammasta eri näkökulmasta työssäni. Narratiivin elementtejä tarkastellessani huomasin, että maailma kuvataan strategiassa taloudellisen toiminnan näkökulmasta ja poliittinen toiminta ennustamattomien tilanteiden kohtaamisena sekä uusien näkökulmien ja toiminnan tilojen avaamisena loistaa poissaolollaan. Kun tarkastelin kriittisesti Michael Oakeshottin käsitteistön avulla strategian tulevaisuuden yhteiskuntaa, huomasin sen muistuttavan yritysyhteenliittymää, jossa kaikki toiminta on kilpailukyvyllä alisteista. Poliittinen toiminta esimerkiksi keskusteluna erilaisista vaihtoehtoisista päämääristä ei ole yritysyhteenliittymän piirre eikä se sisälly tulevaisuuden yhteiskuntaan. Lisäksi kansallisen identiteetin muodostumista tutkiessani havaitsin, että politiikka tehdään tarpeettomaksi korostamalla strategiassa ”meistä” muodostuvan yhteisön

yksimielisyyttä. Strategiassa poliittinen toiminta kaventuukin policyksi eli etukäteen määritellyn kilpailukyyn ohjelman toteuttamiseksi. Keskustelun herättämisen sijaan strategia häivyttää kysymyksiä, poistaa keskustelun mahdollisuuden ja kaventaa poliittisen toiminnan tilaa. Se esittää yksipuolisen tulkintansa maailmasta ja Suomen tulevaisuudesta ainoana mahdollisena vaihtoehtona.

Suomi 2015 -strategian tarkoituksena oli muun muassa herättää laajaa yhteiskunnallista keskustelua strategiassa käsiteltävistä aiheista (esim. Nro 2, 4). Strategia ei kuitenkaan ole ollut kovin paljon esillä julkisuudessa. Kilpailukyky ja siihen liittyvät tekijät ovat toki olleet paljonkin esillä, mutta varsinaisesti strategian esittämät teemat ja toimenpiteet kilpailukyyn parantamiseksi, esimerkiksi elämänuratilat ja luovuuskasvatus, eivät ole saaneet kovin paljon huomiota. Strategia varmaan saavutti tavoitteensa lisätä mukana olleiden päättäjien tietoja ja taitoja Suomen tulevaisuuden haasteista, mutta laajemman yhteiskunnallisen keskustelun avaajana se ei ehkä toiminut toivotulla tavalla.

Strategia useampien julkaisujen sarjana saattoi olla liian vaikeasti hahmotettava kokonaisuus. Strategiakertomus polveilee useissa aiheissa ja aikatasoissa, ja siitä on vaikeaa nostaa esiin yhtä suurta tulevaisuuden haastetta. Toisaalta voi olla, ettei strategia herättänyt keskustelua, koska se ei tuonut esiin riittävän erilaista näkökulmaa Suomen tulevaisuuden haasteista. Ehkä strategia kokosi kilpailukykyyn liitetyt teemat yhteen raporttisarjaan, mutta ei kuitenkaan esittänyt teemasta riittävän erilaista ja laajaa mielenkiintoa herättävää tulkintaa. Suomen eri alojen ylimmät päättäjät strategian kirjoittajina saattoi myös osaltaan vähentää strategian kiinnostavuutta, sillä päättäjät ja heidän näkemyksensä ovat julkisessa keskustelussa esillä muutenkin. Myös lukuisien uusien strategioiden ilmestyminen suhteellisen pian Sitran strategian jälkeen vei siltä todennäköisesti huomiota.

Tämä tutkimus vastasi joihinkin kysymyksiin, mutta se myös herätti monia lisäkysymyksiä. Olisi kiinnostavaa tarkastella esimerkiksi tämän strategian ja muiden, niin suomalaisten kuin ulkomaistenkin, ajankohtaisten strategioiden suhteutumista toisiinsa. Olisi tärkeää tutkia, mitkä tahot strategioita ovat viime vuosina tuottaneet ja mitä yhteistä ja erilaista niiden aiheissa ja aiheiden käsittelytavoissa on. Erityisesti

minua kiinnostaa se, millaisia politiikan linjanvetoja strategioihin sisältyy ja mitä niistä voidaan päätellä. Kilpailukykyretoriikka herätti toden teolla kiinnostukseni ja haluaisin syventyä siihen tarkemmin. Tämän työn puitteissa näihin laajempiin aiheisiin ei ollut mahdollista perehtyä, joten se jääköön tulevien tutkimusten tehtäväksi.

Lähteet

Anderson, Benedict. 1983. *The Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London & New York: Verso.

Anttila, Jorma. 1996. Onko suomalaisuudessa samastumiskohteena mitään erityistä? Teoksessa: Pekka Laaksonen & Sirkka-Liisa Mettomäki (toim.) *Olkaamme siis suomalaisia. Kalevala-seuran vuosikirja 75-76*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 201-210.

Arendt, Hannah. 1958. *The Human Condition*. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Bauman, Zygmunt. 1990. *Modernity and Ambivalence*. *Theory, Culture & Society*. 7: 2-3, 143-169.

Beck, Ulrich. 1997. *The Reinvention of Politics. Rethinking Modernity in the Global Social Order*. Cambridge: Polity Press.

Beck, Ulrich. 1999. *Mitä globalisaatio on? Virhekäsityksiä ja poliittisia vastauksia*. Tampere: Vastapaino.

Berlin, Isaiah. 1969. *Four Essays on Liberty*. London, Oxford & New York: Oxford University Press.

Foss, Sonja, K. 1996. *Rhetorical Criticism. Exploration & Practice*. Second Edition. Prospect Heights, Illinois: Waveland Press.

Foucault, Michel. 1980. *Tarkkailla ja rangaista*. Helsinki: Otava.

Frye, Northrop. 1957. *Anatomy of Criticism. Four Essays*. Princeton: Princeton University Press.

Gellner, Ernest. 1983. *Nations and Nationalism*. Oxford: Basil Blackwell.

Hart, Roderick, P. 1997. *Modern Rhetorical Criticism. Second Edition*. Needham Heights, Massachusetts: Allyn and Bacon.

Hobbes, Thomas. 1968. *Leviathan*. London, New York, Victoria, Ontario & Auckland: Penguin Books.

Hobsbawm, Eric. 1983. Introduction: Inventing Traditions. Teoksessa: Eric Hobsbawm & Terence Ranger (toim.) *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1- 14.

Hobsbawm, Eric. 1994. *Nationalismi*. Tampere: Vastapaino.

Hobsbawm, Eric & Ranger, Terence (toim.) 1983. *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kaunismaa, Pekka. 1995. Mennyt ja me. Historialliset kertomukset ja kansallinen identiteetti. *Kulttuurintutkimus* 12:3, 3-14.

Kaunismaa, Pekka. 1997. Keitä me olemme? Kollektiivisen identiteetin käsitteellisistä lähtökohdista. *Sociologia* 34:3, 220-230.

Kettunen, Pauli. 2003. Yhteiskunta. Teoksessa: Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius (toim.) *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino, 167-212.

Kettunen, Pauli. 2005. Globaalin talouskilpailun nationalismi. Teoksessa: Jukka Pakkasvirta & Pasi Saukkonen (toim.) Nationalismit. Helsinki: WSOY, 436-453.

Keränen, Marja. 1998. Suomi tutkimuksen luontona. Metodologisia huomioita. Teoksessa: Marja Keränen (toim.) Kansallisvaltion kielioppi. Jyväskylä: Sophi, 152-168.

Kinnunen, Aarne. 1991. Kertomuksen teoreettista pohdintaa. Teoksessa: Juha Kytömäki (toim.) Nykyajan sadut. Joukkoviestinnän kertomukset ja vastaanotto. Jyväskylä: Gaudeamus & Yleisradio, 82-116.

Koselleck, Reinhart. 1985. Futures Past. On the Semantics of Historical Time. Cambridge, Massachusetts & London: The MIT Press.

Oakeshott, Michael. 1961. The Masses in Representative Democracy. Teoksessa: Michael Oakeshott (toim.) Rationalism in Politics and Other Essays. Indianapolis: Liberty Fund. 1991, 363-383.

Oakeshott, Michael. 1975. On Human Conduct. Oxford: Clarendon Press. 1990.

Oakeshott, Michael. 2004. Work and Play. Teoksessa: Luke O'Sullivan (toim.) What is History? and other essays. Exeter & Charlottesville: Imprint Academic, 303-314.

Palonen, Kari. 1993. Introduction: From Policy and Polity to Politicking and Politicization. Teoksessa: Kari Palonen & Tuija Parvikko (toim.) Reading the Political. Exploring the Margins of Politics. Helsinki: Valtiotieteellinen yhdistys, 6-16.

Palonen, Kari. 1997. Kootut retoriikat. Esimerkkejä politiikan luennasta. Jyväskylä: Sophi.

Palonen, Kari & Summa, Hilikka. 1998. Johdanto: Retorinen käänne? Teoksessa: Kari Palonen & Hilikka Summa (toim) Pelkkää retoriikkaa. Toinen painos. Tampere: Vastapaino, 7-19.

Perelman, Chaïm. 1982. The Realm of Rhetoric. Notre Dame & London: University of Notre Dame Press.

Renan, Ernest. 1990. What Is a Nation? Teoksessa: Homi K. Bhabha (toim.) Nation and Narration. London & New York: Routledge, 8-22.

Ricoeur, Paul. 1988. Time and Narrative. Vol 3. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Ricoeur, Paul. 1992. Oneself as Another. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Rimmon-Kenan, Shlomith. 1991. Kertomuksen poetiikka. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Saukkonen, Pasi. 1996. Identiteetti ja kansallinen identiteetti. Kosmopolis 26:4, 5-19.

Saukkonen, Pasi. 1998. Kansallisvaltion identiteettipolitiikka. Kansallinen identiteetti politiikan tutkimuksen käsitteenä. Poliitiikka 40:3, 212-225.

Saukkonen, Pasi. 2005. Kansallinen identiteetti. Teoksessa Jukka Pakkasvirta & Pasi Saukkonen (toim.) Nationalismit. Helsinki: WSOY, 90-105.

Smith, Anthony, D. 1998. Nationalism and Modernism. A Critical Survey of Recent Theories of Nations and Nationalism. London & New York: Routledge.

Soininen, Suvi. 2004. Michael Oakeshott ja politiikan taito. *Politiikka* 46:2, 143-147.

Sondermann, Klaus. 1997. Reading Politically. National Anthems as Textual Icons. Teoksessa: Terrell Carver & Matti Hyvärinen (toim.) *Interpreting the Political. New Methodologies*. London & New York: Routledge, 128-142.

Trevor-Roper, Hugh. 1983. The Invention of Tradition: The Highland Tradition of Scotland. Teoksessa: Eric Hobsbawm & Terence Ranger (toim.) *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 15-41.

White, Hayden. 1973. *Metahistory. The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press.

White, Hayden. 1987. *The Content of the Form. Narrative Discourse and Historical Representation*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press.

Weber, Max. 1969. *Basic Concepts in Sociology*. Sixth edition. New York: The Citadel Press.

Sekalaiset lähteet

Askelmerkit tulevaisuuteen. 2003. Suomi 2015 –ohjelman loppuraportti. toim. Tuovi Allén. *Sitran raportteja* 34. Helsinki: Sitra.

Aaltonen, Jarmo. 2005. Elinkeinoelämän uusi uljas Suomi. *Helsingin Sanomat* 9.1.2005, Talous & Työ, 1.

Iltalehti 28.9.2005. Suomi kilpailukykyvertailun kärjessä.
http://www.iltalehti.fi/2005/09/28/200509283550161_uu.shtml 5.10.2005

Kansallinen globalisaatiostrategia: Menestyvä Suomi. Teollisuuden kannanotto globalisaatioon ja Suomen tulevaisuuteen. 2004. Helsinki: Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto. <http://www.ek.fi/arkisto/ekarchive/20040407-102751-2216.pdf> 22.9.2005.

Karismo, Anna. 2005. Suomi täytti kilpailukyvyn liirumlaarumista. Helsingin Sanomat 2.1.2005, Talous & Työ, 1.

Kauhanen, Anna-Liina & Lyytinen, Jaakko. 2003. Parasta ennen 01 01 2015. Tulevaisuuden tekijät –Suomi 2015. Helsinki: Sitra.

Kauhanen, Anna-Liina. 2004. Aivoilla on vientiä. Helsingin Sanomat 14.11.2004, Talous & Työ, 1.

Keskisuomalainen 22.6.2005. Berlusconi piikitteli taas suomalaista ruokaa, 2.

Kettunen, Anu. 2004. Suomi 2015 –raportit graduaineistona. Vastaanottaja Tuovi Allén (tuovi.allen@sitra.fi) (vastaus 31.3.2004.) Yksityinen sähköpostiviesti.

Liimatainen, Päivi. 2005. Chirac teilasi suomalaisen ruuan roskaksi. Keskisuomalainen 5.7.2005, 2.

Osaava, avautuva ja uudistuva Suomi. Suomi maailmantaloudessa -selvityksen loppuraportti. 2004. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 19/2004. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
http://www.suomimaailmantaloudessa.fi/data/VNK19_2004.pdf 19.9.2005.

Ruokanen, Tapani. 2004. Suomen menestyksen eväät. Tiekartta tulevaisuuteen. Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta.

www.eva.fi 25.4.2005

Aineisto

Nro 1: Suomi 2015. Suomen tulevaisuuden menestystekijät ja haasteet 1. 2000.
Helsinki: Sitra.

Nro 2: Suomi 2015. Suomen tulevaisuuden menestystekijät ja haasteet 2. 2001.
Helsinki: Sitra.

Nro 3: Suomi 2015. Suomen tulevaisuuden menestystekijät ja haasteet 3. 2001.
Helsinki: Sitra.

Nro 4: Suomi 2015. Suomen tulevaisuuden menestystekijät ja haasteet 4. 2002.
Helsinki: Sitra.

Nro 5: Suomi 2015. Suomen tulevaisuuden menestystekijät ja haasteet 5. 2002.
Helsinki: Sitra.

Nro 6: Suomi 2015. Suomen tulevaisuuden menestystekijät ja haasteet 6. 2003.
Helsinki: Sitra.

Kannen kuvat

Nro 2: Suomi 2015. Suomen tulevaisuuden menestystekijät ja haasteet 2. 2001.
Helsinki: Sitra.

Nro 3: Suomi 2015. Suomen tulevaisuuden menestystekijät ja haasteet 3. 2001.
Helsinki: Sitra.

Nro 4: Suomi 2015. Suomen tulevaisuuden menestystekijät ja haasteet 4. 2002.
Helsinki: Sitra.

Nro 6: Suomi 2015. Suomen tulevaisuuden menestystekijät ja haasteet 6. 2003.
Helsinki: Sitra.

Liite 1: Suomi vuonna 2015 –visio¹

Yhteiskunta

Suomi on oikeudenmukainen, moniarvoinen, mahdollisuuksia tarjoava ja kannustava yhteiskunta, joka on kansalaisilleen turvallinen. Suomen talous on vakaa, kehittyvä ja rakenteiltaan monipuolinen. Suomen päätöksentekojärjestelmä on oikeudenmukainen, joustava ja osallistumiseen kannustava.

Ihminen

Suomessa asuu ja työskentelee vapaa, vastuullinen, osaava ja hyvinvoiva kansa. Suomi käyttää kaikkien kansalaisten panoksen hyvinvoinnin luomiseen sekä tarjoaa mahdollisuudet menestyä kansallisesti ja kansainvälisesti.

Vahvuudet

Suomen vahvuudet ovat korkea osaaminen, sosiaalinen eheys ja yhteiskunnan vakaus. Suomi on aktiivinen, kansainvälinen vaikuttaja ja sillä on monilla osa-alueilla johtoasema. Suomella on vaurauden takaava ja kilpailukykyinen talous.

Ympäristö

Suomen elinympäristö on turvallinen ja se perustuu puhtaaseen luontoon, laadukkaaseen asumiseen, vahvaan kulttuuriin sekä kansalaisten kattavaan sivistykseen.

(Nro 4, nro 5, nro 6, 5)

¹ Visio on tässä muodossa raporteissa 4-6 ja sanamuodoltaan vähän erilaisena raporteissa 2-3. Ensimmäisessä raportissa tiivistelmää visiosta ei ole.

Liite 2: Suomi 2015 –koulutusohjelman kursseille osallistuneet²

Ensimmäisen kurssin osallistajat (Nro 1, 7)

Kansanedustaja Maria Kaisa Aula, Suomen Keskusta rp.

Kansanedustaja Tuula Haatainen, Suomen Sosiaalidemokraattinen Puolue rp.

Viestintäjohtaja Eero Heinäluoma, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK

Kansanedustaja Ville Itälä, Kansallinen Kokoomus rp.

Pääjohtaja Lea Kauppi, Suomen Ympäristökeskus

Toimitusjohtaja Johannes Koroma, Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto TT

Pääjohtaja Jere Lahti, Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta SOK

Pääsihteeri Markku Niskala, Suomen Punainen Risti

Toimitusjohtaja Arto Ojala, Palvelutyönantajat

Kansanedustaja Outi Ojala, Vasemmistoliitto rp.

Toimitusjohtaja Matti Packalén, Alma Media Oyj

Yliasiamies Aatto Prihti, Sitra

Päätoimittaja Tapani Ruokanen, Suomen Kuvalehti

Valtiosihteeri Raimo Sailas, Valtiovarainministeriö

Ylipormestari Eeva-Riitta Siitonen, Helsingin kaupunki

Ministeri Osmo Soininvaara, Sosiaali- ja terveysministeriö

Vararehtori Raija Sollamo, Helsingin yliopisto

Johtokunnan jäsen Veli Sundbäck, Nokia-yhtymä

Alivaltiosihteeri Juhani Turunen, Valtiovarainministeriö

Pääjohtaja Reijo Vihko, Suomen Akatemia

Valtiosihteeri Rauno Saari, Valtioneuvoston kanslia

² Suomi 2015 –ohjelman ensimmäisen kurssin osallistujista suuri osa on ohjelmaa suunnitelleen neuvottelukunnan jäseniä. Kurssin puheenjohtajana on toiminut ministeri Jaakko Iloniemi ja käytännön järjestelyistä on vastannut Sitran koulutustiimi; johtaja Kari Tolvanen, koulutusjohtaja Tapio Anttila, ohjelmajohtaja Tuovi Allén, projektipäällikkö Pekko Kohonen ja assistentti Anne Törnroos. (ibid) Puheenjohtaja on sama kaikilla kursseilla, koulutustiimin kokoonpanossa tapahtui pieniä muutoksia.

Toisen kurssin osallistujat (Nro 2, 18)

Toimitusjohtaja Pekka Ala-Pietilä, Nokia Oyj

Kansanedustaja Jouni Backman, Suomen Sosiaalidemokraattinen Puolue rp.

Kansanedustaja Tuija Brax, Vihreä Liitto

Presidentti Pekka Hallberg, Korkein hallinto-oikeus

Kenraaliluutnantti Jussi Hautamäki, Läntisen maanpuolustusalueen esikunta

Kansliapäällikkö Sirkka Hautojärvi, Ympäristöministeriö

Piispa Eero Huovinen, Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli

Johtaja Eeva-Liisa Inkeroinen, Palvelutyönantajat

Toimitusjohtaja Kari Jalas, Keskuskauppakamari

Rehtori Eero Kasanen, Helsingin kauppakorkeakoulu

Kaupunginjohtaja Marketta Kokkonen, Espoon kaupunki

Kansanedustaja Paula Kokkonen, Kansallinen Kokoomus rp.

Johtaja Tellervo Kylä-Harakka-Ruonala, Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto

Kansanedustaja Markku Laukkanen, Suomen Keskusta rp.

Asiamies Olli Lindblad, Sitra

Osastopäällikkö Hannele Pohjola, Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto

Pääjohtaja Veli-Pekka Saarnivaara, Tekes

II Puheenjohtaja Tuire Santamäki-Vuori, Kunta-alan Ammattiliitto KTV

Pääjohtaja Keijo Suila, Finnair Oyj

Puoluesihteeri Ralf Sund, Vasemmistoliitto rp.

Hallituksen puheenjohtaja Markku Talonen, Sonera Oyj

Päätoimittaja Ari Valjakka, Turun Sanomat

Valtiosihteeri Jukka Valtasaari, Ulkoasiainministeriö

Kansanedustaja Ulla-Maj Wideroos, Ruotsalainen Kansanpuolue rp.

Puheenjohtaja Matti Viljanen, Insinööriliitto

Kansliapäällikkö Erkki Virtanen, Kauppa- ja Teollisuusministeriö

Kolmannen kurssin osallistajat (Nro 3, 18)

Toimitusjohtaja Matti Alahuhta, Nokia Mobile Phones

Kansanedustaja Ulla Anttila, Vihreä liitto rp.

Aessori Kaarina Buure-Hägglund, Pääesikunta

Puheenjohtaja Esa Härmälä, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry.

Toimitusjohtaja Kari Jordan, Merita Pankki Oyj

Kansanedustaja Ilkka Kanerva, Kansallinen Kokoomus rp.

Puolustusvoimain komentaja, amiraali Juhani Kaskeala, Puolustusvoimat

Ylijohtaja Pekka Kilpi, Sisäasiainministeriö

Varatoimitusjohtaja Tarmo Korpela, Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto ry.

Johtaja Vesa Lehtomäki, Sitra

Kansliapäällikkö Markku Linna, Opetusministeriö

Puheenjohtaja Mikko Mäenpää, Toimihenkilökeskusjärjestö STTK ry.

Arkkipiispa Jukka Paarma, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli

Toimitusjohtaja Kristi Piponius, Sodexo Oy

Rehtori Kari Raivio, Helsingin yliopisto

Kansliapäällikkö Kirsti Rissanen, Oikeusministeriö

Rehtori Aino Sallinen, Jyväskylän yliopisto

Rehtori Marianne Stenius, Svenska Handelshögskolan

Euroopan parlamentin jäsen Astrid Thors, Euroopan parlamentti

Kansanedustaja Kari Uotila, Vasemmistoliitto rp.

Kansanedustaja Matti Vanhanen, Suomen Keskusta rp.

Ylijohtaja Ritva Viljanen, Väestörekisterikeskus

Vastaava päätoimittaja Janne Virkkunen, Helsingin Sanomat

Neljännän kurssin osallistujat (Nro 4, 18)

Maaherra Pirjo Ala-Kapee, Itä-Suomen lääninhallitus

Tutkimusjohtaja Antti Hautamäki, Sitra

Pääjohtaja Matti Honkala, Kesko Oyj

Kansanedustaja Anne Huotari, Vasemmistoliitto rp.

Kansanedustaja Anneli Jäätteenmäki, Suomen Keskusta rp.

Kansanedustaja Bjarne Kallis, Suomen Kristillisdemokraatit rp.

Puheenjohtaja Erkki Kangasniemi, Opetusalan Ammattiliitto OAJ ry.

Euroopan parlamentin jäsen Piia-Noora Kauppi, Kansallinen Kokoomus rp.

Päätoimittaja Lauri Kontro, Maaseudun Tulevaisuus

Johtaja Harri Koulumies, Palvelutyönantajat ry

Puheenjohtaja Jaana Laitinen-Pesola, Tehy ry

Toimitusjohtaja Matti Lehti, TietoEnator Oyj

Kansliapäällikkö Markku Lehto, Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö

Pääjohtaja Erkki KM Leppävuori, Valtion teknillinen tutkimuskeskus

Toimitusjohtaja Martti Mäenpää, Metalliteollisuuden Keskusliitto MET ry

Toimitusjohtaja Risto Parjanne, Suomen Kuntaliitto ry

Kaupunginjohtaja Petteri Paronen, Kuopion kaupunki

Kansanedustaja Virpa Puisto, Suomen Sosiaalidemokraattinen Puolue SDP rp.

Johtokunnan jäsen Sinikka Salo, Suomen Pankki

Johtaja Asta Sihvonen-Punkka, Energiatietokeskus

Toimitusjohtaja Risto Siilasmaa, F-Secure Oyj

Pääjohtaja Antti Tanskanen, Osuuspankkiryhmä

Pääsihteeri Seppo Tiitinen, Eduskunta

Budjettipäällikkö Timo Viherkenttä, Valtiovarainministeriö

Viidennen kurssin osallistujat (Nro 5, 18)

Puheenjohtaja Esko Aho, Suomen Keskusta rp.

Toimitusjohtaja Maija-Liisa Friman, Vattenfall Oy

Euroopan parlamentin jäsen Heidi Hautala, Euroopan parlamentti

Apulaiskaupunginjohtaja Timo Honkala, Helsingin kaupunki

Kansliapäällikkö Kari Häkämies, Sisäasiainministeriö

Pääjohtaja Heli Jeskanen-Sundström, Tilastokeskus

Toimitusjohtaja Tapani Kaskeala, FINPRO

Osastopäällikkö Timo Kekkonen, Kauppa- ja teollisuusministeriö

Eduskunnan puhemies Riitta Uosukainen, Eduskunta

Toimitusjohtaja Pekka Ketonen, Vaisala Oyj

Pääsihteeri Eeva Kuuskoski, Mannerheimin Lastensuojeluliitto

Johtaja Jussi Mustonen, Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto

Johtaja Esko Mäkeläinen, Stora Enso Oyj

Teknologiajohtaja Yrjö Neuvo, Nokia Mobile Phones

Johtaja Anu Nokso-Koivisto, Sitra

Kansanedustaja Heli Paasio, Suomen Sosiaalidemokraattinen Puolue SDP rp.

Johtaja Pentti Parmanne, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK

Vastaava päätoimittaja Antti-Pekka Pietilä, Taloussanomat

Valtiosihteeri Antti Satuli, Ulkoasiainministeriö

Rehtori Yrjö Sotamaa, Taideteollinen korkeakoulu

Rehtori Perttu Vartiainen, Joensuun yliopisto

Kansliapäällikkö Markku Wallin, Työministeriö

Kuudennen kurssin osallistajat (Nro 6, 18)

Metropoliitta Ambrosius, Helsingin ortodoksinen hiippakunta

Ylijohtaja Tuula Arkio, Valtion taidemuseo

Johtaja Hannu Hanhijärvi, Sitra

Ylijohtaja Martti Hetemäki, Valtiovarainministeriö

Pääjohtaja Jorma Huuhtanen, Kansaneläkelaitos

Kansliapäällikkö Risto Juntila, Kirkkohallitus

Pääjohtaja Asmo Kalpala, Tapiola-yhtymä

Konsernijohtaja Jorma Kielessiva, Novo Group Oyj

Päätoimittaja Erkki Laatikainen, Keskisuomalainen

Kansanedustaja Mika Lintilä, Suomen Keskustan eduskuntaryhmä

Euroopan parlamentin jäsen Marjo Matikainen-Kallström, Euroopan parlamentti

Euroopan parlamentin jäsen Riitta Myller, Euroopan parlamentti

Kaupunginjohtaja Kari Nenonen, Oulun kaupunki

Toimitusjohtaja Simo Palokangas, HK Ruokatalo Oyj

Kenraalimajuri Ari Puheloinen, Pääesikunta

Toiminnanjohtaja Pirkko Ruuskanen-Parrukoski, Marttaliitto ry

Toimitusjohtaja Pekka Sairanen, Metsäpuu Oy

Päätoimittaja Pekka Seppänen, Talouselämä

Presidentti Leif Sevón, Korkein oikeus

Kansliapäällikkö Jarmo Vaitinen, Maa- ja metsätalousministeriö

Johtava Rehtori Tapio Varmola, Seinäjoen ammattikorkeakoulu

Apulaisjohtaja Matti Viialainen, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry